MÜÜRILEHT

TARTU JA MAAILMA KULTUURILEHT · KAHEKSATEISTKÜMNES NUMBER : PÖÖRIPÄEVA ERI 2011

VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS · TOETAJAD: TARTU LINN, TARTU KULTUURKAPITAL, EESTI KULTUURKAPITAL · TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4000 · TASUTA!

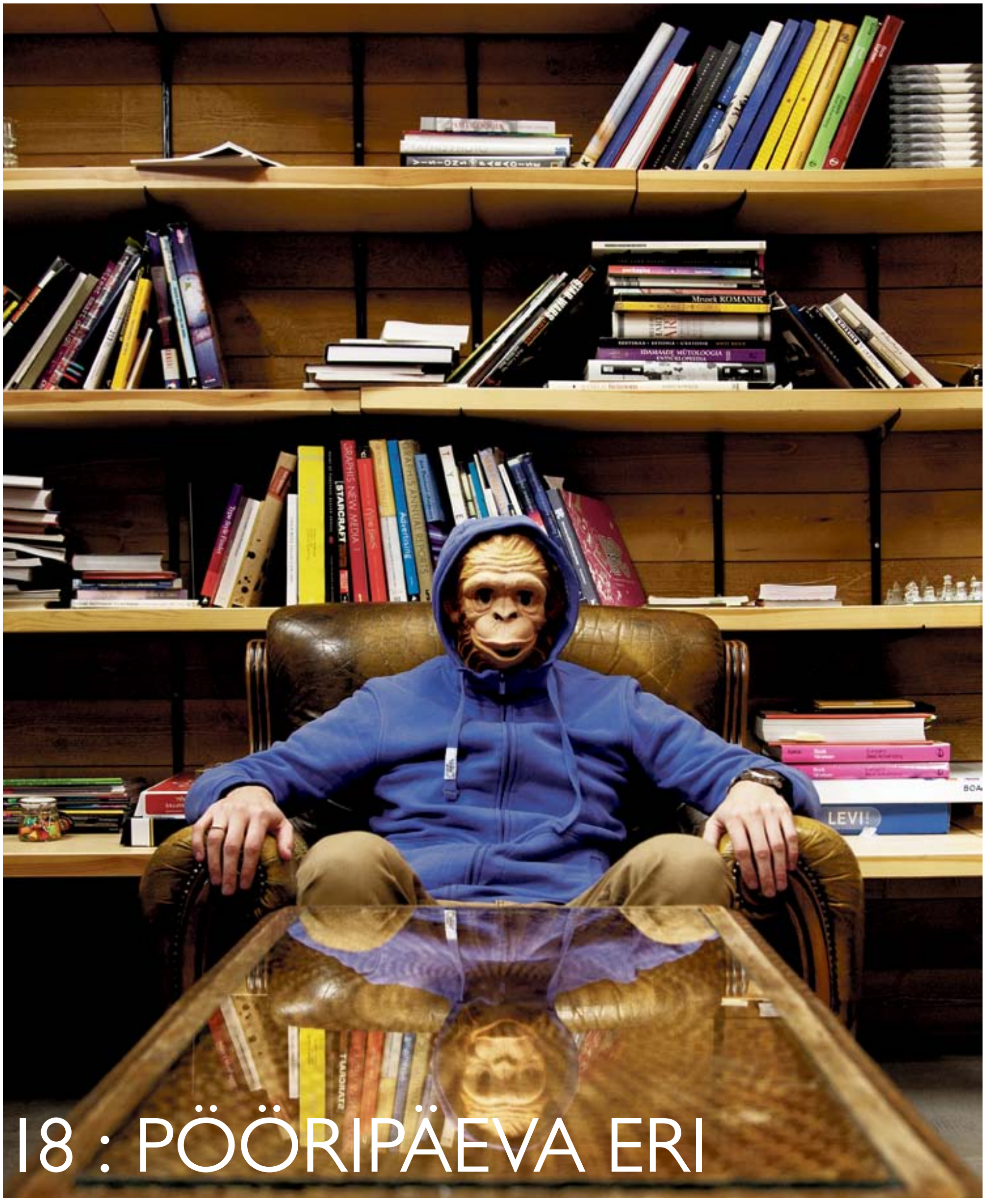

18 : PÖÖRIPÄEVA ERI

KAASAUTORID

TOIMETUS

Anneli Hallik õppis Tartus filosoofiat ja teatriteadust. Nüüd õpib Tallinnas rõivadisaini.
Anneli käis uurimas uutelt nukuteatri näitlejatelt nende visioone ja tulevikuootusi eesti nukuteatrile. Selleteemalist intervjuud saab lugeda lehekülgedel 22–23.

Hans H. Luik sirutab täna tiibu eelkõige äriilmas, kuid noorpõlves oli ta teatrikriitik, kirjanik ning Kultuuri ja Elu toimetaja, kes teenis unistel Tartu tänavatel leiba kojamehena. Kultuurielu pulsil hoiab ta kätt tänaseni.
Hans tegi Müürilehele kaastööd Fine5 tantsulavastuse „Enne kui minna, ma ütlen" arvustuse näol, mille leiab leheküljelt 24.

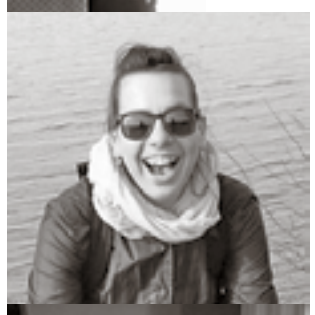

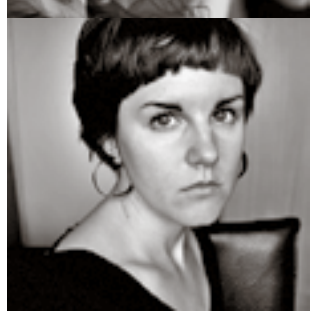

Ingrīda Pičukānele meeldib lugusid jutustada ja joonistada, seetõttu on koomiksite loomine tema jaoks täiuslik meedium. Koomikseid hakkas ta joonistama juba lapsepõlves, kui ta kunstikoolis õppis. Hiljem, oma õpingute jooksul Läti Kunstiakadeemias, hakkas ta praktiseerima ka videokunsti ja graafilist disaini, misläbi muutus tema kunst kontseptuaalsemaks. Ingrīda jätkas animatsiooniõpinguid Eestis ning jõudis tagasi käsitsi joonistamise ja lugude jutustamise juurde läbi koomiksite ja animatsioonide. Tagasi Lätis püüab ta jätkata staatiliste ja liikuvate piltide joonistamist.
www.ipicukane.id.lv
Käesolevas lehenumbris avaldatud töö "Forte mortissimo" on ilmunud varem Läti koomiksiajakirjas Kuš! ja pühendatud muusikale. Ingrīda laulis Läti Kunstiakadeemia kooris ja tunnetab seetõttu muusikat väga isiklikul tasandil. Vt lk 35–36.

Kadri Rood on Tartu Ülikooli semiootika ja kultuuriteooria tudeng ning elupõline tartlane. Sisustab oma aega kinos, teatris ja kõiksugu muudes kunstiliikides tuhnimisega ning lähitulevikus plaanib põhjalikumalt just filmi uurida. Kadri on sügavalt kunstiusku ning kõikjal maad võtvat Hollywoodi ei salli — milleks muuks kui oma vaimu arendamiseks inimolend ikka siin maamunal ringi peaks kooserdama.
Kadri on üks kolmest noorest kriitikust, kelle töö valis Müürileht välja noorte kriitikute konkursilt „Luubi All". Kadri arvustust Rainer Sarneti filmile „Idioot" vt lk 32–33.

Kadri Naanu oskab laduda raamatuid üksteise otsa kalligraafiliselt vormitud kunstilisteks kuhjadeks, kuid tahaks osata hoopis püssi lasta.
Kadri kirjutab leheküljel 25 Carolina Pihelgase värskelt ilmunud luulekogust "Õnnekangestus".

Kalle Keskrand on EKA kunstiteaduste magistrant ja Tartu koolkonna filosoof. Muul ajal vaatab ringi ja eksperimenteerib kaasaegsel kunstimaastikul.
Kalle lahkab valguskunsti Tallinna sügiseses linnaruumis ja tema tekst laekus Müürilehte samuti läbi noorte kriitikute konkursi „Luubi All". Vt lk 32.

Keiti Kljavin on oma akadeemilise hariduse saanud EKA kunstiteaduste instituudis, kus ta lõpetas bakalaureuseõppe, muuhulgas teostas ta aasta akadeemilist sisserännet Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas. Hetkel õpib EKA linnaplaneerimise osakonnas urbanistika magistrantuuris arhitektuuri. Päevatööna on Keiti riigiteenistuja või lihtsalt sekretär.
Samal ajal on ta Linnalaboris sotsiaalne ettevõtja ja äriplaneerimise assistent ning urbanistide uudiskirja „U" kaastoimetaja. Lapsepõlv möödus Keitil paneelmajas, parimad aastad Nõmme raba kõrval, hetkel sõidab autoga ja kasvatab kuldset retriiverit.

Liisa Täherand on kunagi kunstitead(us)likkust õppinud nunnu ja *fluffy* fotograafia magistrant EKA-st. Hindab mõõdukat obskuursust ja praktiseerib vahel napisõnalisust.
Koostöös Linnalabori uudiskirja „U" toimetusega avaldame käesolevas lehenumbris linnaruumirubriigis Keiti artikli „Linn ja selle esitlused: avalikkus ja avalik kunst", mida ilmestavad Liisa fotod Hämarikust. Vt lk 26–27.

Lauri Eesmaa satub aeg-ajalt (harvem, kui sooviks) tõlkima meelepärast ungari kirjandust. Seni on talt ilmunud Attila Bartisi romaani „Rahu" tõlge, kindlasti tasub siinse valiku juurde lugeda ka tänavuses Ninnikus ilmunud János Térey vaimse isa Dezső Tandori luuletusi.
Lauri abiga toome teieni ungari luuletaja János Térey loomingu. Vt lk 28–29.

Mariam Selge imetleb renessansiinimesi. Ülikoolis keskendub ta hetkel kunstiajaloole ja reklaamile. Vabal ajal püüdleb Mariam ratsavibukütiks ning on isehakanud kakaokriitik.
www.gourmethotchocolate.eu
Mariami arvustus näitusele „Bosch & Brueghel. Ühe maali neli jälge" on samuti nopitud välja „Luubi All" konkursilt. Vt lk 33.

Sandra Nuut on hetkel küll akadeemilisel puhkusel, aga õpib Eesti Kunstiakadeemias kunstiteadust. Olulisemad teemad, mis paeluvad, on mood, disain ja nende puutepunktid kui ka visuaalkultuur laiemalt. Et huvidel mingi reaalne väljund ja isiklik vabalt eksperimenteerimise võimalus oleks, alustas Sandra kursaõe Keiu Krikmanniga hiljuti blogi „On Paper", kus on esikohal just disainist kirjutamine.
on-paper.tumblr.com (kujundus Norman Orrolt)

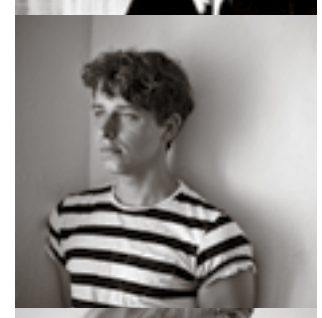

Priit Mürk on õppinud Tartus kunstiajalugu ning tegutseb vabakutselise harrastusfotograafina. Meelsasti pildistab portreed, arhitektuuri, dokumentaalkaadreid.
www.beautifulobscura.com
Priit püüdis kaamerasilmaga kinni kunstniku Kärt Ojavee, kelle näitusest kirjutab Sandra leheküljel 16.

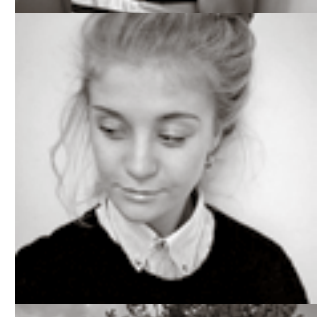

Triin Niinemets ütleb, et talle meeldib, kui inimene hoolib oma muusikast, sest see teeb ta läbinisti ilusa(ma)ks. Energia jäävuse seadusest lähtuvalt energia ei teki ega kao, ta võib vaid muunduda ühest liigist teise ning kanduda ühelt kehalt teisele.
Triin arvustas muusikarubriigis Martyni albumit „Ghost People".

Toomas Liivamägi arvab, et inimesed jagunevad laias laastus kaheks — need, kes „näevad", ja need, kes lihtsalt fotoaparaadi päästikule vajutavad. Suuresti on see fotograafi „nägemine" kaasasündinud, aga õige pisut ka õpitav või kogemusest tulenev. Enda kohta arvab Toomas pigem viimast: „Aeg-ajalt ma „näen" ja siis tuleb mõni pilt välja. Pildistan ma kohati motoorse rahutusega ja sellest ajast peale, kui mulle viiendas klassis fotoaparaat Smena kingiti."
Toomas püüdis pildile rahvusvahelise interdistsiplinaarse kultuurifestivali „Hullunud Tartu 2. Morbiidne" insomniasegased tunded. Vt lk 13.

Esikaanefoto: Renee Altrov

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee	Madis Katz	kujundaja/fototoimetaja
Keiu Virro	teatritoimetaja	keiu@muurileht.ee	Kaija M Kalvet, Pille Sepp	keeletoimetaja
Joonas Sildre	koomiksitoimetaja	joonas@muurileht.ee	Renee Altrov, Alver Linnamägi	fotograaf
Anna-Liisa Unt	linnaruumitoimetaja	annaliisa@muurileht.ee	Epp Salulaid, Mihkel Salk	levi
Maarja Pärtna	kirjandustoimetaja	maarja@muurileht.ee		
Triin Tulgiste	kunstitoimetaja	triin@muurileht.ee		

KOLLEEGIUM: KAISA EICHE, INDREK GRIGOR, MARGUS KIIS, MARTIN OJA, JOONAS SILDRE, KRISTINA PAJU, HELEN TAMMEMÄE, ANNA-LIISA UNT, SVEN VABAR, BERK VAHER, KEIU VIRRO

Reklaam — reklaam@muurileht.ee
Jälgi Müürilehe tegemisi ka twitteris ja facebookis!

Foto: Alver Linnamägi

No nii, jälle on kätte jõudnud vana hea jõulukuu, aeg hakata sõpradele-sugulastele paberist luigekesi voltima. Kindlasti ei saa ma märkimata jätta üle-eelmisel nädalal raekoja platsil toimunud kurioosumit — et see kuradi kuusk ometi pikali kukkus. Ma kujutan ette seda tunnet, mida võis mõni tädi oma enneaegses jõuluputkas tunda. Vaadata, kuidas jõulupuust Pisa torn langeb tema kindakirjas onni poole... Masendav — see on see lõpuagoonia. Lõpp on tegelikult nii või teisiti maiade kalendri järgi silmapiiril terendamas. Olgu langev kuusk sellele prohvetiks.

Minu lemmikud — põhjapõdrad — on ka sel aastal platsile toimetatud. Varem pidid nad jõule veetma Solarise kultuurikeskuse katusel ja jõuluorgasmi saavate laste meelt lahutades oma igapäevast leiba teenima. Mäletan nõnda selgelt, kuidas neid seal vaatamas käisin — olin just kogunud kümmekond lõhnatestrit, mida endale jõuludeks soovida, ja lasin põtradel neid nuusutada — nad otsustasid Versace poolt.

Tegelikult on sellel tumedal robustsel ajal ka üks õlekõrs, mida uuelt aastalt oodata — nimelt Pimedate Ööde filmifestival. Minul läks sellel aastal eriti hästi. Esimene film, mida nägin — „Rahutu maa" —, tekitas minus kohati umbes sarnast katarsist, kui Veiko Õunpuu lavastatud etendus „Praht, linn ja surm". Mõlemas taieses on mulle just üks väga sarnane ja imponeeriv stseen — karaoket laulev problemaatiline ja kohati perversne karakter äärmiselt magus-kurblikus atmosfääris. Ja need olid nii rõsked stseenid, et jooksutasid must lausa judina läbi. Pimedate Ööde festivaliga kaasnevad ikka ka selle kurikuulsad alguse- ja lõpupeod, eks ikka parmuse- ja sopsuteod kogu selles filmi-tulva küllas-kullas.

Aga üldiselt pean elus oluliseks ikka tasakaalu. Tuleb tajuda skaala mõlemaid pooluseid. Selleks, et saada aru õilsuse ja ilu tõelisest olemusest, tuleb korraks ka sogase konnatiigi põhi ära katsuda.

Praegu on meil veel hästi, jõulud on ees, aastavahetus on ees — terve elu on ees, aga ainult need kuradi jaanuar, veebruar ja pool märtsi on vaja kevadiste tundetulvade ja ojavulinani ära kannatada. Lepime siis kokku, et aastavahetusel paneme täiega, nii et veel mitu kuud oleks sära silmis.

Siinkohal meenutan ikka tahes-tahtmata oma viimaseid aastavahetusi Tartus. Tartu on minu jaoks nagu kuurort, kuhu aeg-ajalt oma kallitele sõpradele külla sõita, ja aastavahetus on olnud üks nendest erilistest-elevatest sündmustest. Kõigepealt rongisõit, seejärel sumpamine läbi lume Karlovasse, kus ahjuköetud puumaja korteris on juba pikk laud ja šampanja ootamas. Seljas šikk must kleit, tõstad selles puumaja elutoas sellise toosti, nagu oleksid Estonia aastavahetuse ballil. See kontrast loob eriskummalise olemise, mida ballil kohapeal kunagi tekkida ei saaks.

Talvine aeg on korteris passimise aeg. See on Anna Karenina lumise rongi aeg. See on aeg koguda oma parimad sõbrad kokku, et köögis pitsid tõsta ja üheskoos viimasest külastatud näitusest kaagutada või vaadata, kus Võsa-Pets jälle seikleb. Tõmmakem villased sokid jalga, koligem vabaõhufestivalidelt tagasi oma barakikorteritesse ja esitagem üksteisele küsimusi.

Triin Ruumet
siis kui ma oleksin Müürilehe peatoimetaja

Triin Ruumet on mini-krimiseriaali „Tupsu" režissöör ja filmimagistrant. Tupsu on absurd, mis peegeldab kriminaalide ja ühiskonnaheidikute halli argielu — inimlikud hetked, mis vangla, action'i ja põgenemise vahel lahti rulluvad.
www.facebook.com/tupsuserial

Jaan Malin / Luulur

LUULE

MÜÜRILEHT müürib lehti
ehtsaid – ei ehkjaid leht
laid.
Vaid
maid
naid ...
Said!

Elus haid
söövad vaid
elusaid
armsamaid.
Hullemaid
lainetavaid
MAASIKAID
(maas ikka ID,
Maasi kaid,
ma asi-ka'id.)
ee nimel võiks surra
ei saatus meest murra
siis, kui ta "hurra"
veel suudab susse purra
aaaardejahisena
kaaardekahisena
taaandetahisena
vaanndevahisena!

Olemata ootaja,
aruannete koostaja,
näpind sind,
laululind,
keda ümbritseb puur
väike, kuigi hääl suur
olla võib – suurem, kui müür
lahhtiste lehhtede all.

ÖÖ

Anna mulle päev,
laeva lael siputav
riputav
niputav
liputav
kiputav

väike
päike
käike
kätega uuristab
muda sust luuristab
luhhtunud tunndidest
kuhhtunud sunndidest
puhhtunud punndidest
suhhtunud runn ...
läheb mööda
mööda ööda
ööde sööda
sigudike vaikseis verstapikkusis
lihunike öörvais jalarikkusis
ÖöÖöÖöÖö
Öötööööö
Töövööööö
ÖÖÖÖÖÖÖÖÖ
astuge alla, madonnad!
olgu te kuitahes donnad –
maad mööda mereni viib
kitsas siil
õhhku
talveöökülma õhhku:
põgenen põhhku
ega muuda õhurõhhku
ega mõtlegi kannatada,
kui kübegi ei nihhku
enne, kui mustlane su pihhku
on komband. Ei kihhku
ega kahhku olnud kuulda maalihhkumise eel.
Sest veel
on öö.
On külm öö.

PPPPPPPP paljugi võib ütelda
PPPPPPPP paljugi võib mõtelda
(mõtelda olevat mõnus .....
ei tea – pole kogenud)

Tam-tra-tam-tra – tuli kevad
TAM-TRA-TAM-TRA – tuleb suvi
Tam-tzaa-tam-tzaa – tuleb sügis
Tam-tra-tam-tra – on kivisildik

mjäääääääu
ma ütlen teile siiski,
et reklaamis on oma tõde,
on tõde, on tõde, on tõe õde

korraga hüppab ta püsti
ja kallutatud libisemisega kaob sinna
(te ju näete – **SINNA**),
kus ees ootavad hu-bert ja veldermann
ja rakvere kunagine linnapea
kes pole kunagi mõtelnud tarvast
(ei pronksisest, kivisest ega makrofleksisest)
vaid kelle sõrmede külge kleepusid
mustad klaveriklahvid

MMMM maad mööda muul
jõuab meieni
teieni
keieni
leieni
reieni
kuni katkeb koormaeesel
öösel
iisel
maasel
toosel
kuusel
KUUSEL kolm oksa
Vahivad vaheliti
või päeviti
tehti tööd
vastu ööd
kuni nõud
elavad Rootsis
sssssssss ŠŠŠŠŠ ssss see
meel

TRIKS-TRAKS

JUURTE JUURDE

Me tulime siia Eesti Rahva Muuseumi näitusemajasse ehk majja
selleks, et vaadata, kuidas kajasse ehk kajja
taotakse kolmemõõtmelist rustikaalse vajasse ehk vajja
kusjuures samal ajal naerab ülemus oma lajasse ehk lajja
naeratust nagu reedeõhtuse hobuseparisniku sajatust ehk sajja.

Seda, kas me oleme juuresel teel,
magusalt kleepumatul tee-veel
või üritame lahti murda sellestki veel,
millest uneleb mõtleja mõnulev meel –
seda ei tea vist küll keegi meist veel
ega saagi tegelikult TEADMA: võib vaid TUNDA
seda kipitust, millest alguse sai KUNDA
kultuur, mida mäletavat ajaloo MULDA
võime leida paraku sama palju, kui KULDA
enese saabaste all võõrvagedest kajaval RAADIL.

Illustratsioon: Helmi Arrak

jätkub lk 25 >

ALTERNATIIVMUUSIKA – IDEE, MITTE PRODUKT

Helen Tammemäe

Eesti seadusandluse, EAÜ (Eesti Autorite Ühingu) ja kohaliku klubimuusika-maastiku vahel valitseb selline situatsioon, kus kontserdikorraldajad ja alternatiivmuusikale orienteeritud klubide pidajad on need, keda tahtlikult või tahtmatult on nurka surutud.

Me elame demokraatlikus maailmas, kus justkui peaksid kehtima ühiselt kokku lepitud mängureeglid. Mängureeglid, mis ei tohiks diskrimineerida ühtegi kaasmängijat. Või vähemasti peaks igal mängijal olema õigus ise valida, kas ta tahab osaleda mängus, kus tema ainukene võimalik roll tähendab trussikute kannikate vahele tõmbamist või pea vetsupotti surumist.

Paraku valitseb Eesti seadusandluse, EAÜ (Eesti Autorite Ühingu) ja kohaliku klubimuusika-maastiku vahel selline situatsioon, kus kontserdikorraldajad ja alternatiivmuusikale orienteeritud klubide pidajad on need, keda tahtlikult või tahtmatult on nurka surutud. Oleme olukorras, mis otseselt takistab ja häirib subkultuuride ja selle identiteeti kujundavate kultuurinähtuste arengut. Ma ei väida, et autorid ja nende looming ei vaja kaitset. Antud olukorras ma tahan aga öelda seda, et autorikaitseseadus vajaks tänases päevas ja muutunud turusituatsioonis tõsist korrektuuri, et see ei pärsiks subkultuuride arengut ning ei takistaks ideede vaba levikut. Kultuur ja ideed ei tohiks olla maksustatud ning peaksid olema kättesaadavad kõigile võrdsetel tingimustel.

Lühidalt kirjeldades nõuab EAÜ klubidelt praegu esiteks maksu avalikus kohas heliloomingu taasesitamise eest (ja pangem tähele — ei ole vahet, kas esitatakse autorite loomingut, kes on EAÜle või mõne teise riigi sarnasele organisatsioonile oma õigused loovutanud või mitte; samas kui litsensitasusid väljastatakse AINULT nendele artistidele, kes on end EAÜs arvele võtnud). Eraldi kehtib veel n-ö. "tantsumaks" mis tähendab seda, et kui tegu on tantsumuusikaga, siis peab natukene rohkem maksma — ma oleksin tänulik, kui keegi seletaks mulle selle klausli tuuma.

Samuti peab kontserdikorraldaja EAÜle maksma litsensitasu avaliku kontserdi eest (kuna EAÜga liitumisel loobub autor kõigist oma varalistest õigustest EAÜ kasuks) ja seda olenemata sellest, et konserdikorraldaja juba maksab autorile esinemise eest honorari. Mul tekib tahestahtmata küsimus, miks ma peaksin veel mingile kolmandale isikule sealt vahelt midagi andma, kust mingi osa läheb ilmselt EAÜ enda tegevuskuludeks.

Natukene naljakas on ka repertuaarilehtede süsteem, mis nõuab lisaks meeletult paberite täitmist. EAÜ ilmselt ei anna endale aru, et alternatiivklubide programmiloojad ja kontserdite korraldajad käivad üldjuhul ka veel palgatööl ning neil ei ole aega tegeleda — olgem ausad — täiesti mõttetu ja ajulageda paberimajandusega. Sama probleemi üle kurdavad ka paljud kohalikud DJ-d, kellelt samuti nõutakse neidsamu repertuaarilehti. Kui DJ on juba muusika eest maksnud, mida ta esitab, siis miks ta peaks veel selle avaliku esitamise eest eraldi maksma?! Selline olukord ei ole tänases maailmas loogiline, sest DJ-d kannavad muusika promootorite rolli ja tänu nende tegevusele suurenevad ka müüginumbrid, mis artistile kahtlemata kasu toob.

Tuleb teha selget vahet meelelahutusliku muusikatööstuse ning alternatiivmuusika kui olulise subkultuuride identiteete kujundava kultuurinähtuse vahel. Kui esimene on selgelt orienteeritud kasumi teenimisele, siis teisel on seevastu kultuurilised eesmärgid, mida tuleks vaadelda rohkem ideedena kui tarbitava valmisproduktina. Alternatiivklubide eesmärgiks ei ole niisiis kasumi teenimine, need toimivad pigem tänapäevaste kultuurikeskustena, suhtlusplatformidena, kus liiguvad ühiskonda mõjutavad ja kujundavad ideed.

Šveitsis otsustati hiljuti legaliseerida nn internetipiraatlus, kuna seda nähti internetiajastu paratamatu kaasnähtusena. Šveitslased soovitasid muusika- ja meelelahutustööstusel uue turusituatsiooniga lihtsalt kohaneda. Samamoodi võiksime meie vaadata üle oma iganenud autorikaitseseaduse.

Copy, share, remix on kaasaegses ühiskonnas normaalsed ja paratamatud nähtused, mida peaks nägema võimalusena intelligentsema ühiskonna kujunemiseks.

Oma rolli mängib selles probleemsituatsioonis kindlasti ka Eesti turu väiksus. 24. novembril ilmus Postimehes arikkel „Lang: rockmuusika toetamine on turutõrke puhul täiesti põhjendatud", kus kirjutati: „Kultuuriminister Rein Langi sõnul on rockmuusika riiklik toetamine täiesti põhjendatud, kui turg ei võimalda head muusikat ilma toetuseta teha." Arvan, et sama kehtib ka muusika levitamise kohta. Toetus ei pruugi väljenduda mitte ainult rahaliste toetuste jagamises, vaid turusituatsiooni annab parandada ka seadusandlusega, mis ei oleks kontserdi ja pidude korraldamist pärssiv, vaid looks soodsaid tingimusi nii artistidele endile enese vabaks väljendamiseks kui ka nende promootoritele (DJ-dele, üritustele, festivalidele, klubidele), mille läbi kasvaks artistide tuntus ja lõppkokkuvõttes ostetaks rohkem ka nende loomingut. Kontserdikorraldajatele ja -paikadele soodustuste andmine ei tähendaks artistile automaatselt majanduslikku kahjumit — litsensitasudelt laekuvad summad on võrreldes esinemiste honoraridega artisti jaoks siiski marginaalsed, niisiis on esmalt oluline, et säiliksid sellised kohad, kus üleüldse seda muusikat levitada, mille pealt makse kogutakse.

Kuigi tegelikult ei tahaks ma siin rääkida üldse majanduslikke termineid kasutades, kuna — nagu eelpool kõneldud — ei arva ma, et me peaksime kogu kultuuri vaatlema ilmtingimata tarbimise seisukohalt. Majandusmudeleid on alati võimalik vastavalt vajadusele ümber mängida — mulle meeldiks, kui me ei tembeldaks kõike kaubaks ja ei mõõdaks ühiskondlikke väärtusi rahas.

Käisin mõni aeg tagasi Tartu Linnaraamatukogus kuulamas Tarmo Jüristo muljeid Occupy Wall Streeti liikumisest. Selle jutuvestmise põhjal ma küsiksin: kui me elame paratamatult ühiskonna enda konstrueeritud süsteemides, siis kes on ühiskond? Meie kõik oleme ühiskond. Me võime olla passiivne ühiskond ja lasta endale pähe istuda, lasta teha enda eest otsuseid otsustajatel, kellel on mõnus ja mugav meie kulul elada, VÕI me teeme oma otsuseid ise, loome oma struktuurid ise ja ei nõustu sellega, et meile surutakse peale kellelegi teisele kasulikke otsuseid. Kokkulepped, mis meid ümbritsevad ja meie tegevusruumi määravad, on ühiskondlikud kokkulepped ning kui me räägime demokraatiast, siis peaksid need kokkulepped baseeruma konsensusel. Ma ei räägi häälte enamusest vaid oskusest luua kõigi jaoks toimivaid struktuure — nii, et kõik osapooled kokkuleppega rahul oleksid.

Aga selleks, et hetkel kehtivatele, kuid kahjulikele süsteemidele vastu seista, peab olema alternatiiv, ja selleks, et jõuda nendes küsimustes konsensusele, tahaksin näha teisi korraldajaid, DJ-sid, artiste ja klubiomanikke, kes tahaksid ja oleksid valmis nendel teemadel aktiivselt kaasa mõtlema, et me ei suretaks välja kihavaid, elujõulisi subkultuure ja ei kõnniks ainult ühte võimalikku rada.

ANDES EHIN EHK VAIMU SÄÄRMED

Jaan Malin

Andres lÄks minema?
ei lÄinud! –
jÄi.

Nõnda parafraseerin — Andresele pühendet ja mitmel pool ette kantud — enda luuletust „Venna hääl". Usun, et Andrest jäävad äärmise (et mitte öelda: äärmusliku) lugupidamisega mäletama kõik, kes teadsid-tundsid kas tema luulet, proosat, näidendeid, tõlkeid või ka peamiselt suulisi esinemisi.

Viimaseid kordi, mil Andres mind taas jahmatada suutis, oli eelmise aasta juunis matkal Riiast Tartusse. Pole vast mõtet mainidagi seda sõnatut imetlust, millega inimesed võtsid vastu teadmise, et selle 350-kilomeetrise kirjarahva matka tegi Andres Ehin kaasa algusest kuni lõpuni. Enamik aga ei kuulnud Andrese naljatamisi ja naljalaulmisi, millega ta tuli lagedale sugugi mitte suvalisel hetkel, vaid siis, kui talle tundus, et nooremad hakkasid väsima või meeleolu mingil muul põhjusel vankus. Andres võttis taolistel hetkedel — kindlapiirilist sammu aeglustamata! — üles mõne üldtuntud viisijupi, millele kohapeal mõtles välja uued sõnad. Enamasti olid need sõnad loomulikult midagi sürri. Arvatavasti pole neid värke kusagil kirjas — milline seik teeb nad eriti väärtuslikuks.

Vaevalt on viimasel poolsajandil Eestis elanud sedavõrd mitmekülgset kirjameest, keda iseloomustaks kõik alljärgnev. Tema ülinõtked ja -vaimukad keele- ja mõttemängud. Ta tõlkis tõesti paljudest keeltest (inglise, vene, türgi, soome, saksa, hiina, jaapani, vist ka läti, usbeki, prantsuse jpt maailma armastusluule valimikus „Kaksainsus"). Aastakümneid oli ta eesti juhtiv autor enda loomingu suulise ettekandmise mõttes. Ja palju muud. —

Andrese andes
on raske kahlata.
seepÄrast: me lÄhme rukist rahmama
keset seda rüü süülises hetkes,
kus on suu
ja jÄÄ.

Reede™

www.reede.ee

Kik in der Kok

Pildistas: Alver Linnamägi

Mis? Näitus Kübersensuaalsuse festival „Kik in der Kok"
Kus? Kinos Helios
Millal? 4.–5. november

Muljed? „Kik in der Koki" programm ristas omavahel traditsioonilise kinokogemuse, galeriikülastuse ja veebis surfamise. Valik YouTube'i-antropoloogiat mässis vaataja seksuaalkäitumiste võrku, Helga Wretmani, Kiwa ja Sam Hancocksi esinemistel sai näha veidrate fetišite tegelikke mõjusid, Ryan Trecartini ja Wendy Vainity kunstivideoid vaadates võis proovile panna oma teadmiste ja sooidentiteedi piirid, lisaks avanes võimalus seista silmitsi „Zuma: Tales of a Sexual Gladiatori" ja Billy Rennekampi „tee ise" stiilis 3D-pornograafia veidrustega, näha jaapani *soft*-porno-muusikali „Underwater Love" ja heita pilgu indoneesia transseksuaalide kogukonnale Kiwa ja Terje Toomistu dokumentaalfilmis „Wariazone".

Lisaks lühifilmidele vürtsitasid programmi antropoloogiale, sotsioloogiale, filmiteooriale ja kunstiajaloole keskenduvad loengud. Festival lõppes peoga, kus teiste seas astusid üles ka Chungin & the Strap-on Faggots ning *electro*-hiphopi legend Egyptian Lover (USA).

Sigue Sigue Fabrique koos kollektiiviga New York City Survivors. Nende selja taga snäkib kaskadöör, tantsija ja performance´i kunstnik Helga Wretman

Loengut naiselikkusest/mehelikkusest youtube´is peab kuraator, teadlane ja lektor Thijs Witty Hollandist. Nuppe keerab festivali üks korraldajatest Katja Novitskova

Koit Randmäe loeb raamatut, Tõnis Hiiesalu peab aru festivali külastanud politseinikega

Kiisu Pai, Kati Ilves, Maarin Mürk ning Harry Lurcher kinosaalis

Hullunud Tartu

Pildistas: Toomas Liivamägi

Roomet Jakapi ja Jaan Malin häälutavad, Triin Soomets vaatab pealt

Jaan Malin, DAstrugistenDA värske liige

Möödunud laupäeval meie seast lahkunud luuletaja Andres Ehini loeb haikusid. Üks tema viimaseid avalikke ülesastumisi

Pärast oli pidu. DJ Berk Vaher

Mis? Rahvusvaheline interdistsiplinaarne kultuurifestival „Hullunud Tartu 2. Morbiidne"
Kus? Tartu Ülikooli vana anatoomikumi ruumides
Millal? 11.–12. november
Kes? Esimese festivalipäeva juhatas sisse näituse avamine, seejärel esitas Altermanni Teatritrupp etenduse „Õudukas". Põhipäeva avapauguks sai Ervin Õunapuu õõvaküllane film „Taevavõti", kirjanikest astus esimesena lavale vanameister Andres Ehin. Tekste lugesid tuntud headuses ja teravuses Mehis Heinsaar, Triin Soomets, Urmas Vadi, Asko Künnap, Karl Martin Sinijärv, Valdur Mikita, Elo Viiding; heli ning sõna liitsid Maarja Pärtna ja Sven Vabar; esitleti noore luuletaja ja tõlkija Carolina Pihelgase kolmandat kogu „Õnnekangestus". Rumeeniast oli külas algupärast ingliskeelset luulet esitanud Peter Sragher. Õhtu süngeks naelaks oli rahvusvahelise *sound poetry* ühiskeha DAstrugistenDA esinemine. Kui esinemise eel olid osaduses Philip Meersman (Belgia), Peter Waugh (Suurbritannia/Austria), Sergei Birjukov (Vene/Saksa), Fjorton (Rootsi), siis viie autori pea tunniajalise helirituaali jooksul pühitseti liikmeks ka festivali korraldaja Jaan „Luulur" Malin. Lugemistele tõid muusikaliste ülesastumistega vaheldust Kristi Mühling (Helena Tulve pala „Silmaja" kandlel) ning segakoor MaSk ja Vanemuise keelpillikvartett, kelle esituses sai teoks Mart Siimeri Luuluri sõnadele kirjutatud kooripala „Võrusse ehk Võrru" maailma esiettekanne.

Festivali vältel olid avatud näitused. Töödega olid esindatud Kristina Viin, Enn Põldroos, Priit Pangsepp, Priit Pajos, Anne Rudanovski, Rauno Thomas Moss, Asko Künnap, Albert Gulk ja Ilmar Malin.

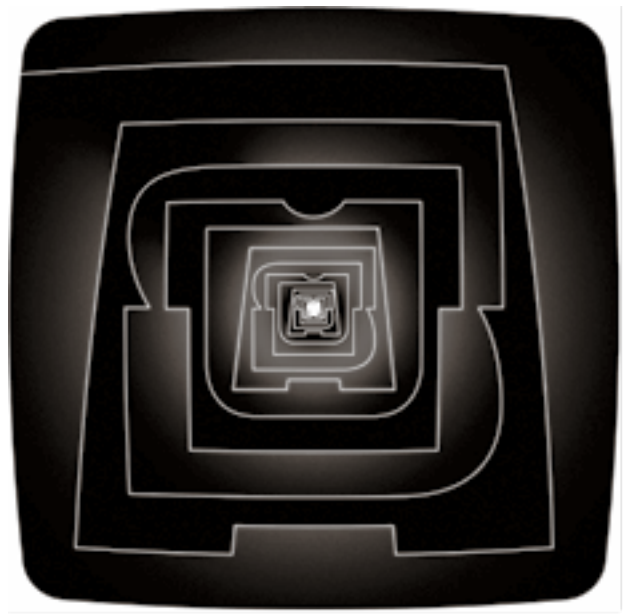

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 1/8

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 2/8

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 3/8

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 4/8

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 5/8

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 6/8

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 7/8

ASTU UNI AKNAST SISSE KUKU LAPSE KULMU PEALE 8/8

Graafika: Margus Tamm

Noore kirjanduse ajakirjal Värske Rõhk ilmus esimene e-ajakiri

Värskel Rõhul ilmus novembri alguses koostöös e-kirjastusega Digira esimene e-ajakiri. Tegemist on ajakirja viimati ilmunud numbri epub-versiooniga, mida on võimalik lugeda nii e-lugeri, tahvelarvuti, iPadi, nutitelefoni kui ka tavalise arvuti vahendusel. Sealt võib leida Maarja Pärtna ja Lauri Tederi luulet, Indrek Lõbusa ja Tõnis Tootseni proosat, Annika Kupitsa tõlkekatkendi Selma Lønning Aarø romaanist „Kas tahate veel", intervjuu Jim Ashileviga, Maia Tammjärve ja Mariann Tihase arvustused jne. Alates detsembri keskel valmivast 28. numbrist ilmub Värske Rõhk paralleelselt nii paberväljaande kui ka e-ajakirjana. Esialgu on e-ajakiri ja paberväljaanne sisuliselt kattuvad, kuid mõne aja pärast hakkab e-ajakirja lisanduma ka iseseisvat sisu, ühtlasi saab uue väljanägemise selle praegune üsna lakooniline kujundus. E-ajakirja on võimalik tellida Värske Rõhu kodulehelt. Lisaks on tellijatel võimalik vahetada paberajakirja alati e-ajakirja vastu ning vastupidi. E-ajakirja üksiknumbrid on müügil Apollo, Krisostomuse ja Rahva Raamatu internetipoodides ning iTunesis. Esimese numbri tutvumishind on üks euro, järgmised numbrid hakkavad maksma sama palju kui paberväljaanne ehk 2.60.

Tänavuse Betti Alveri debüüdipreemia laureaat on Margus Tamm

23. novembril 2011 hõigati Tartu Kirjanduse Majas välja Betti Alveri nimeline debüüdipreemia, mille laureaadiks sai sel aastal Margus Tamm jutukoguga „Unesnõiduja: 2006 kuni Mehhiko" (2011, Raudwara). Žürii koosseisus Maia Tammjärv, Kajar Pruul, Hannes Varblane, Valdur Mikita ning Triin Põldra (*alias* eelmise aasta laureaat Nirti) tõstis Tamme debüütteose esile kaheksa nominendi seast: „Margus Tamm sellepärast, et ta on väga huvitava ja väga hea keelekasutusega debütant, kes tegelikult on kirjutanud silmnähtavalt juba varemgi, see ei ole üldse tema esimene kirjutamiskogemus. Sisuliselt on see väga huvitavate teemavalikutega argieluirooniline ja ootamatute lahendustega lühiproosakogu."

Lisaks tõstis žürii 2011. aastal ilmunud proosadebüütidest esile Mari Järve ulmeromaani „Esimene aasta" ning noorteromaanidest Linda-Mari Väli „Eikeegi eikunagi eikusagil" ja Marek Kahro „Kaljud ja kameeleonid". Luulekogudest pälvisid žürii erilise tähelepanu Maarja Pärtna terviklik ja rahulik kogu „Rohujuurte juures", Helena Läksi mässumeelsem ja eksperimenteerivam „Helena läks", Kaur Riismaa äsjane luulevormis luguderaamat „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd" ja Siim Pauklini teravmeelne haikukogu „Aheldatud Jõgeva".

Unesnõidumisest läbi proosakirjaniku pilgu on Müürilehe veergudel kirjutanud Mihkel Kunnus (vt Müürileht nr 17). Õnnitleme laureaati!

Sophie Calle Tallinna Kunstihoones

Kuni 8. jaanuarini võib Tallinna Kunstihoones näha kaasaegse kunsti superstaari Sophie Calle'i näitust „Hoia end. Ole tubli / Take care of Yourself". Praeguseks üks prantsuse kuulsamaid elavaid kontseptualiste alustas kunstiga 1970. aastate lõpus. Juba siis käsitlesid tema teosed privaatse ja avaliku teema vahekorda. Ka seekord jätkab kunstnik samal rajal, tuues vaataja ette isikliku mahajätukirja, mida ta on lasknud tõlgendada 107-l erineva taustaga naisel. Näituse pressiteksti sõnul „viib Calle'i looming triviaalseks kulunud kõnekäänu oma elust loodavast kunstiteosest täiesti uuele intellektuaalsele ja mängulisele tasemele, kus mõnest autobiograafilisest seigast, provokatsioonist või sündmustest saab alguse teos, mis hakkab kõnelema midagi palju enamat kultuuri ja ühiskonna kohta. Kunstihoones eksponeeritav „Hoia end. Ole tubli" on mastaapne ja suurejooneline projekt; see on midagi ooperi ja seebiooperi, interdistsiplinaarse teadusliku uurimuse ning isikliku pettumuse võimsa sublimatsiooni vahepealset. See on projekt, mis ei tohiks jätta külmaks ühtegi inimest, kes on kogenud midagi sarnast, millest Calle selles teoses räägib. Seega põhimõtteliselt mitte kedagi." Calle ise näeb oma kunsti teraapiavormi või väljapääsuvahendina, mis laseb tal teha asju nii, nagu just talle meeldib. Seega kindel *must see*, mis pakub teraapia või väljapääsu mõistele hoopis teist varjundit, kui hiljuti Tartut väisanud Marina Abramovići ülevaatenäitus.

Foto: Maarin Mürk

Kinoteater, püstijalukomöödia

Laval Henrik Kalmet, Karl-Andreas Kalmet, Kaspar Velberg, Jörgen Liik. Lava taga Diana Leesalu, Paavo Piik. Järgmine mängukord 18.12 Tartu Uues Teatris.

Kuus tudengit on haaranud ise initsiatiivi ja toonud koolist ja teatrihoonetest sõltumatult lavale püstijalukomöödia. Tudengitest nelja võib näha lava peal (ja neist omakorda kaht kuni kolme, sõltuvalt vigastuste arvust, ka „Gizzelle'is") ning kaks on etendustele kaasa aidanud teksti koostamise ja selle lavale sättimisega. Vormiliselt võiks lavastust, mille kohta pea ainus teavitus oli esimeste etenduste aegu Facebookis, nimetada ka geriljateatriks. Ise ütlevad näitlejad, et teevad teatrialast ennetustööd. Ennetamise kohta ei tea, aga naljakas on küll.

Grafodroom kutsub osalema

III Tartu rahvusvaheline graafikafestival „Kunstiakadeemiatelikvideerimine" kutsub osalema 21.01.–12.02.2012 Tampere Majas toimuval alanäitusel „Kopp on ees". Näituse korraldajad Mari Prekup ja Britta Benno ootavad metafoori „Kopp on ees" erinevaid tõlgendusi ning selle n-ö „lahtijoonistamist" ehk kopa kujundi kasutamist oma graafilises taieses sõna otseses mõttes. Lisaks võiksid teosed seostuda selliste märksõnadega nagu lammutamine (mitte ülesehitamine), võimumängud (võimumasin sõidab üle), jõudemonstratsioonid (*à la* Sakala) ning raha on võim. Kuigi festivali põhiteema on „Kunstiakadeemiatelikvideerimine", on teretulnud ka laiemad sotsiaalkriitilised arutlused teemal kunstnikud ja akadeemiad, kultuuriinstitutsioonid üldisemalt ning prioriteedid eesti ühiskonnas. EKA tudengitelt on väga oodatud uue EKA maja ümber keerleva poleemika peegeldused ja isiklikud seisukohaavaldused ning tartlased võiksid avaldada arvamust näiteks Tartu Ülikooli maaliosakonna kaotamise kohta.

Näitusele kandideeriv töö peaks olema graafiline teos, kuid estampgraafika tehnikate asemel võib osaleda ka teiste meediumite vahendusel loodud taiestega (installatiivsed, ruumilised, film), kuid selles peaks olema eristatav graafiline pidepunkt (joone-/kontrastipõhisus). Töö võib olla ka visandlik, näiteks mõne suurema projektiidee süsteemne lahtiseletus joonistega. Osalema oodatakse neid, kes on nõus täitma näituse korraldamise raames ka ettevalmistavaid ülesandeid.

Huvist palutakse teada anda hiljemalt 23. detsembriks aadressil grafodroom@gmail.com ning kirjale lisada ka esimesed visandid/pildid. Valmis töid oodatakse 9. jaanuariks Grafodroomi, Vana-Kalamaja 46, Tallinn.

Foto: Laura Kass

„Gizzelle"

Lavastaja Aleksander Pepeljajev. Dramaturg Diana Leesalu. Heliloojad Adolphe Charles Adam ja Renzo van Steenbergen. Laval EMTA lavakunstikooli 25. lennu üliõpilased. Järgmised mängukorrad 12.12, 13.12, 09.01, 10.01, 24.01, 25.01 Hobuveskis.

Lavakunstikooli 25. lend ehk „Nüganeni lend" on paar korda juba justkui tulema hakanud (Kuhu? Ikka tõsiseltvõetavate näitlejate hulka!), aga ühes Pepeljajeviga jõuavad nad lõpuks ka kohale. „Gizzelle" kujutab endast 1 tunni ja 40 minuti pikkust värskendavat hetke (Tõepoolest! Linnateatris!), mille jooksul tuuakse lavale mitte kuigi klassikaline töötlus klassikalisest balletist „Giselle". Kinnitame, et tegemist on nauditava visuaalse esteetika ja füüsilise teatriga. Ühtlasi oletame, et rahule jääb ka iga endast lugupidav hedonist ja seksist — laval on kaunid ja graatsilised näitlejannad (kes suudaks mööda vaadata Maiken Schmidtist või Katariina Kabelist), testosteroonitaseme säilitamisele aitavad kaasa jõulised noormehed. Viimased on ühtlasi kaasa aidanud sellele, et kursus ikka jõuliselt (!) nähtavaks võiks saada.

Foto: Siim Vahur

Galerii Kaleidoskoop

29. novembril avati Tartu Loomemajanduskeskuses galerii Kaleidoskoop esimene näitus. Idee pärineb galerii omaniku Liina Rausi sõnul Kunstimaja galeristilt Indrek Grigorilt ja Tartu Kunstnike Liidu juhatuse esimehelt Markus Toomperelt. Grigor ja Toompere olid ka galerii esimese ekspositsiooni, milleks on Toompere erakogust pärinev Rauno Thomas Mossi „Hitleri portree", kuraatoriteks. Grigori sõnul võib soovi korral lugeda näitust poliitilise programmina, kuid ennekõike on see siiski üleskutse tervemõistuslikkusele. Galerii Kaleidoskoop on avatud sarnaselt Loomemajanduskeskuse Trepigaleriile tööpäevadel 11–18 ning laupäeval 11–15. Sissepääs tasuta.

Foto: Indrek Grigor

biit me

tseki biiti!

lembemelomaani igapäevased kodutarbed. Vinüülid, CD'd, muusikaajakirjad, kõige uuemat alternatiivset + eesti kraami. soe koer ja sõbralik tee.

Astu läbi. T-R 13-19:00

Maakri 19/21 3 korrus.

musablogi/kodukas: www.biit.me

PORTREE RAHUTUST ÕUNAVIKSIJAST

Küsis **Jürgen Tamme**

Villem Valme kureeritav plaadifirma Õunaviks andis septembris välja kogumiku „Toatuur 2". Plaadil astub üles terve müriaad äärealadel tegutsevaid ja salaja oma magamistubades lindistavaid trubaduure.

Foto: Renee Altrov

Väliselt mahe ja muretu Villem Valme on täis positiivset toimekust. Tema kureeritav plaadifirma Õunaviks andis septembris pärast intensiivset plaaditegu välja kogumiku „Toatuur 2", mis on järg viis aastat tagasi ilmunud samanimelisele kompilatsioonile. Plaadil astub üles terve müriaad äärealadel tegutsevaid ja salaja oma magamistubades lindistavaid trubaduure, kelle kaardistamise, päevavalgele toomise ning kodustamisega on Villem koos teiste õunaviksijatega suurt vaeva näinud. Laseme kohvil kruusidesse lahiseda, istume Villemi töökoha, reklaamibüroo Tank nõupidamisruumi nr 2 laua taha ja lülitame diktofoni sisse.

Kuidas uus „Toatuur" valmis võrreldes esimesega?

Võrreldes esimesega hakkas ettevalmistus pihta neli-viis aastat varem. Esimese valmides oli kohe tunne, et mingid asjad jäid õhku ja midagi peaks veel tegema. Mõtlesin, et võtame viieaastase pausi, küll ta siis vaikselt küpseb. Ja nii läkski!

Umbes aasta enne teise „Toatuuri" ilmumist hakkasime konkreetsemalt kampaania korras demosid otsima. Tegelikult oli ühtteist ka varem kogunenud, millest osa oli mingis mõttes juba sellest formaadist väljunud. Näiteks Mari Pokinen oli kogu aeg mõttes, et tema võiks kindlasti plaadil olla, kuigi plaadi valmides oli ta umbes sada korda kuulsamaks saanud.

Nii ta siis vaikselt kogunes. Kevadel oli materjali juba nii palju, et oli päris mure kohe — pidin üle päeva kellelegi kirjutama ja ära ütlema. Karmavõlg kasvas, päris vastik positsioon oli.

Suvel siis istusime Ramo (Ramo Teder – J.T.) ja Lauri (Lauri Sommer – J.T.) ehk Pastaca ja Kagoga Viljandis ühel päeval maha, neljas kompileerija Mari (Mari Kalkun – J.T.) oli paraku välismaal, ning panime lõpliku asja kokku. See oli hull vaidlemine ja kohati lausa väiklane sõnasõda. (Pupsub naerda.)

Kui esimene „Toatuur" valmis hästi mõnusas harmoonias — mu vanemate suvilas oli hipilaager, kus plaat kokku pandi, kõik oli tore ja jooksis ilusti, siis teine kord oli igas mõttes keerulisem. Kuigi vastuvõtt on olnud päris hea, siis minu meelest on teine „Toatuur" veidi ebaühtlasem. Tohutute vaidluste tulemusena ei olnud paari asja võimalik välja jätta, kuna teised polnud nõus.

Milliste ootustega sa seda kogumikku üldse tegema hakkasid ja kuidas plaadi tegemise protsess sind isiklikult mõjutas?

Alustuseks mulle tundus, et tahaks seekord teha tunduvalt ääremaisema kogumiku (vaatab unistlevalt lakke) ja kokku saada rohkem tundmatuid tegelasi põranda alt (vaatab põrandale, justkui otsiks midagi). Võrreldes siis esimesega, kus seda ambitsiooni väga polnudki. Seal oli kõik läbisegi — Allan Vainolaga läks lahti ja korralikke raame polnud.

Teise puhul oli tunne, et peaks hoidma tugevamat joont, kuna kogumik on olemuslikult inimestele juba tuttav. Tegelikult pakkus enda materjali kogumikule veel mitu tuntud muusikut. Lõpuks jäid mitmed neist välja, aga mingid asjad, näiteks Pastacas, Kago, Barbariz ja Pokinen, jäid ikkagi peale. Seda võib nimetada ka onupojapoliitikaks, kuid oli lihtsalt isiklik maitse-eelistus.

Ei tahtnud seda plaati teha lihtsalt kontseptsiooni pärast, vaid tahtsime teha ikka HEAD plaati! Kui näiteks Barbariz välja jäänuks, oleks mul väga kahju olnud, sest minu jaoks on ta üks selle kogumiku pärle.

Kas suutsid kõik soovitu kogumikule püüda?

Mulle tundub, et algsest nägemusest, mis see plaat olla võiks, jäi esimesel kogumikul ilmunud Avo Tammele ja Orelipoisile iseloomulikku kiiksu veidi väheks. Teine kogumik tuli viisakam, kuna sellist materjali ei tulnud.

Aga tuli hästi palju ilusat kidra ja lauluga asja. Kõrvalepõikena võib öelda, et selle kogumiku puhul oli huvitav, et väga palju tuli väga head instrumentaalset staffi, mis polnud otseselt selle kogumiku fookus. Aga ühtteist sinna peale siiski jõudis, kuna neid oli kahju välja jätta ja need sobisid. Mingisugust veidrust tahtnuks siiski rohkem kuulda.

Millisena näed sa enda rolli selliste kogumike koostamisel?

Kui ma annan välja autoriplaadi, näiteks Kago või Mari Kalkuni plaadi, siis käivad vaidlused samamoodi. Meil on umbes sama inimestering, kellega me lugusid valime. Autoriplaatide puhul jätan alati viimase sõna vaidlustes autorile. See tundub õiglane.

Aga kogumiku tegemisel sain öelda viimase sõna, kui mulle mingi asi tõesti ei meeldinud. Üldse sai selle kogumiku puhul füürerit rohkem panna! Teiste plaate välja andes peab see ikkagi olema selle autori nägu, mitte niivõrd minu maitse järgi tehtud. Selles mõttes on kogumiku tegemine vaheldus eks väga tore.

Kas sa mäletad, mida sa tundsid, kui seda kogumikku esimest korda tervikuna kuulasid, ja kas oli mingi vabanemise tunne ka?

Sellega on igavene jama... (Ohatab ja puhub õhku.) Mingis mõttes on plaadi väljaandmisega nii, et võib tekkida sama olukord nagu ehk kokkadel — sa teed hommikust õhtuni süüa ja see kõik võib olla väga hea, aga kui sa seda iga päev teed, siis sa ei suuda seda enam ise lõpuks nautida.

Enam-vähem pärast iga plaadi valmimist on see mure, et ma ei oska seda enam nautida ega ka adekvaatselt hinnata. Selleks peab tekkima mingi distants — heal juhul paari-kolme aasta pärast saad selle plaadi jälle peale panna ja värskema kõrvaga kuulata.

Selle kogumikuga on ka nii. Mingid lood jäid mul tugevalt luupima, kui ma kogumikku pärast üle kuulasin, aga tervikuna ma ei suudagi seda enam otsast lõpuni teha. Nii palju on seda kraami kuulatud — kõik demod, erinevad versioonid, kompileerimise ja masterdamise faasid, ülekontrollimised ja veel ja veel ja veel.

Kui lugude valikust veel rääkida, siis kas võib näha mingit n-ö programmilist hoiakut? Sest kui ma lugesin Õunaviksi kodulehel tutvustavaid tekste, siis seal on kasutatud terminit „õunaviksi territoorium". Mida see tähendab?

See on päris huvitav jah, sest kuskil paberil Õunaviksi leibeli profiili või fookust defineeritud ega kirjas ei ole. Olen ise ka vahel pead murdnud, et mida ma pean rääkima, kui keegi seda küsib.

Mis see territoorium siis olla võiks? (Ringutab ja paneb käed kukla taha.) Ühest küljest see, et see ei ole bändivärk, vaid pigem autorilaulude teema. Mis ei tähenda, et keegi ei võiks seal mingi instrumendiga abiks olla, aga see on ikkagi suuresti ühe inimese looming.

Ja teine, mis on natuke loll piirang, aga kuidagi on lihtsalt tunne, et ingliskeelsed lood Õunaviksi kogumikule ei sobi — see on ikka kohalik kogumik. Näiteks Spice Mouse'i puhul oli natuke kahju piirata tema valikut ja võtta ainult eestikeelset materjali. Lugu „Kevadtants" oli tal õnneks nii hea ja me ei tundnud, et see keelepiirang oleks ahistama hakanud. Aga tal on väga häid ingliskeelseid asju!

Võib-olla kolmas Õunaviksi piirang või pigem tunnusmärk ongi laulmine, sest see on alati olnud väga oluline osa kõigi autorite heliloomingus.

Rohkem piiranguid eriti ei olegi. Kuigi kogu see peavoolu folgivärk on mind tegelikult terve elu väsitanud. Viljandi folgil käisin viimati vist kaksteist aastat tagasi. Praegu tundub, et järgmiste plaatidega tahaks folgi teemast pigem veelgi kaugeneda.

Kui Õunaviksi territooriumi juurde tagasi tulla, siis see on küll veidi provokatiivne küsimus, aga kas Jaan Tätte või vennad Johansonid võiksid ka sellele territooriumile mahtuda?

(Itsitab.) Ramo arvab küll, et võiksid. See on meil alati üks vaidlusobjekte, kui me kogumikke teeme. Ramo tuleb alati selle jutuga, miks me ei pane, miks me ei võta. Aga mina ei tea... (Klõbistab sõrmedega laual.) Isegi kui isiklikud eelistused kõrvale jätta, tundub mulle, et nad on juba välja kasvanud selle kogumiku formaadist ega vaja enam sellist asja. Aga äkki järgmine kogumik tuleb selline, kus ongi peal ainult Tätted ja Johansonid ja Ivo Linna ka ja ühtegi tundmatut artisti ei ole!

Aga kui Tätte teeks sellise loo, mis sulle tõesti meeldib ja saadab selle sulle isiklikult, kas sa siis paneksid selle plaadile?

Hea küsimus. (Mõtleb pikalt.) Kusjuures mulle tõesti meeldivad mõned ta lood, aga see aastatega tekkinud kuvanditaak ei laseks neid häirimatult kuulata. Kuigi olen veendunud, et see mulje, mille ta meedias on ise jätnud või meedia temast, on tugevalt kõverpeeglis. Nii et tuleks ikka ära öelda, ja tegelikkuses me muidugi üksteist ei vajagi.

Millist „Toatuur 2-l" ilmunud lugudest sa kõige suuremaks avastuseks pead?

Alguses pidasin Mari Pokineni. Veel aasta enne, kui me

plaati tegema hakkasime, ei teadnud keegi temast mitte midagi.

Tagantjärele tundub mulle suurim avastus, mis tegelikult oli küll rohkem tellimus, Barbariz. Ta on läbi aegade mu üks lemmikuid eesti artiste, aga ta ei tee viimasel ajal üldse lugusid. Ma kevadel nuiasin: „Tee ikka midagi, kogumik tuleb ja tahaks sinult midagi kuulda." Siis ta tegi omast arust nalja mõttes selle JFK loo (Vares & Barbarus – „JFK tapeti tema UFO-huvi tõttu" – J.T.).

Selle puhul arvas ka osa kolleegiumist, et see ikka ei lähe, see on mingi nali, mitte „Toatuuri" lugu... Õnneks jäi see sisse. Tagantjärele tundub see mulle üha parem, võib-olla üldse kõige parem lugu plaadil.

Ja kui peaks veel kedagi eraldi välja tooma, siis ehk Spice Mouse'i Tapalt. Ma arvan, et tal on mingi luuk päris hästi lahti ja sealt tuleb veel üht-teist.

Kui ma seda plaati kuulasin, siis tabasin end mõttelt, et neid lugusid saaks kirjeldada kui loomulikult üleloomulikke. Kuidas sa sellesse väitesse suhtud?

Ooh-oh! (Muheleb.) Miks mitte, kõlab päris lahedalt. Eks kõik need terminid on natuke imelikud. Lauri (Lauri Tikerpe – J.T.) rääkis Ekspressi arvustuses siirusest, aga sõna siirus tekitab automaatselt väikse tõrke. Samas kuidagi peab asju nimetama.

Miks see sinus tõrke tekitab?

Ma ei tea. (Mõtleb pikalt.) Räägitakse uussiirusest, mis on veel kahtlasem... Mulle mõjub siirusest rääkimine automaatselt kuidagi ebasiiralt. Midagi pole teha. Siiras saab olla, aga sellest rääkida on keeruline.

Kuidas sulle kogumiku kohta ilmunud arvustused on meeldinud ja kas sa üldse pöörad nendele tähelepanu?

Ma olin tugevalt üllatunud Lauri arvustusest, kuna mulle tundub, et tema maitse on — kuidas öeldagi — heas mõttes väljapeetum. Ma ei kujutanud ette, et talle võiks kogu see värk meeldida ja ma isegi ei paneks sellele kogumikule võib-olla üheksat punkti, vaid selles süsteemis kaheksa.

Marguse (Margus Haav – J.T.) arvustus Postimehes oli ka adekvaatne. Päevalehe Tiiu Laksi arvustus oli täiesti naljanumber. Seal kirjutati, et Mari Kalkun on teistest selgelt üle ja see kogumik pole piisavalt ühtlane. Aga Mari Kalkunit seal plaadil teatavasti polegi! Sellist pealiskaudsust pole kaua näinud.

Eestis on muidugi jama see, et kõik teavad kõiki. Nüüd sina tead ka mind, Margus on vana tuttav Viljandist, Lauri Tikerpega oleme ka kokku puutunud, Tiiu Laksi tean naise kaudu... Eesti onupojapoliitika — vahet pole, kas ta töötab vastu või poolt — on suhteliselt haige.

Pluss see, kui lihtne on Eestis mingite teemadega üldse pildile saada... Väljaandjale on see küll väga tore, et annad mis tahes plaadi välja, sellest räägitakse ja kõik on väga vahva. Aga võrdlus sellega, mida plaadimüüginumbrid näitavad, on Eestis nii paigast ära. Selles mõttes on plaadifirmadel päris raske.

Kas on midagi, millele kriitikud või publik pole selle kogumiku puhul osanud tähelepanu pöörata?

(Vaikib.) Ma ei oska öelda. Minu arvates on selle kogumiku ilmselged tugevused kas siis kirjas meedias või mulle otse tagasisidena vägagi hästi välja toodud. Paremini kui esimese kogumiku puhul. Ka Jani (Jan Tomson – J.T.) kujunduskontseptsiooni, millele mul kulus enam-vähem terve suvepuhkus, et saada artistidelt kätte plaadikaanel olevad asjad, on üsna adekvaatselt hinnatud.

Aga nõrkused?

Päris mitmed on mulle eravestluses öelnud, et see kogumik on nii ilus tervik ja otsast lõpuni briljantne. Sellega ma küll nõustuda ei saa. Mis tahes kogumik on juba oma olemuselt ebaühtlane ja ma arvan, et isegi ühe autori kogumik ei saa olla väga ühtlane. Ma ei tea näiteks ühtegi luulekogu, mis mulle otsast lõpuni meeldiks. See kogumik on kindlasti ebaühtlasem, kui tagasiside sellele olnud on.

Kas ebaühtlus selle kogumiku puhul on pigem pluss või miinus?

Eklektika on sinna sisse kirjutatud ja selles mõttes ei ole see pluss ega miinus. Aga mõned lood on muidugi tugevamad ja teised vähe nõrgemad. Samas selle kogumiku mõte on välja tuua uusi nimesid ja anda võimalusi oma asjaga edasi minna. Teistpidi võib-olla peabki seal olema ka natuke tooremaid või nõrgemaid asju.

Kui ma selle kogumiku kohta lugesin, kumas läbi termin „magamistoamuusika", mida sa ka ise kasutasid. Ehk ütled kokkuvõtvalt, mis sind magamistoamuusikute juures võlub ja mida see üldse sinu jaoks tähendab?

Natuke on see jällegi parema puudumisel käibele läinud sõnastus. Ehkki ma olen ise päris palju kirjutanud ja praegune töö on ka kirjutamisega seotud, siis mingite asjade defineerimisel ja sõnastamisel olen eluaeg hädas olnud. Nimevaev või midagi sellist.

Muusika puhul on see veel ERITI keeruline. Mingis mõttes on see justkui kuskilt tagatubadest tulnud muusika, ehkki see lõpuks jõuab lavalaudadele. Oma olemuselt on see suuresti omaette vaikselt katsetamise ja nokitsemise käigus alguse saanud kraam. Selles mõttes pole „magamistoamuusikud" väga vale termin.

Kas sulle ei tundu, et magamistoamuusikutel on üha rohkem mingi poos, mis on muutunud muusikast olulisemaks? Et nad pole enam intiimse muusika helipartisanid, nagu sinu sõber, muusik ja kirjanik Lauri Sommer on tabavalt öelnud.

Ma kõigi kohta nii ei ütleks. Kindlasti on see ühel hetkel üsna keeruline, kui sinu muusika olemus on algselt olnud midagi väga intiimset ja sa pead lõpuks kuskil laululavadel esinema ja ümber maailma tuuritama. Kas ta saabki siis enam see olla?

See on päris keeruline koht kõikidele trubaduuridele. Mõni neist üritabki teadlikult jääda suurtelt lavadelt kõrvale. Ma ise oleks ka nendele ahvatlustele vägagi aldis.

Räägi selle plaadi kujundamise protsessist lähemalt. Kust selline mõte tuli?

Kui päris ausalt rääkida, siis ma läksin kohtuma Janiga, kes on sellise väikse projekti jaoks ilmselgelt liiga hinnatud ja tänu sellele ka hõivatud disainer, teadmisega, et ta ütleb mulle ei. Aga kohvikulauas asja arutades tekkis mõte, kuidas seda võiks teha, ja läbi väga keerulise protsessi saime selle kujunduse valmis. Ma ei mäletagi sellist stressi, kui selle kogumiku kujundamisega.

Me leppisime kokku, et nuiame kõigilt artistidelt välja mingi asja, aga ei avalda, mida me sellega teeme ja mis see olema peab. Ainuke tingimus oli see, et see oleks tema enda asi — olgu siis nööpnõel või diivan — kohast, kus ta elab või kus see lugu sündis. Üks artist kaalus näiteks tiibklaveri saatmist... Ma ei tea, mis siis saanud oleks. (Pugistab naerda.)

Nii need asjad sai kokku kogutud, aga ega me ei teadnud tegelikult kuu või kaks, mida nendega teha. Mõtteid oli väga erinevaid. Lõpuks tegime neist justkui näituse või museaalse kollektsiooni kataloogi. Me kujutasime ette, nagu üritaksid tulnukad indekseerida mingeid museaalseid artikleid. Me ei küsinud midagi nende asjade tausta ega päritolu kohta, lihtsalt pildistasime need kõik üles, mõõtsime ära ja katsusime neile mingi adekvaatse nimetuse anda.

Ja siis lõpuks jõudis Jan kujunduse endani. Pärast, kui kõik oli valmis, küsisime autoritelt ka nende asjade päritolu kohta, aga varem mitte.

Mis ese sulle endale kõige rohkem meeldis?

Kui neid asju järjest postkasti potsatas, siis oli iga kord lahe tunne! Võib-olla kõige paremini pani selle olemusega täppi Mari Pokinen oma hambaharjaga. Kui otsida intiimset eset, mis autori ja tema koduga kaasas käib, siis midagi intiimsemat annab leida. Kui lähemalt uurida, on seal isegi hambajäljed peal näha.

Mis nendest asjadest praeguseks saanud on?

Ehkki me lubasime neid mitte tagastada, siis ühe fotoaparaadi puhul tegin erandi ja selle tagastame, kuna see on Magnus Morelile väga oluline ese. Ülejäänud on mul auto pagasnikus, sõidavad juba pool aastat minuga ringi. Ma ei teagi, mida ma nendega tegema peaksin, pole veel välja mõelnud.

Kuidas teil plaadiesitlused läksid?

Need toimusid kolmes kohas — Viljandis, Tallinnas ja Tartus. Pärimusmuusika Ait võttis küll igasuguse õhina ära, nagu nõukogude aega oleks tagasi sattunud (võtab tõsise, irooniliselt mõtliku tooni): pidi täitma mingeid repertuaari ankeete ja ka piletitulu oli represseeriv — jäime sügavalt miinusesse. Üritus oli tipp-topp, aga see, mis korraldamisega kaasnes, väga tüütu.

Tallinn oli minu jaoks midagi ideaalilähedast. Oli väga ilus õhtu, juhtumisi minu sünnipäev. Meeleolu ja koht sobisid kuidagi väga hästi. Sellele järgnenud pidu, kus paar artisti võtsid nõuks muuhulgas „marki" manustada, oli väga vahva pillerkaar.

Tartus otsisin Genialistide Klubi asemel tegelikult mõnda kammerlikumat kohta, aga kuna ma seda ei leidnud, tegime lõpuks ikka Genekates, mis sobib vast paremini bändide laivideks. Ideaalne oli vana Lutsu teatrimaja, kus oli esimese „Toatuuri" esitlus. Aga nüüd on see nii ära vuntsitud ja lakutud, nagu roniks vahukooretordi sisse.

Mis Õunaviks sinu jaoks täpsemalt on? Loomeprojekt, töö, hobi?

Eks see on muutunud rohkem tööks, kui olla võiks. (Mudib lõuga.) Alustuseks ma vaatasin, et Kago teeb mussi, katsetab, pusib ja kui mingit väljundit ei teki, siis see jääbki tema arvuti kõvakettale. Kuigi tal polnud alguses arvutit ja me aitasime kadunud sõber Mihkliga (Mihkel Ehala – J.T.) talle selle osta, tema raha eest küll. Oma hea sõbra Kago plaadi väljaandmiseks saigi Õunaviks tehtud.

Nii see on vaikselt arenenud. Kuna ma teenin leiba reklaame tehes, siis ühest küljest on see minu jaoks võimalus anda oma tegevusega teistsugune panus. Ka on mind hakanud huvitama, kuhu üks ettevõte võib areneda, kui seda mitte päris tõsiselt, aga piisavalt hingega teha.

Sa nimetad Õunaviksi siis ettevõtteks?

Mingil määral see ikkagi on ettevõtluse vorm — rahad liiguvad, tooted on lao- ja poeriiulitel. Ehkki juriidiliselt pole Õunaviksi siiani olemas, mis on omamoodi kurioosum. Aga öelda, et see pole ettevõtlus, seda päris ei saa.

Vahepeal mõtlesin, et ma ei viitsi enam ja võib-olla kirjutan parem luuletusi. Sa paned aktiivsematel perioodidel kõik oma õhtud magama ja vahel ka nädalavahetused. Siis mõtled, kas sellega peaks tegelema, aga raske on telki päevapealt pikali tõmmata. Siiani pole see karussell veel seisma jäänud ja kui ta ühel hetkel jääb, siis ma lõpetan ära.

Lisaks Õunaviksile töötad sa reklaamiagentuuris loovjuhina, oled välja andnud luulekogu, seotud mitme kohviku ja poe sisekujundusega. Kust sa selle energia võtad?

Üks asi on see, et ma olen rahutum natuur, kui see mulle meeldiks. Mulle meeldib igasuguseid asju proovida ja kui keegi midagi teha pakub, siis mul on VÄGA raske ei ütelda. Eriti siis, kui seal on loominguline aspekt ka juures. Nii olengi sattunud tegema ühte, teist, kolmandat ja tulemuseks ongi see, mida sa nimetasid.

Eks ma nats rahmeldan üle küll. Omast arust võiks ma üldse olla selline mees, kes istub kuskil ojakese kaldal, võib-olla vaikselt midagi popsutamas ja niisama ringi vaatamas, aga see ei kuku enam üldse välja. Ega ma väga ei põe ka, lasen eluvoolul end edasi kanda.

Kas sellist tunnet pole tekkinud, et astuks sellelt kiiresti tiirlevalt rattalt maha ja puhkaks veidi?

Raske on astuda, see ei kuku hästi välja. Aeg-ajalt teen ma selliseid hädasutsakaid ja tõmban kuskile Marokosse või Indiasse. Katsun neid nagu aseainena kasutada. Praegu mõtlen ma kogu aeg Indiale, kuhu ma kevadel lähen.

Mingis mõttes vaatan kadedusega sõpra Kagot, kes pole endale kunagi ahelaid peale võtnud, elab talus ja kirjutab. Teistpidi arvan, et minu vaimujõud pole nii suur ja igaühel oma rada.-

Hoolimata sellest, et sa oled enda sõnul rahutu iseloomuga, suutsid sa plaadi kokku panna ja seda asja majandada...

Kuna ma töötan loovjuhina, siis eks see eeldab mingeid võimeid inimesi ja protsesse juhtida. Mul on see võime olemas ja rahutus aitab sellele ainult kaasa — õhtul lähed koju ja hakkad kohe jälle asju ajama. Pigem see soosib seda, aga hea meelega oleks veidi uimasem natuur. Teinekord kadestan selliseid tüüpe, kes ei suudagi midagi kiiresti teha.

Õunaviksi tulevikuplaanid on sul juba paigas?

2012 tuleb Kago neljas plaat. Ta ise arvab, et see on tema viimane, aga vaevalt küll. Tegelikult on käimas läbirääkimised veel kahe artistiga. Kuna ma annan igal aastal välja ühe plaadi, et tempot ja koormust mitte päris hulluks ajada, siis mis viga paar aastat ette mõelda. Kevadel tuleb ka Martiini MP3-reliis. Mõlgutan mõtteid ka vinüülile üle minna, aga mitte kohe. Teen siinkohal Eesti plaadifirmadele ettepaneku kartellikokkuleppeks — läheme kõik üle vinüülidele!

DJ-ANKEET

Foto: Alver Linnamägi

Antelia

DJ-debüüt: 2007. aastal Place'is ja Raadio 2 saates „Meet The Mixer".
Muusikas oluline: Biit, gruuv, minimalism, ajatus… Muusika peaks puudutama.
Muusikas ebaoluline: Ägedus. Püüe rahvale iga hinna eest meeldida.
Mida mängin: Mängin erinevat *house*- ja *techno*-muusikat. Harilikult kipub mu *sound* rohkem kuskil sügavamas ja redutseeritud osakonnas liikuma ning meeldib mängida läbisegi vanemaid ja uuemaid radu. Otsest ühist nimetajat ei oskagi välja tuua, kuid väga tähtis on emotsioon, mida muusika tekitab.
Mida ei mängi: Menüüsse ei kuulu valemikraam ja kliiniline konveierimuusika, nagu mittemidagiütlev pinina-*techno* jne — Beatporti top 10 teema, mis südame pahaks ajab. Pilk läheb väga kiiresti üle plaatidelt, millel on märgitud promotekstis toetajateks Richie Hawtin ja *co*. Samuti ei istu reeglina meloodiline kraam, nagu varasem süntidega üleküllastatud Detroidi *techno*. Tuimaks jätab ka suur osa Berghaini-lainest ja *soulful house* oma vokaalide, täitesaksofonide ning muu sinna juurde käivaga. „Mein Kampfi" + 8% kiirusega ka ei mängi.
Eredamad mängumälestused: Mõnus üritus oli esimene nii-öelda päris pidu Popularis koos Ketomehega, kus keegi veel meist midagi kuulnud polnud. Väga hea emotsiooni on jätnud Salvadori ja Krilli ning ka mõned Tartus toimunud üritused. *Sound*'i poolest esinemine Helsingi klubis Bassment, kus on Funktion-One'i helisüsteem. Kõige huvitavamad on pea alati olnud põrkesetid heade sõpradega.
Tehnilist: Sennheiser HD 25, Shure'i Whitelabelid ja hunnik vinüüle.
Nõuanne: Inimesed võiksid varem peole tulla.
Viis klassikut:
Maurizio – M-5
Autechre – Vletrmx21
Mathew Jonson – Magic Through Music
Ricardo Villalobos – Panpot Spliff
Omar-S – Psychotic Photosynthesis
Viis hetkekummitajat:
Levon Vincent – Impressions of a Rainstorm EP
The Raw Interpreter – Vintage Power EP
Vincent Floyd – DJ Classic Mastercuts
5 Kings – Marvin Gaye Playa Edits
CCC – Acid Snow EP

Lõppsõna:
www.soundcloud.com/antelia

Chris Watson – El Tren Fantasma (Touch, 2011)

Kuulas: Sven Vabar

Chris Watson on ühes Francisco Lópezega ilmselt maailma tuntuim keskkonnahelidega kunstiliselt manipuleerija ehk siis *field recording artist*. Leiba teenib Watson BBC-s helirežissöörina. Watson käiski kuskil kümme aastat tagasi BBC võttegrupiga Mehhikos, tegemaks saadet „Great Railway Journeys". Nimelt jooksis läbi Mehhiko, Atlandi ookeani rannikult Vaikse ookeani rannikule rongiliin, mis aga suleti. Watson ja ta kolleegid olid sel liinil ühed viimased reisijad. Nad filmisid, suhtlesid reisijatega ja Watson muudkui salvestas inimeste juttu rongis, tuule puhumist ja lindude, loomade ning putukate hääli praeguseks tondilinnadeks muutunud raudteeäärsetes asulates, ning muidugi rongi ennast — rataste kolinat, avanevate uste sisinaid, valjuhääldis teadustatavate jaamade nimesid, rongivilesid. Nüüd siis miksis Watson salvestused kokku oma neljandaks stuudioalbumiks Touchile.

Seda plaati on juba nimetatud teetähiseks *field recording*'u žanris ning meisterliku teosega on tegu kahtlemata. Kadumine, hääbumine, mineviku varjud ja vaimud domineerivad sel tondirongi-plaadil. Tegu ei ole kuigi heleda nostalgia-albumiga, pigem meenutab see sünge, tühjust ja ehk natuke hirmugi täis plaat Watsoni kolleegi Francisco Lópeze loomingut. Kummitama jäävad naisteadustaja teadaanded nii inglise kui hispaania keeles: „Last call for the ghost train!" ja „This service has now ceased." Siiski, üksikud helged, *ambient*'likud taustahelid päästavad „El Tren Fantasma" täielikust dementsesse, luupainajaid täis tühjusekuristikku vajumisest. Tegelikult on see filmilik, isegi kuuldemängulik album üpris erinev Watsoni muust loomingust. Ootamatult emotsionaalne teos. Kergesti kerkivad silme ette vesternidest tuttavad Mehhiko kõrbed, kaktused, pueblod ja džunglid, kuigi Ennio Morricone unustage siiski sedapuhku ära. Lisaks valdab „El Tren Fantasmat" kuulates rahutukstegev, kuidagi enesehävituslik rännukihk. Tahaks ära, tahaks tondirongiga tondimaailmadesse. Kust tagasi elavate maailma enam võibolla ei pääse.

Jäin „El Tren Fantasmat" kuulates mõtlema lihtsale tõigale, kui olulised on meie mineviku ja selle talletamise-talletumise seisukohalt erinevad hääled. Inimesed pildistavad ja filmivad, et mäletada, aga helisid eriti ei salvestata. Ometi on heli palju afektiivsem, vahetum, kuidagi primaarsem meedium kui abstraktsed, ülemärgistatud visuaalsed kujutised. Rääkimata sõnadest. Isegi proustilikud kirjanduslikud oskused ei võimalda olnud hetke sedavõrd kehaliselt taasluua kui teatavad helid. Vaid lõhnad on helidest ses suhtes veel võimsamad, aga lõhnade salvestamine on vist enamvähem võimatu. Mul on kahju, et ma ise ei salvestanud omal ajal lapsepõlvehelisid, rongihääli, mis üsna mu maja lähedalt mööda sõitsid, toidupoe hoovi asjalikke kolinaid, mis hommikuti aknast sisse paiskusid, kadunud vanaema-vanaisa juttu. Kui tunnete, et teid ümbritsevad inimesed ja keskkond on mäletamist väärt, siis salvestage nende hääli. (Selleks on muidugi tarvis natuke paremat mikrofoni kui suvalistel diktofonidel tavaliselt on.) Pildistamisest üksi jääb väheks.

Martyn – Ghost People (Brainfeeder, 2011)

Kuulas: Triin Niinemets

Kui hollandi produtsendi Martyni 2009. aastal ilmunud „Great Lengths" oli pigem silmad kinni mõnulemise ja bassiga kaasa ujumise album, siis oktoobris ilmavalgust näinud „Ghost People" ei hellita.

Esimese loo puhul Spaceape justkui tutvustaks kuulajale enne muusikalaevale astumist, mis teda antud reisil ees ootab... ja kui ta vaikib... läheb andmiseks. Ehk siis: kui „intro" kõlab veidi uinutavalt, siis pala nimega „Viper" on esmasel kuulamisel kõike muud kui Martyn. Raputab oma jõuliste sündiakordidega ülesse ja muudab valvaks, et mis edasi? „Masksi" kuulates hakkab mõte automaatselt kuhugipoole liikuma... Diskole. Mingil hetkel tabad end nähtamatut süntekat valimatult kaasa toksimast ja muusika taktis käsi kaasa plaksutamast. Samas „Distortions" tuletab meelde, et tegu on ikka Martyniga, toimides sillana „Greath Lengthsi" ja käesoleva albumi vahel. Võimsa õhkkonna loob „Popgun", õhutades kätt kindlalt rusikasse suruma ja õhku taguma (ja mõttes tahaks veel kaasa hüüda *drop, drop, drop*). „I Saw You at Tule Lake" on kerge hingetõmbehetk, millele järgneb albumi nimilugu „Ghost People", mis on kohe algusest peale sama kaasahaarav, kui seda on „Masks" .Kerge ja õhuline põrkamine/põrkumine/põrklemine loendamatute helide vahel, mida tuleb korduva kuulamisega aina juurde ja juurde. „Bauplan" — samm viimase sihtpunktini, olles pisut nostalgiline (paratamatult mõtlen Vangelise ja tema „Blade Runneri" *soundtrack*'i peale), aga ka habras ja tugev ühekorraga. Ja „We Are You in the Future" — albumi viimane, pikim ja kõige Suurem lugu suure S-iga. Peaaegu 9-minutilise loo sisse mahuvad veel omakorda väiksed lood, mis võtavad eelnevalt kuuldu kokku, viies kuulaja tagasi sinna, kust ta alustas, ja jättes ta lõpuks tulevikku.

Raske on seda mitmenäolist albumit ühte žanrisse paigutada ja, samas, kas peabki? On see siis, mis ta on, fakt on see, et „pidu Sinus eneses" tunde suudab ta tekitada. Auga!

Jonti – Twirligig (Stones Throw, 2011)

Kuulas: Madis Nestor

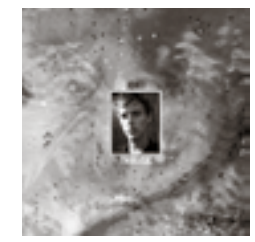

Võin enam-vähem kindel olla, et kõik, kes siin Müürilehe muusikaküljel sõna võtavad, on puutunud vähemalt korra kokku Los Angelese sõltumatu plaadifirma Stones Throw loominguga. Kahtlasem on, et jagame kõik arvamust, et Peanut Butter Wolf on ekstrasenss, kes teab selgeltnägijate tuleproovis täpselt, kelles peituvad muusikalise geeniuse kromosoomid. Aasta 2011 väljavalitu on Lõuna-Aafrikast pärit ja Austraalias elav nooruk Jonti Danilewitz, kes käesoleva albumi juba 3 aastat tagasi purki pani. Probleeme säilivusajaga pole, sest muusika „Twirligigil" on oma konsistentsilt ajatu. Nipet-näpet siit ja sealt, mida kõike saab nimetada popmuusikaks. Läbivaimaks inspiratsiooniallikaks *sunshine pop*'ile omased mitmetasandilised vokaalid, mis albumi jooksul korduvalt teie kõrvadele mett sulatavad. Meloodiliselt patseerib „Twirligig" nii lpanema randades kui ka 60ndate lõpus Andy Warholi Factory stuudios. Rütmid manipuleerivad Dillale ja Madlibile omaste sämplileidude najal. Erinevuseks, mis rikastab, on see, et Jonti sämplid on tema neljarealisele abimehele sissemängitud pärisinstrumendid. Ometi kõlavad need nagu räpased ja tolmused sekkari leiud. Kui ma muidu väga kriitikute arvamusi tähele ei pane, siis Jonti plaadi puhul ajab ikka marru küll, kui plaadi miinuseks peetakse lugude pikkust ja nende visandlikkust. Mu absoluutne lemmik „Koi Moons Daughter" tiksub vaid kakskümmend kolm sekundit üle minuti, aga sellegipoolest kergitab esile tundideviisi tundeid. Mulle piisab vaid sellest unelevast zappalikust kitarrikäigust, et mõnust niutsuda. Kõik muu on boonus.

Various – Toatuur 2 (Õunaviks, 2011)

Kuulas: Jürgen Tamme

Mida on ühist Iduvigikul, Martiinil, Vares & Barbarusel ja Spice Mouse'il? Mõndagi! Nemad ja lisaks veel korvitäis — kui suutsin täpselt kokku lugeda, siis tervelt 14 — tuntuid ja senitundmatuid trubaduure on kokku saanud sügise hakul ilmunud kogumikul „Toatuur 2", mille kokkupressijaks on kohalik plaadipesa Õunaviks.

Kogumikplaadi koostanud toimkond koosseisus Villem Valme, Lauri Sommer, Ramo Teder ja Mari Kalkun otsisid viie aasta jooksul, mis jäi kahe „Toatuuri" ilmumise vahele („Toatuur 1" ilmus 2006. aastal), ehedat muusikat, mis eriti välja ei paista, aga on alati kuskil olemas. Nii jõudsid nad salapäraste majakesteni keset aasu ja laasi, kuid ka linnaagulites asuvate pisikeste toauberikeni, mille magamistubadesse päike alati ei vooga. Aga kui voogab, siis toob see nähtavale õhus hõljuva tolmu kõrval ka mõne üksiku kitarri või koguni terve rikkaliku pillipargi.

Selgus, et tagatubades põlve otsas lugusid nokitsevaid kodulindistajaid polegi nii vähe. Ja paljud, kes plaadil endale sobiva kohakese leidsid, on jäänud ka pärast „Toatuuri" ilmumist salapärasteks laulikuteks, keda saab kohata üksnes plaadi vahendusel. Omamoodi peitusemäng. Ainsaks vihjeks nende kohta on vaid kõigilt plaadi autoritelt saadud isiklikud esemed, millest valmis ka suurepärane plaadiümbrisekujundus. Muusika ilu väärib täielikult oma raami.

Esmakuulamisel meelde jäävad nihked ja kalded, lood, mis on pisut ehk kummastavadki, tasanduvad tasapisi, sulandudes ühte kompilatsiooni hubase ja tuttavliku meeleoluga. Tunne on justkui oleksid kodus pehmel diivanil, sussid varvaste otsas, kodused põlvedeni ulatuvad aluspüksid jalas, ja lõmpsaksid kuumale teele lusikaga mett peale. Ja ootaksid, kuni muusika su ajukeerde läbistab, ise mõnust oiates. Selline kodukootud võlu ja idüll! Ainult et seda plaati kuulates on veelgi rahulikum.

Kuigi osa lugusid eraldivõetuna ehk niivõrd ei köidakski, sulavad sisemistelt impulssidelt sarnased lood plaadil kenasti ühte, õigustades seeläbi ka teemapõhist kompileerimispraktikat, mille eesmärgiks on leida neis isemoodi lugudes mingeid sisemisi emotsionaalseid haakumisi ja seoseid.

Nii mõnigi neist artistidest võib teha läbi töötamata ja tühisena näivast tillukesest, põhjendamatuna tunduvast ideest kaleidoskoobi. Kuulake kas või Vares & Barbarust, kelle lugu „JFK tapeti tema UFO-huvi tõttu" räägib sellest, kuidas autor luges hommikul Elu24-st uudist selle kohta, miks John Kennedy tapeti. Neid momente ja lugusid on küllaga, aga ega kõike tohi välja rääkida.

Lawrence English – The Peregrine (Experimedia, 2011)

Kuulas: Sven Vabar

Lawrence English on austraalia helikunstnik ning *label*'i Room40 vedajana üks eksperimentaalelektroonika aktiivsemaid edendajaid mitte ainult oma kõrbesel kodumandril, vaid ka globaalses mastaabis. Seda tähelepanuväärsem on, et tal jääb aega ka tihedasti omaenda loominguga tegeleda. Englishi ilmselt seni hinnatuim töö on „Kiri No Oto" (ehk „udu hääl" jaapani keeles; Touch 2008), milles ta arendas oma väga omapäraseid ja imetlusväärseid *distortion*'i harmoneerimise ja küllastamise (*harmonic distortion* ja *saturation*) tehnikaid. Tulemus oli kuidagi intensiivselt lärmakas, mürarikas, kuid tõepoolest harmooniline ja rahulik. Sama rida ajab ta oma uuel LP-l „The Peregrine", mis on pühendatud — nagu nimigi ütleb — rabapistrikule, õieti inglise autori J. A. Bakeri looduskirjanduse valda kuuluvale raamatule rabapistrikust, keda väga harva ka Eestis kohata võib. „The Peregrine" on fenomenoloogiline retk selle võimsa ning rännuhimulise röövlinnu maailma, kust inimese kohalolu on diskreetselt ja vaikselt kustutatud. Palade pealkirjad kõnelevad: „The Hunting Life", „Dead Oak", „Frost's Bitter Grip", „Grey Lunar Sea", „The Roar Ceasing", „Heavy Breath Of Silence", „And He Sleeps".

Aga teisest küljest võime me kogu muusikavälise tausta seda plaati kuulates unustada ja lihtsalt nautida hästi avarat ja võimsat *ambient*'i, mis on ometi valgusaastate kaugusel *new age*'ist. „The Peregrine" on vaatamata majesteetlikkusele kuidagi takistamatult kriipiv, nagu suur jääliustik, mis justkui kogemata mitmetonniseid kaljutükke nagu liiva ja leivapuru endaga kaasa haarab. See on inimesele kuidagi arktiline, karm, kontrollimatu (heli)keskkond, mis võib ühest küljest olla kättesaamatu ja pingutustnõudev, kuid samas tõotada meeliülendavat avarilmakogemust ning pääsemist nõmedast igapäevakriisist, kui (vaimne) tervis on korras ja on viitsimist ette võtta üks tõhusam rännak (vaimsesse) arktilisse tundrasse, kus mõned rabapistriku alaliigid pesitseda armastavad. „The Peregrine" on mu jaoks mitte ainult senimaani selle aasta parim plaat, vaid üks märkimisväärsemaid *ambient*-teoseid üldse.

TOP 10

AMBIFUNK

Uus plaadifirma Ambifunk tõi paidekad ühe katuse alla, et anda koos au Paidest pärit maailmakuulsa helilooja Arvo Pärdi loomingule kogumikul „Külmkõlad". Ettevõtmise idee generaator ja teostaja Kaido Kirikmäe reastab siinkohal teile oma lemmikalbumid.

AUTECHRE – Tri Repetae (1995, WARP)
BOARDS OF CANADA – Geogaddi (2002, WARP)
BURIAL – Burial (2006, HYPERDUB)
COCTEAU TWINS – Blue Bell Knoll (1988, 4AD)
DJ SHADOW – The Private Press (2002, MCA)
THE EXPLOITED – Punk's Not Dead (1981, SECRET)
THE CURE – Disintegration (1989, FICTION)
J DILLA – Donuts (2006, STONES THROW)
THE PIXIES – Trompe le Monde (1991, 4AD)
SIGUR RÓS – Ágætis byrjun (1999, FAT CAT)
THE SMITHS – The Queen is Dead (1986, ROUGH TRADE)
THE STONE ROSES – The Stone Roses (1989, SILVERTONE)
TWO LONE SWORDSMEN – A Bag of Blue Sparks (1998, WARP)

UUS EESTI BIIT

Foto: Kaspar Kaur

KÄÄRKÄSI

Alustuseks täiesti muusikaväline asi. Mind huvitab, kuidas said nime Käärkäsi?

Kellele ei meeldiks Johnny Depp? Kuigi ta on väga hea näitleja, siis mu nimi ei ole seotud selle filmiga. Selle nime võtsin ma omale *alias*'eks, kui hakkasin teistele peale iseenda instrumentaale tegema. Sämpeldamist olen võtnud kui lugude või filmihelide kääridega lõikumist. Käärid ja mu käed — Käärkäsi tundus loogiline nimi.

Millal tundsid, et sinust võib saada muusik ja kuidas sa muusika juurde sattusid?

Rütmid avastasin enda jaoks breiktantsuga aastal 2000, mis viis mu hiphopi radadele. 2003. aastal hakkasin aktiivsemalt räppimisega tegelema, kuid kuna tol ajal oli keeruline taustu saada, siis hakkasin neid ise meisterdama. Samal ajal sai alguse ka mu plaadikogumise ja -mängimise armastus.

Kas lähtud oma loomingus mingitest stiililistest eelistustest või eksperimenteerid?

Eksperimenteerin erinevate stiilidega. Viimased aastad olen liikunud *dubstep*'i radadel, kuid on olnud koostöid ja remikse ka näiteks žanrites *funk*, hiphop ja *dnb*.

Milline instrument/programm on sinu jaoks asendamatu?

Minu instrumendiks on arvuti ja programmiks Acid Pro + lugematu hulk virtuaalseid süntesaatoreid.

Kuluaarides räägitakse sinu tehtud re-edit versioonist Ivo Linnale. Kuidas suhtud vanade lugude uustöötlemisse üldisemalt?

See on 30 aastat vana lugu nimega „Zuleika-hanum". Ma imestasin, kui võimas idamaine lugu tol ajal siin valmis tehti. Mulle meeldib, kui äratatakse lood uuesti ellu ja ei võeta ära seda võlu, mis oli neis, kui nad esmakordselt ilmusid. Suhtun sellesse hästi, kuni seda tehakse maitsekalt ja ei rikuta loo enda meeleolu ära.

Räägi paari sõnaga Keldrist ja plaanidest.

Kelder on entusiastide, kes kirjutasid oma blogis muusikast, pidudest, filmist ja fotost, 2007. aasta lõpus loodud „rühmitus". Hetke plaanidest on paari sõnaga raske rääkida, kuna selle aastaga on Kelder võtnud endale palju muusikaga seotud tegevusi. Jätkame neljapäevast DJ-*showcase*'i DZTVs, kuhu oleme kutsunud sel sügisel juba üle 30 DJ oma muusikalisi eelistusi näitama. Oleme loonud plaadimärgi KLDR, mille alt ilmub veel sel aastal 3 plaati: Skazo uus album „Залечьна Дно"; *live jazz/fusion*-ansambli Triophonix esimene nn päris album füüsilisel kujul, loodame selle aasta sees näha nende muusikat ka vinüülil. Jõulud mööduvad meil klubis Korter, kus esitleme 29 looga bassmuusika-kogumikku. Album tuleb digitaalne ning kõigile tasuta allalaetav. Limiteeritult tuleb ka duubel-CD, kuid neid on võimalik saada vaid artistide käest. Hetkel on esitluspeol oma muusikat esitlemas 15 artisti. Ilus jõulukink kõigile bassmuusika austajatele!

Kuidas hindad hetkeseisu eesti elektroonilise muusika maastikul?

Hetkeseis on väga positiivne. Aasta jooksul on tulnud nii palju artiste juurde, et ei suuda kõigil enam silma peal hoida. On väga palju andekaid produtsente, kes on leidnud oma tee välismaa plaadifirmade juurde.

Kui sul oleks võimalus koostööd teha ükskõik millise muusikuga maailmas, siis kes see oleks?

Burial

Nimeta mõned hetke lemmikartistid.

Eestist: Audioholic, Z Johnny, Thing, Planeet, Késhava ja Bisweed. Mujalt: Horsepower Productions, Jack Sparrow, Emika, Montgomery Clunk ja Clubroot.

Küsis Madis Nestor

VALGEST TUMELILLANI

Küsis **Kristina Paju**

Moekunstnik ja trummitüdruk Marit Ilison räägib Kristina Pajule oma mittekurjast moest.

Marit Ilison on moetegija, kellel on vaatajale midagi öelda. Kolm aastat tagasi valmis tal Eesti Kunstiakadeemia magistritööna illusioonidest kõnelev kollektsioon „Lúmine“, mida on hiljem nii näituseprojekti kui ka *performance*'ina eksponeeritud Eestis ja mujal. Sellele järgnes morbiidselt must kollektsioon „Trianglipuud“. Sel sügisel lisandus siia ritta perfektselt väljatimmitud idee ja vormiga uus projekt „70 puuvillast kitlit“, mida sai näha Tallinnas toimunud rahvusvahelisel moe- ja kunstiüritusel MOMENT. Pole kahtlustki, et Maritit võib pidada kontseptuaalse moe eestkõnelejaks Eestis. Samuti on Marit üks neljast liikmest bändis „Väljasõit rohelisse“.

Sinu viimane moeprojekt „70 puuvillast kitlit“, mida sa näitasid sel sügisel toimunud multietendusel MOMENT, oli mõneski mõttes tavapärasest erinev. Üksteise järel marssisid lavale valgetes äravahetamiseni sarnastes kittelkleitides tüdrukud, kelle riiete värv hakkas vähehaaval muutuma, kuni viimase modelli seljas oli üleni tumelilla kleit. Kas sa võiksid kirjeldada ideed selle esitluse taga?

See mõte tekkis mul juba 2007. aastal, kui Taanis õppisin. Ma ei saanud kohalikust keelest aru ning jäin selletõttu kogu ümbritsevast infomürast kõvale. Me teame ju kõik Kroonikat või „Võsareporterit“ — isegi kui me otseselt neid ei jälgi, jõuab neis sisalduv info ikkagi kusagilt meieni. Või kui mõni poliitik teeb jälle mingisuguse sigaduse ja see ajab närvi, võtab see nii palju baasenergiat ära, mis võiks tegelikult kuhugi mujale minna. Taanis ma ei puutunud sellise asjaga üldse kokku. Mulle jäi palju ruumi oma mõtete ja oma asjadega tegelemiseks. Ning siis ma mõtlesingi sellele, kui palju on taolise infomüra tõttu mõttemalle ja väärtushinnanguid, mida me otse või kaudselt üle võtame.

Aga miks sa valisid just kitlid?

Kodust eemal olles mõtlesin tihti vanaemale ja sellele, kuidas ma kunagi ammu koos temaga hoburehal heina tegin. Ma istusin tema põlve peal ja tal oli alati kittel seljas. Eks see oli nõukogude naise vormiriietus. Samas meenuvad valge kitliga kohe arstid, laborandid või teadlased. Ning moemaailmas kantakse valgeid kitleid *haute couture*'i moemajade ateljeedes. Valge kitli selga panemisega võetakse endale roll. Siinkohal sümboliseerivad kitlid väliseid väärtuseid ja mõttemalle, millest me ennast mõjutada laseme. Kõige tumedam neist, tumelilla, näitab, et oled sellest täiesti läbi imbunud, valge või täitsa ilma kitlita oled sina ise. See toon, mida kasutasin, on muide ka vana kooli templivärv.

Samas on kittel niivõrd lihtne toode, mida on väga kerge seljast võtta ja nii peaks iga inimene meeles pidama, et tal on igal hetkel võimalus võõrastest, peale surutud väärtustest loobuda. See võib toimuda näiteks läbi vaimse kasvu. Minu jaoks oli iga kitli eraldi käsitsi värvimine tohutu eneseületus ning piltlikult öeldes tegelesin selle meditatiivse protsessi jooksul enese kitli seljast võtmisega.

Marit Ilison. Foto: Renee Altrov

Kuidas esitlus läks? Kuidas see vaatajatele mõjus?

Mulle meeldis seda projekti esitleda moelava ja moeürituse kontekstis. See oli irooniline kommentaar tavapärasele poodiumiesitlusele, kus modell modelli järel tuleb lavale uus, eelmisest erinev komplekt. Minu kollektsioonis oli ka iga toode teisest erinev, kuid see erinevus oli minimaalne, eraldi võttes hoomamatu, tekitades huvitava silmapette või siis nihke reaalsustajus. Alguses tundusid kõik modellid ühesugused, arvati, et esitlengi väga kontseptuaalsel viisil ühesuguseid valgeid kitleid. Kuid mingil hetkel tekkis küsimus, kas see on nüüd päris või ei ole? Kas valgus on muutunud? Kuna kõigil olid jalas valged sukad ja sussid, siis tuli lõpuks sealtkaudu välja, et tegelikult kitlite värv muutubki. Lisaks silmapettele haaras vaatajaid ka efekt, et modelle muudkui tuleb ja tuleb ja tuleb. Lõpuks oli laval viiskümmend kuus modelli, mis on moelava kohta ootamatu mass.

Seda on tõesti päris palju, said sa nendega kõigiga hakkama?

Alguse modellid kirtsutasid nina ja vaatasid vist, et mingid nõmedad kitlid. Aga siis, kui nad sukad-sussid jalga ja kitlid selga said, toimus täielik muutus. Kõikidest said baleriinid! Kõik hakkasid järsku tantsima ja naerma! Energiatase tõusis äkki väga kõrgele ning lõpuks tundsid kõik ennast väga-väga hästi.

Seda oli ka kollektsioonist tehtud videos näha, et osad modellid naeratasid...

Jah. Alguses olid naeratused videost välja jäetud, aga kui ühes klipis seda märkasin, pöörasin monteerija tähelepanu sellele, et naeratusi just ongi vaja näidata. Mood ja modellid ei pea olema kurjad ja vihased. Enamike moekollektsioonide esitlusi vaadates tekib mul tihti küsimus, et kas selliseid kurjasid, meeletult meigitud naisi me soovimegi enda ümber? Mina selliste vampnaistega, või üldse inimestega, kes peituvad välise maski taha ja kellest siirus on täiesti kadunud, suhelda ei suuda. Aga see on täiesti omaette teema.

Mulle meeldis, et sa olid toonud välja ajalise aspekti, pannes kollektsiooni pealkirjale lisanduseks „2008-2011“.

See oligi hästi pikaajaline protsess. Ma kannan enamasti asju kaua enda sees ning alles siis, kui olen neis täiesti kindel, viin nad ellu. Ja ma olen aru saanud, et ma ei pea muretsema, et olen liiga aeglane, sest head asjad toimuvadki aeglaselt. Tavaliselt on vist nii, et ühel aastal tuleb visuaalne pilt ja hakkan märkama sellega seonduvaid märke. Teisel aastal tuleb ehk kollektsiooni nimi. Siis on mingi mõte, mida tahan väljendada ja nii liiguvad kõik osad lõpuks kokku. Sel ajal, kui midagi juba teostan, mõtlen juba uut asja. Vahel lähevad pea kohal koputavad mõtted ära ka, kui neid kasutusse ei võta.

Käisid oktoobri alguses sama projektiga New Yorgis Eesti kaasaegset kultuuri tutvustaval festivalil BIO EST. Mis seal toimus?

Näiteks esines seal Mart Kangro oma tantsuetendusega „Start, Based On a True Story” ning Skandinaavia majas toimus ansambli U: kontsert, mille ajal kandsid minu kitleid täiesti tavalised inimesed oma tavapäraste riiete peal. Pärast oli vastuvõtt, mille ajal nad hakkasid kitleid ükshaaval seljast võtma ja seinale riputama. Tekkis värvigradatsioonis kitlite rivi.

Oled elanud mitmes Euroopa linnas. Kas sa Eestis olles millestki puudust ka tunned?

Alati tahaks olla seal, kus parasjagu ei ole, onju? Ma olengi püüdnud leida linna, kus ma tahaksin elada. Berliin on hästi õdus ja mõnus, kuid erialaselt ei ole seal eriti väljavaateid. London on väga karm, sest sealsed elutingimused on karmid — see, et sul ei ole prussakaid ja rotte ja et tuba on soe, ei ole elementaarne. Elasin seal ühe tüdrukuga üheksa-ruutmeetrises toas ja sinna mahtusid vaid kaks voodit ja riidekapp, kuhu isegi riidepuid ei saanud otse rippuma panna, sest muidu ei oleks kapiuks kinni läinud. Sellist asja ma enam ei tahaks, vist olen vanemaks saanud ja hindan mugavust. Kopenhaagenis liikusin ainult trajektooril kodukool-toidupood, nii et seda linna ma praktiliselt ei tunnegi. Ja Antwerpen — see oli üleni liiga gei ja kivine. Seal tehakse küll supermoodi, aga samas ei ole seal üldse rohelust ja puid ja inimlikku soojust. Lõpuks ma väsisin sellest pidevast mujal elamisest ära, ma lihtsalt ei jaksanud enam. Põhimõtteliselt olin igal pool kolm kuud kuni aasta ning iga kord pidin oma elu uuesti üles ehitama, et siis jälle ära tulla.

Aga milline on sinu jaoks Tallinnas elamise ja töötamise kogemus?

Praegu tundub mulle, et Tallinn või tegelikult Eestis üldse on selline väike hea koht, kust oma asju maailmale teha. Siin on mugav, sest mu baasvajadused on kõik täidetud ja ma

saan kergesti keskenduda sellele, mida tõeliselt teha tahan. Kui ma praegu elaksin kusagil mujal, siis peaksin rohkem ellujäämisega tegelema.

Minu arvates võikski Eestis olla moeosakond või -kool, mis valmistab ette maailmatasemel disainereid. Et meil oleks rahvusvaheliselt teada-tuntud-tunnustatud moeharidus. Me ei pea koolitama ainult eestlasi, sest meil on selleks väga väike vajadus — vähe erialaseid töökohti ja vähe tarbijaid. Pigem võiks ette valmistada nii eestlasi kui välismaalasi, kes hiljem lähevad mujale tuntud moemajadesse tööle ja esindavad uhkelt kõrge reputatsiooniga eesti koolkonna haridust. Moeharidus võiks olla meie visiitkaart, mis viiks Eesti maailma moekaardile ning mille pärast tahetaks siia õppimaelama tulla. Ma arvan, et see ei ole väga utoopiline plaan, sest põhimõtteliselt oleme praegu samas punktis, kus oli Antwerpen 1980. aastate algul — moeosakond küll toimis, aga mitte eriti edukalt, kohalik tekstiilitööstus oli välja suremas ja tegeles vaid allhangetega. Siis aga otsustati riiklikul tasemel, et tudengid ja tööstus peaksid hakkama koostööd tegema: disainerid tehastele kollektsioone looma ja vabrikud disaineritele tootmisvõimalusi pakkuma. Kõik oleneb sellest, kes haridust annavad ja kes otsuseid langetavad.

Tänaseks tegutseb linnas, mis on Tallinnast vaid veidi suurem, vähemalt kümmekond maailmakuulsat moebrändi ja palju väikemaid moeettevõtteid. Ning Antwerpeni Kuningliku Kunstiakadeemia moeosakond on üks kõige hinnatumaid ja karmimaid moekoole, kuhu igal aastal pürgib umbes viissada moehuvilist üle maailma.

Kuidas näeb välja sinu loominguline protsess?

Kindlasti ilmutavad end mingid visuaalsed impulsid või asjad, mis mulle meeldima hakkavad. Vahel võib juhtuda isegi nii, et mõni foto või kangas võtavad hinge kinni ja ma ei suudagi kohe nendega midagi teha. Või siis saangi kohe visuaalse pildi, milline asi peaks välja nägema, milline tunne olema. Ja siis ma kindlasti mõtlen hästi palju. Mulle ei meeldi eriti joonistada, seetõttu kirjutan pigem mõtted, mis tulevad, üles või teen kollaaže. Väga oluline etapp on proovikangast makettide tegemine ja reaalse toote silueti, proportsioonide ja istuvuse kujundamine.

Lisaks on mulle hästi tähtis see, et ei oleks ainult esteetiliselt ilus, vaid et oleks mõte ka. Et visuaalse mulje kaudu jõuaks vaataja ka sisuni. Et oleks tervik. Kui anda tekst ette, siis tavaliselt ei viitsi keegi seda lugeda, kuid tugevate visuaalsete märkide kaudu võib vaataja hakata huvituma sellest, mis nende taga on.

Aga kust tulevad inspiratsioon ja uued ideed?

Kõikjalt. See lihtsalt tuleb ja mingil hetkel tean, kuidas kõik olema peab. Hästi palju otsin, käin mõtteid läbi, ja siis tulebki äratundmine: see ongi see. Hästi palju mõtteid, mis tulevad, elimineerin juba kohe peas ära.

Seepärast on tore, et muusikat tehes on vähemalt meie bändi lähenemine hoopis teine. Iga pähe tulnud idee saab võimaluse ja protsessi käigus selgub, kas see tõestab end või mitte. Igaüks vastutab oma pilli eest ise, mängib, mida soovib. Kui keegi tuleb mõne käiguga, hakkame selle pealt mängima ja vaatame, kuhu asi välja jõuab. Uute lugude loomise tunnet võiks minu meelest kirjeldada kui üht taru otsivat mesilasperet — vahepeal langevad mõned mesilased, näiteks bassi ja trummi käigud paika, ja siis jälle ei lange. Ja siis kui kõik kokku hakkab kõlama, on eriti hea tunne. See on hästi intuitsioonipõhine tegevus. Moodi ma ei suuda niimoodi vaba vooluga suhtuda, seal on minu kriitikafilter liiga tugev.

Räägime siis natuke bänditegemisest. Mängid trumme ansamblis „Väljasõit rohelisse“. Kuidas see sinu jaoks alguse sai?

Kaks aastat tagasi suvel, kui ma Antwerpenis elasin, oli mul Eesti valgetest öödest sinna kuiva ja tühja kivilinna tagasi minnes suur emotsionaalne auk. Mõtlesin, et mis võiks seda parandada ja tundsin, et tahaksin olla bändis. Ja mängida trumme! Aga kes peaks tahtma täiesti oskusteta trummarit? Paar kuud hiljem kohtasin ühte vana tuttavat, Eikot, kes rääkis, et nad just tegid sõpradega bändi, kus keegi pole varem pilli mänginud. Olin asjast huvitatud ja siis ühel päeval ta helistas ja küsis, et paari tunni pärast algab proov, kas tuled? Laenasin venna käest pulgad ja läksin kohale nagu julge hunt kunagi. Istusin esimest korda elus trummide taha ja mängisin ettenäidatud rütmi. Teisi liikmeid, Laurit ja Martinit, ma varem ei tundnud ja kui neid koju jõudes guugeldasin, selgus, et mõlemad on vanad bändimehed. Siis ma küll mõtlesin, et sinna ma küll tagasi ei lähe! Nüüd ma juba olen ära harjunud (naerab).

Mis sa arvad, miks on naistrummareid nii vähe?

Tegelikult neid ikka on. Eelmisel aastal tehti isegi naistrummaritele pühendatud ajakiri Tom Tom Magazine. Aga eks see üks meeste-naiste rollide teema ole. Nagu ma nüüd hiljem, tagasisidena kuulnud olen, on tegelikult väga palju naisi, rääkimata meestest, kelle salaunistus on trumme mängida. Ma arvan aga, et naistel on meestega võrreldes hoopis teine tunnetus või taju, mis tuleb rütmi mängimisel kasuks. Kas sa tead, kust tuleb sõna kabuhirm? Vanasti nimetati naist, kes on sünnitanud, lõunaeesti murdes kabuks. Ja naine, kes oli andnud millessegi oma väe, elujõu, oli kõige võimsam ja seetõttu ka kardetud. Mitte, et ta oleks võimukas olnud, vaid et tal oli vägi, ürgne jõud, mingi hoopis teine tunnetuse tase. Ma kasutan väga palju sõna „tunnetus“, sest minu jaoks on kogemused ja tunnetus hästi olulised. Kui keegi küsib minu käest mõne asja kohta, et kuidas oli, siis ma tavaliselt ütlen, et oli huvitav kogemus. Mul on mõned vanad tuttavad, kes naeravad, et jälle sa oma huvitava kogemusega! Aga nii ongi, et ma ei taha hinnangut anda. Piisab sellest, et ma kogesin midagi, mis jäi meelde ja mõjutas mind.

Oskad sa kuidagi veel ennast iseloomustada? Milline sa oled?

Uh, keeruline. Kas sa tead seda Jungi testi, kus on neli tähte? Ma ka ei teadnud, aga kui ma Tarvo-Hanno Varresele, kellega suvel koostööd tegin, rääkisin, mida ja kuidas ma teen, siis ta ütles, et sa oled ilmselt INFJ tüüp. Tegin selle testi ära, lugesin tulemusi ja olin täiesti jahmunud, et keegi on suutnud mu olemust *nii* täpselt kirjeldada. INFJ (*Introverted Intuition with Extraverted Feeling*) on just selline ülikeerulise sisemaailmaga inimene, kellel kõik põhinebki ainult intuitsioonil ja kes ei oska ära põhjendada, kust mingid asjad tulevad. Kirjutatakse, et maailmas selliseid ainult tibatilluke protsent. Minu jaoks oli see suur kergendus, et ma ei olegi täiesti hull, vaid et on veel teisi sarnaseid inimesi (naerab).

Kas sa Eesti moeelu ka jälgid? On seal asju, mis sind rõõmustavad?

Eks ma ikka jälgin. Kuid mis mind väga häirib, on see, et Eestis on mood peamiselt meelelahutus. Moodi esitletakse siin etendusena, moeloominguga lahutatakse vaatajate meelt. Tegelikult aga on iga kollektsiooni taga meeletult suur töö, mis väärib palju rohkem tähelepanu. Näiteks 2009. aastal esitlesin oma kollektsiooni „Trianglipuud“. Selle üldpilt oli minimalistlik, rõhuga erineva tekstuuriga musta värvi kangastel ja heal rätsepatööl. Pärast kuulsin kommentaare, et need olid koledad riided. Ma ise arvan, et see arusaam põhines ainult sellel, et klassikalise meigi asemel olid näole maalitud sümbolid ning modellid kandsid tanksaapaid. Mis nende kahe asja vahele jäi, seda ei pandud üldse tähele. Stilistikaga saab selles mõttes väga palju manipuleerida. Kui modellidel oleksid olnud punased huuled ja kõrged kontsad, oleks kõik kohe väga seksikas ja tarbitav olnud.

Mulle tundub, et „Trianglipuud“ on senini olnud su töödest kõige suurema müügipotentsiaaliga. Kuidas peaks moodi müüma?

See kollektsioon valmiski seepärast, et ma tahtsin katsetada, kas suudan teha müüdavaid asju. Näiteks just väljastpoolt Eestit olen saanud palju positiivset tagasisidet, et see kollektsioon oli väga hea tunnetusega: stiilne ja samas ka väga müüdav. Kuid kahjuks ma ei ole ise müügiinimene. Minu jaoks on kollektsiooni loomine samasugune kunst nagu skulptuur või maal. Kuid see, mis loomisele järgneb, on puhas äri. Ja sellega peavad tegelema professionaalid. See ei olegi reaalselt mõeldav, et peaksin kõike ise tegema: looma, tootma ja müüma.

Väikeses mahus, oma ateljee kaudu, oleks see ju Eestis võimalik?

Jah, aga siis on üksikklient ja tema soovid peamised ning ajapikku läheb kaotsi disaineri üldoskus luua terviklikke kollektsioone. Mind see hetkel ei paelu.

Mõnes mõttes peab moodi müüma nagu mingit lihtsat asja, mida kõigil on vaja – näiteks leiba.

Ühele mu tuttavale moedisainerile anti just nõu, et ta peaks tootma rohkem väiksemate kuludega. Liikuma kvaliteedilt kvantiteedile. Selles mõttes mulle ärimaailm ei meeldigi, et seal on esimene käsk: sa pead kasumit teenima. Olen nõus, et oma tööst peab ära elama, kulud tasa teenima ning loomulikult ka boonust lisaks saama. Aga kasumi teenimine ei saa ainus eesmärk olla. Maailm peab muutuma! Me *peame* looma ka lisaväärtust! Olen palju mõelnud sellele, et on hulk kehtivaid reegleid, mis ei sobitu mu mõttemaailmaga. Kuid pean olema paindlik, leidma oma tee ja võimalused, kuidas etteantud reegleid enda kasuks tööle panna.

Oma Eesti Ekspressile kirjutatud essees „Hinge kaotanud mood“ oled rõhutanud koostöö vajalikkust kui alternatiivi praegu valitsevale moesüsteemile. Oskad sa seda kuidagi kommenteerida?

Koostöö on midagi sellist, mida tegelikult peaks lapsest saadik õppima. Olen mõelnud sellele, milline peaks olema koolisüsteem. Ma ei ole küll Bauhausi-tüüpi õpet täpselt uurinud, aga mulle tundub, et see on tugevalt oskustepõhine ja et just seda oleks rohkem vaja. Ma ise tunnen ka, et mul on ennekõike vaja reaalseid oskuseid, näiteks kuidas kangast värvida, kuidas teha siiditrükki. Sellele lisandub igasugune kontseptuaalne mõttetegevus. Samuti on vaja koostööd teha, arvestada teiste inimestega, ennast esitleda. Praegu on meil ainult hästi akadeemiline, tuupimispõhine õpe. Jooksed üksi ainult ühe raja peal ja kui see läbi saab, siis pead tegeliku eluga kuidagi hakkama saama.

Ma olen ise muidugi hästi halb koostöö tegija, sest mul on tihtipeale väga kindel visioon, kuidas asjad peavad olema ja ma usaldan vaid väheseid inimesi. Õnneks bänditegemine tasakaalustab seda. Ma olen kogu aeg koos tüdrukutega õppinud, teinud ainult oma projektipõhist asja, aga siis on järsku kolm noormeest, kellega ma pean koostööd tegema, koos mängima, kokku kõlama. See on olnud hea väljakutse.

Minu jaoks oli muusikaga tegelema hakkamine tohutu distsipliinivahetus. Sest muusika ja moe esitlemise vormid on väga erinevad. Näiteks kui kell seitse on show, siis kuni sinnamaani on kiire, viimased nõelapisted, triikimised, modellide riietamine. Ja kui modellid lavale lähevad, ei ole sul endal enam midagi teha. Aga kui sul on kontsert, on kuni kella seitsmeni aega, aga siis, kell seitse, pead sa *ise* laval kohal olema. See on olnud minu jaoks täielik eneseületamine. Mulle ei meeldi avalik tähelepanu. Ma tahan küll teha oma asju, aga nende eest tähelepanu ja ka tänu pälvida on kohutavalt raske. Tegelikult on kogu aeg selline tunne, et tahaksin pigem vaikselt kardina tagant jälgida, mis toimub.

Millega sa praegu tegeled, mis on sinu järgmine moeprojekt?

Ma ei taha sellest praegu veel rääkida. Aga põhimõtteliselt tahan rohkem meestemoele keskenduda.

Ja luua aeglaseid kogemuslikke asju.

Miks just mehed?

Sest see on põnev. Ma arvasin varem, et meestemood on igav, et mis seal ikka niiväga teha on. Aga ülikondi tehes on mu jaoks avanenud väga huvitav maailm. Minu jaoks on ülikonna valmistamine, iga käsitsi tehtud piste pintsakus sama hea kui pintslitõmme lõuendil. Tõeline käsitööliste kunst. Mulle tundub, et meestemood on viimasel ajal muutunud väga feminiinseks või siis androgüünseks, näiteks Rick Owensi looming. See ala on nii ära lörtsitud ja tõelise mehe stereotüüp on täiesti kadunud. Kõik on sellised musta riietatud nomaadid... Tahaks teha klassikalist, ilusat, puhast meestemoodi natukese vürtsiga. Esitlen seda projekti veebruaris Londonis.

On need asjad ikka kantavad?

Jah, muidugi, see on minu jaoks alati oluline, et riided oleksid mugavad ja hästiistuvad, sest ma olen ennekõike ikkagi rõivakonstruktor ja tehnilise taustaga. Kontseptsioon, lugu kollektsiooni taga koos hea konstruktsiooni ja kõrgetasemelise teostusega peab kõik kokku olema tervik.

Kuidas sa tead, et oled õigel teel?

Enne millegi näitamist või esitlemist valdavad mind alati segased tunded. Miks ma sellega tegelen? Milleks see on vajalik? Selline ahastusemoment enne valmisjõudmist on igati kasulik. Ma arvan, et see on hea märk, kui sa ei tunne ennast liiga enesekindlalt.

www.maritilison.com
valjasoitrohelisse.tumblr.com

KÄRT OJAVEE RETROSPEKTIIV MÄRZIS

Küsis **Sandra Nuut**

Kärt Ojavee tööd pole pildid seinal. Ojavee disain vajab mõtestamist, tunnetamist, katsumist ja seega arutleme kunstnikuga pikemalt tema loome tagamaadest.

MÄRZi projektiruumis toimus 16., 17. ja 18. novembril sinu senise loomingu retrospektiivnäitus. Kuidas jõudis sinuni idee teha ülevaatenäitus? Mis tundeid tekitas pea kogu loomingu eksponeerimine noore kunstnikuna?

Ettepanek näituse koostamiseks tuli MÄRZi projektiruumi vedajatelt. Tegu on näitusteseeriaga „… senise loomingu retrospektiiv", mille raames on varasemalt üles astunud ka teisi noori kunstnikke. Idee on tuua tööd stuudioruumidest välja ning näidata kogu oma senist loomingut ja mõtteprotsessi nagu avatud stuudiot. Näitused, kus on kajastatud protsessi ja välja on pandud ka mõttekäigud, on minu jaoks alati väga köitvad olnud, nii et olin hea meelega nõus MÄRZi projektis osalema. Ehkki retrospektiiv kõlas esialgu liialdusena, andis senise loomingu eksponeerimine ka endale võimaluse väike vahekokkuvõte teha ja panna välja kogu ülevaade — nii õnnestunud kui ka enda jaoks vähem tähtsad tööd — kui seljatada aukartus formaadi ees.

Kuidas jõudsid tarkade tekstiilideni – on siin otsene seos akadeemias õpituga või on sellise valiku tegemisel mõjutanud ka mingid muud laiemad protsessid?

See on olnud loogiline jada, mis sai alguse soovist ühendada oma huvid — muusika, kunst ja materjalid. Nii jõudsin esimese interaktiivse tööni „Viimane ükssarv" — gobelääntvaip, millesse kootud sensorid andsid vaatajale võimaluse muuta ruumis kõlavaid helimaastikke ning mängida kogu töö tähenduse ja muljetega, olles ise osa sellest.

Ka praegustes töödes ei ole esmapilgul kõige tähtsam nähtav. Töö hakkab elama ning saab tähenduse alles siis, kui vaataja sellesse n-ö sekkub, sellega kõneleb.

Ühelt poolt oli esialgseks käivitavaks mootoriks suur uudishimu, teisalt igakülgne toetus ka kunstiakadeemia tekstiiliosakonnalt, kus õppisin magistrantuuris ja töötasin projekti „Arukate toodete disain" assistendina. Sealt edasi on kõik kujunenud loomulikku rada pidi.

Lisaks olen palju ise õppinud ja teadmisi täiendanud, sest sellist haridust Eestis omandada tol hetkel siiski võimalik ei olnud. Loen praegugi palju erialaseid tekste ning käin konverentsidel, kus peamiseks teemaks on uued materjalid ja rakendused. Süvenen üha suuremate vormide loogikasse ja konstrueerimisse, uurin oma loodud hübriidmaterjalide võimalikku kasutamist interjööris ja arhitektuuris.

Väga tähtsal kohal on nüüdseks koostöö. Oma ideid ei teosta ma üksi ja ka protsess on jagunenud aruteludeks inimeste vahel erinevatelt erialadelt. Teen koostööd Biorobootika Keskusega Tallinnas, Eszter Ozsvaldiga New Yorgis ja koostööprojekte on lähitulevikus lisandumas veelgi, ka mujal maailmas.

Kuigi esimeses küsimuses pöördusin sinu kui kunstniku poole ja sa oled õppinud tekstiilidisaini, siis kas pead end pigem kunstnikuks või disaineriks või on need kaks mõistet täna ühte sulandunud?

Enda jaoks ma täna enam selliseid rangeid liigitusi ei tee, tundub kuidagi iganenuna. Vähemalt ei oma see minu jaoks suurt tähtsust. Kuigi on olnud ka segaseid momente, eelkõige õpingute ajal. Palju oleneb kontekstist ja pealegi jäävad mitmed minu tööd ka uute tehnoloogiate, võib-olla isegi teaduse, disaini ja kunsti piirimaile.

Üks töö, mille tegime koos Eszteriga, on valitud näiteks nii uute arhitektuuris kasutatavate materjalide raamatusse „INPUT_OUTPUT: PerformativeMaterials in Architecture and Design", New Yorgis New Museumis asuva Rhizome'i valikusse kui ka ajakirja Interactions, mis keskendub tehnoloogiliselt uudsele lähenemisele.

Kärt Ojavee koos teosega "Symbiosis W", kaasautor Eszter Ozswald. Tegemist on intelligentse tekstiiliga, mis reageerib puudutustele. Vildist tekstiili katsudes tekib sellele aeglaselt valge muster, mida on näha ka pildi paremas osas. Foto: Priit Mürk

Teatavasti said MÄRZi külastajad suhelda sinuga näituse kõigil kolmel päeval. Kas ja kuidas kasutasid huvilised võimalust tööde kommenteerimiseks, arutamiseks ning said sa ehk huvitavat tagasisidet?

Olen enamasti üsna agar inimestega vestlema ja arutlema, kui on võimalus. Mu tööd ei ole pildid seinal, nende puhul on oluline just lähenemine ja otsene kontakt materjali või objektiga. Läbi vestluste on hea võimalus arutada ja selgitada, millised võiksid olla edasiarendused või millised on puudused, kui räägime võimalikest toodetest või installatsioonidest kindlates keskkondades, mis ei pruugi olla n-ö kunstisaal.

Nii nagu selgitasin eelnevalt oma tööde mitut tahku valdkondade ristumisel, on ka nende esitamise keskkondadel erinevaid rolle. Üks objekt võib kameeleonina omandada hoopis erinevaid tähendusi ja eesmärke erinevatesse keskkondadesse paigutatuna (galerii, ooteruum, kodukeskkond, linnaruum). Olen alati võlutud puhastest pindadest galeriides, kuid teatud objektid elavnevad tihti hoopis muu spetsiifikaga ruumides.

Jah, näituse käigus sain kasulikku tagasisidet ning tekkis ka koostööprojektide ideid tulevikuks.

Kas asjaolu, et enamiku tööde taga on keeruline tehnoloogia, on seotud erilise huviga tehnika vastu või on tegu vastupidise protsessiga, et enne idee ja seejärel teostuseks vastava tehnoloogia leidmine?

Enamasti töötan ikkagi eelnevalt välja idee ning seejärel tehnoloogia. Antud valdkonnas on aga oluline töötada paralleelselt. Kontseptsiooniks võib olla hoopis meetod — meetod nii idee kui ka materjali väljaarendamiseks samaaegselt. Näiteks kui võtta kogu protsessi aluseks taime lehe epidermis ning jälgida seda igakülgselt nii idee, vormi kui tehnoloogia väljatöötamisel, siis on see paralleelne protsess. Seega, tehnoloogia ei ole alati omaette eesmärk, tegemist on väga tihedalt põimunud simultaansete arengutega.

Ma ei piira ennast kunagi ka ühegi kindla materjali või tehnikaga, tihti on tekstiil ainult üks materjalidest, mis võimaldab minu ideede teostamist.

Ühelt poolt on osades disaini- või tekstiiliobjektides seos elektroonikaga tajutavam, näiteks padjad, millega saab muusikat kuulata, kuid teisalt on mitmed projektid, mille puhul on võib-olla keerukam näha otsest seost tehnoloogiaga, nagu peidetud mustriga T-särgid või laudlina. Võib siinkohal järeldada, et laiemas plaanis on üheks eesmärgiks keerulise tehnoloogia muutmine võimalikult inimsõbralikuks?

Jah, tekstiil, mida paljude oma tööde puhul rakendan, on juba materjalina inimesele nii omane. See on üks esimesi materiaid, millega maailma sündides kokku puutume.

Mõiste *the internet of things* on ilmselt tuure kogumas ka reaalsete väljunditena ning viitab tulevikule, kus virtuaalsus ühes kindlas objektis, nagu arvuti, jääb tagaplaanile või laotub meie kohale üksnes nähtamatu pilvena (vt mõiste *cloud*). Muutused on tegelikult juba käega katsutavad selle otseses tähenduses.

MÄRZi vestlusest jäi meelde, et noorena huvitusid moekunstist ja mõndagi võiks su loomest sellesse valdkonda liigitadagi. Kas tulevikus näed end veel sidumas tarkasid tekstiile moe- ja rõivadisainiga?

Esmalt vastaksin kindlasti ei, aga samas... Moemaailm kui üks väljendusviise on minu salajane kirg siiani. Ma ei ole huvitatud osalemisest klassikalises moeäris, mis peab järgima reegleid. Koostööprojektid rõivadisaineritega, kes on valmis eksperimenteerima või esitama uudseid väljakutseid, aga võluvad mind küll. Mõni selline koostöö on mõttelise alguse juba saanud. See on aga pikem protsess ning hetkel keskendun oma doktoritööle ja püüan kõikvõimalikest meelitavatest pakkumistest korraks taganeda.

Võib juhtuda, et pöördun kunagi tagasi just keha pinnale ja rõivakesksele lähenemisele, keskendudes inimkeha spetsiifikale, liikumisele ja impulssidele või sotsiaalsusele ja funktsioonile.

Väga võluva mulje jättis näitusel õhu kvaliteedile reageeriv tekstiil. Selgitaksid ehk mismoodi see toimib-töötab ning kust leiad inspiratsiooni erinevatele mustritele?

Muster ja funktsioon on omavahel väga tihedalt seotud. Ka muster on mingi info edastamine visuaalselt, läbi graafika. Seega muster võiks vihjata rollile. Töö valmimine oli üsna pikk protsess, mis sai alguse mitu aastat tagasi. Veetsin terve suve kaameraga „põõsas" ja jälgisin erinevaid liikumisi looduses, vaadeldes ja filmides üht detaili teinekord tundide kaupa. Jälgisin, kuidas liiguvad asjad looduses, mismoodi kõik on seotud ning terviklik, milline on aja kulgemine, kuidas muutuvad värvid, pinnad ja mustrid. Lugesin biomimeetikast ja meenutasin bioloogiatundides omandatut. Püüdsin tabada

keskkonda, mille osa on inimene ja mis on meile omane, kuid millest üha enam kaugeneme. Viimane pole ilmtingimata halb, see on loomulik. Pidasin uusi objekte luues ning tehnoloogiat kasutades oluliseks need teineteisest evolutsiooni käigus kaugenenud otsad omavahel kokku viia.

Tagasi stuudiosse jõudes täitusid seinad skeemide, jooniste ja mõttekäikudega. Muuhulgas juurdlesin, kuidas võivad ruumis olevad dünaamilised mustrid meile kuidagi kasulikud olla, kuidas anda visuaalile otsene funktsioon ilma LCD-ekraani kasutamata. Mõtlesin orgaanilistele ja aeglaselt kulgevatele kuvaritele, nägemispsühholoogiale, püüdsin tabada looduse terviklikkust ja aeglast rütmi.

Nii jõudsin ideeni, kus pilt võib anda märku millestki, mida me oma meeltega harilikult ei taju, kasutades mustrina samblike struktuure.

Protsess pani aluse mitmetele tulevastele töödele ja praegugi lähtun neist printsiipidest.

Nii eelneva kui ka teiste objektide puhul tunduvad olevat ühisnimetajateks liikumine, elu. Kas elu, liikumine, progress on tegurid, mida võib pidada sinu projektide aluseks?

Jah, see on omamoodi evolutsioon.

MÄRZis jutustasid, et tarkade tekstiilidega tegelejaid pole maailmas palju ning oled suurema osaga neist juba tuttav. Mis on hetkel valdkonnasiseselt põhisuunad? Kes ja kus millegi huvitavaga tegeleb?

See vastus võib kujuneda väga pikaks ning hõlmata terveid lehekülgi. Raske oleks lühidalt välja tuua, mis on erinevate inimeste panus antud valdkonna arengusse. Tehnoloogia on n-ö seal. Palju kasutatakse olemasolevaid materjale. Neid omavahel kombineerides luuakse uusi hübriidseid kooslusi, mida võib rakendada rõivastes, interjööris, arhitektuuris, meditsiinis või veelgi kitsamates valdkondades.

Kui otsida märksõnu *soft electronics*, *wearable technology, electronic textiles* või *interactive textiles/materials*, siis on vastete tulv esmapilgul kirju ja rohke. Pisut teemasse süvenedes selgub, et mitmete tööde või lahenduste taga on samad laborid, keskused või inimesed. Samuti on palju *open source* põhimõttel loodut, nii et saladusi ei ole, kui on huvi teemaga tegeleda.

Täna on olulisteks teemadeks taaskasutus, säästlik tarbimine jms. Kas tegeled oma disainiga samuti mõnd erilist väärtust silmas pidades?

Jah, ka see valdkond tähtsustab loodavate materjalide n-ö elukulgu ning kasutatakse orgaanilisi alusmaterjale ja töötatakse läbi toote elutsükkel. Samas pole kõik alati täiuslikult läbi mõeldud ja vahel õpitakse vigadest.

Installatsioonide puhul on lihtne neid printsiipe silmas pidada, kuid toodete puhul on väljakutse suurem.

Oma orgaaniliste kuvarite loomisel kasutan looduses lagunevaid orgaanilisi materjale ja kõik, mis ei lagune, on taaskasutatav. Täna on selline mõtteviis uute materjalidega töötades juba loogiline ja sissekodeeritud aspekt, millele peab rõhku panema iga inimene, kes toodab midagi uut. Ma ei too seda oma tööde puhul eraldi välja, kuid pean seda loomulikuks ja jälgin nii palju kui võimalik.

Enamik vanu töid olen ümber töödelnud ning tehnoloogia uute „objektide" jaoks kohandanud või rakendanud seda prototüüpide puhul.

Kui palju on sinu senistest disainiobjektidest reaalselt laiemalt kasutusele võetud?

Laiema kasutuse all mõtleme tooteid, mida kasutab sadu või tuhandeid inimesi. Sellistes mahtudes minu loodut kindlasti ei kasutata. Asutasin oma ettevõtte KO! alles mõne kuu eest ning tooted on hetkel arendamisel. Suuremad tegemised on alles ees. Siiani olen peamiselt läbinud õppeprotsessi, et jõuda eesmärgini. Mõnes mõttes võib paljusid installatsioone pidada selles kontekstis tööriistadeks.

Eesmärk sealjuures ei ole esialgu jõuda ilmtingimata tuhandete inimeste kodudesse, vaid nende mõtetesse. Loodan, et tulevikus jõuavad nutikad tooted abivajajateni (nt taastusravikeskused, haiglad, vanadekodud). Aga näen, et kõik võtab aega.

Mis sul hetkel käsil on?

Hetkel on olulisim doktoritöö. See on esmatähtis ning seetõttu on mõned põnevamad projektid lükkunud edasi aastasse 2013.

NEU/NOW LIVE 2011 TALLINNAS

Triin Tulgiste

17–20. novembril toimus Tallinnas NEU/NOW LIVE Festival. Peamiselt Euroopa kunstikoolides õppivate noorte töid tutvustav festival toimus juba kolmandat korda ning sellel osales kokku üle 130 projekti 23 riigist. Programmi järgi olid keskseks huviobjektiks eksperimentaalsed ning valdkondade piire ületavad või neid hoopis kaotavad kunstipraktikad. Nii olid ka festivali erinevad toimumispaigad alati mitme kunstiliigi päralt ning puudus range eristus teatri-, filmi-, visuaalsete kunstide, disaini-, tantsu-, helikunsti- ja muusikaprojektide vahel. Lisaks Tallinna eri paigus toimuvale *live*-festivalile, kulges paralleelselt veebifestival, millega said tutvuda ka need, kes ise Tallinnasse kohale ei jõudnud.

Visuaalse kunsti puhul torkas aga silma korraldajate püüdlus näidata midagi igas kunstivormis: esindatud olid klassikaline maal, skulptuur, graafika, film, foto ning (video)installatsioonid. Nii jäid näituse motoks olevad interdistsiplinaarsus ja ähmased piirid seekord siiski pigem kõlavateks fraasideks, kuna vähemalt visuaalsete kunstide kategoorias olevad tööd jäid pigem traditsioonilisteks ning ootuspärasteks. Eelnev ei tähenda aga, et tingimata nõrgaks.

Näitusepaigana töötas hästi Kullo Lastegalerii, mille keskaegsed sopilised ruumid hakkasid tööde vahel uidates väga hästi tööle. Seda eriti näituse ühe efektseima töö, Rebecca Helen Page'i *performance*'i „The Burdens of Miss Betsy" puhul. Esiteks on huvitav hiilida end minkiva kunstniku selja taha, mille käigus jääb mulje, et teos ongi puuris stepptantsuartist. Peagi selgub, et tegu on hoopis kaheosalise teosega — *backstage*'is kondamise järel satub vaataja otse esiritta ning saab õiguse otsustada, kui kaua peaks end robottantsijaks taandanud ning järjest enam väsimuse märke ilmutav kunstnik jätkama.

Kui eelnevalt kirjeldatud teoses muutus meelelahutus järsku väga tõsiseks, siis Carolin Weinerti gravüürid tegid täpselt vastupidist. Erinevaid hukkamisstseene kujutavad tööd tunduvad esmapilgul ootuspäraselt morbiidsed, kuni vaataja avastab nende pealkirja „Where's the puss?" ning seejärel esimese kiisu. Vana hea must huumor.

Puhast optimismi kehastasid aga Kristi Kongi maalid ja lauainstallatsioon „Turbulence as a Method". Esmapilgul Daniel Spoerri laadis tööna mõjuv asjadega ülekuhjatud laud osutub aga hoopis seintel olevate maalide modelliks. Kuigi ruum tekitab oma erksuses vastakaid tundeid, tuleb tunnistada selle väljapaistvust ülejäänud näituse kontekstis.

Näitusesaalides kostis peamiselt inglise keel, kohalikku publikut oli vähevõitu. Tundub, et festivalil oli, vähemalt Tallinnas, olulisem roll noorte kunstnike omavaheliste kontaktide tekitamisel kui kohaliku publiku kaasahaaramisel.

Foto: Rebecca Helen Page'i erakogu

SAUTERI-KLEISI KATEKISMUS

Liisa Kaljula

Kui sa oled peol ja kardad Mihkel Kleisiga rääkima minna, sest sul on hirm, et sul on temaga võrreldes olematu popkultuuriline „lugemus", siis tühja kah, kuigi väga suure tõenäosusega nii on. Viimasel ajal kirjutatakse palju alternatiivsetest majandustest ja ajast kui uuest kapitalist, aga kui vaadata vabakutselist muusikut, kunstnikku, diskorit, blogijat Mihkel Kleisi, siis on ka see finantskriisiaegne ümbertähistamine lühinägelik. Sest asi ei ole ju selles, et ühtedel meist on vähem aega oma huvide jaoks kui teistel, asi on pigem selles, et vähestel meist jagub sel määral uudishimu kogu maailma kultuurilise mitmekesisuse suhtes. Uudishimu on reglementeerimata võrguga infoühiskonnas kapital, *blasé* on pankrot. Ja Kleis kunstnikuna on ideelises mõttes üsnagi lähedal sellele remiksikultuurile, millest unistab Indrek Ibrus oktoobrikuu Vikerkaares, segades oma maalides ja joonistustes splätterfilmide ja avangardkino muljeid millekski uueks ja võõristavaks.

Kleisil on kaks üsna erinevat loomingulist palet: muusikuna seostub ta pigem improvisatsiooni, grupisünergia ja individuaalse kontrolli kaotamisega, kunstnikuna on ta vaat et autist, kes maalib aeglaselt ja täpselt välja oma kordumatut sisemaailma. Ehkki Tartu Lastekunstikoolis novembrikuus vaatamiseks olnud näitus „Varastatud oxe ja teisi lugusid" sündis koostöös Peeter Sauteriga, kelle peatselt ilmuva juturaamatu Mihkel Kleis illustreeris ning tekstidest ja piltidest koosnevaks näituseks kokku pani. Lastekunstikooli kontekstis on tegu päris maru komplektiga: need on stseenid pereelust, ent siin on laste ja vanemate vahelist erootikat, sadistlikke onusid, koprofaagiat ja vist isegi kannibalismi. Aga Sauteri stiil on seejuures ütlemata armas ja Kleisi värvipliiatsitega tehtud joonistused ka, loed-vaatad ja tunned mõnusat tuttavat turvatunnet. Sest suure pere isa Sauter teab, millest ta kirjutab — need on nihkesse aetud dialoogid otse elust — ja Kleisil on kahtlemata silme ees omaaegsed lasteraamatud. Kuigi elus vähem, kunstis ma tõesti hindan manipuleerijaid, inimesi, kes viivad mind häbematult ühte hingeseisundisse, et seejärel mind salakavalalt ehmatada või üllatada. Nii nagu Sauteris kirjanikuna, on ka Kleisis kunstnikuna üheskoos süütus ja rikutus, laps ja libertiin. Katsu nende ühistööd sildistada, on see avangard, on see dekadents, on see *art brut* või *new weird* või lihtsalt — valitud nautijatele mõeldud hõrgutis.

Mihkel Kleisi näitus „Varastatud oxe ja teisi lugusid"
Tartu Lastekunstikoolis 8.–21. november

04.01
GNAHWAL / KI E
1212 + LUNAR / ALLO

2012
N RA / QUARAH
NE / C.O.U.G.H. / RVRS

TARTU UUE TEATRI RUUM, MITTE MAJA

Katrin Maimik

Juba ammu ei ole teater tühi ruum, kust mingi inimene läbi koperdab ja teine teda vaatab. Sest ruum ei ole kunagi tühi.

Spekulatiivselt võib väita, et kui keegi on ruumis ning ei vaata mitte *kedagi*, vaid ruumi ennast, siis on tegu sama olukorraga kui Brooki teatritõlgenduses. See ei pea olema inimene, keda vaadatakse. Võib vaadata ka kassi või papagoid. Ning vaatajagi ei pea olema alati inimene. Kui koer on ruumis ja vaatab põrandapraost välja ukerdavat sipelgat, mis see siis on? Ju ikka sipelgat vaatav koer. Aga kui inimene näeb koera, kes vaatab sipelgat? See on juba teater. Tragikomöödia, sest sipelga jaoks võib kohe kõik halvasti lõppeda. Olgu vaataja ja vaadatava defineerimisega kuidas on, aga see, mis ei kao, on ruum. Ja et ruum eksisteeriks, peab keegi siiski olema, kes ruumi täidab — oma kohaolu, mõtete, mälestuste, kõne, laulu või millega iganes.

Tartu Uus Teater tegutseb neljandat hooaega. Tartus on lavastusi välja toodud Pärmivabrikus, Genialistide klubis, vanas Lutsu Teatrimajas. Uus Teater on ulatunud kinosaaligi (Mart Aasa „IDentiteet“ kinos Ekraan). Lavastusi ning inimesi, kes TUTiga seotud, on omajagu... Aga kui küsitakse, kus see Tartu Uus Teater asub, siis on vastus keeruline. Samas lihtne. Tartu Uus Teater asub ruumis, mille ta ise koos oma publiku ja tegijatega on loonud. Ta on õhus. Sajab pähe nagu vihm, puhub näkku nagu tuul ja soojendab põski nagu päike. Igatahes on eesmärgiks puudutada, mitte end ja teisi nelja seina vahele ära lämmatada.

Tõepoolest, Uuel Teatril puudub praegu kindel oma maja. Ja ei tea, kas seda tulebki. Aga Uue Teatri loomingulised inimesed — see tähendab kogu kooslust — ei ihale niivõrd suurt ning uhket kolossi kui pigem ruumi, mida enda, oma mõtete ja tegudega täita. Keskkonda, mis hingaks nagu Uus Teater. Ja eks siin ole ka puhtalt pragmaatilised põhjused. Kui on loodud tingimused, on parem keskenduda ning tegeleda loominguga, mõtlemata kogu aeg sellele, kuhu rekvisiite ladustada, kus kostüüme hoida ning kus üldse mängida? Aga mängida ju tahaks.

Teatrimajadel on oht muutuda kindlusteks, kust enam välja ei saa. Hommikul proov, lõunal teatrikohvik, õhtul etendus ja ongi kõik. Järgmisel päeval sama lugu. Ja nii iga päev. Lõpuks võib kõik see muutuda selliseks rutiiniks, et keegi ei mäletagi enam, miks ta midagi tegelikult teeb. Teatrist saab liinitöö. Nagu värskes Manfred Vainokivi dokumentaalfilmis „Ideaalide tund“ (see peaks kõigile teatritele kohustuslik film olema), kus teatrist on esile tõstetud midagi väga äratuntavat ning hirmutavat. Suitsuruumist saab pelgupaik, igal vabal hetkel mängitakse üht ja sedasama lauamängu, mis juba kõigis eesti teatrites vist olemas on. Proovi ajal, kui just lavastaja näitlejaga ei räägi, võib ta kõigile oma lapselastele kampsunid ja sokid valmis kududa. Muidugi on selles filmikeses teemaga pisut manipuleeritud ning nende jaoks, kes teatrikaugemad on, võib see film hoopis teistsuguse mulje jätta — teater kui müsteerium, tunnetuslik saladus, millesse kõiki ei saagi pühendada.

Või kui veel filmiga võrdlusi tuua: Jaan Tootseni dokumentaalis „Uus Maailm“, mis räägib Tallinnas tegutseva Uue Maailma Seltsi inimestest ja kodanikualgatusest, on just maja see, mis inimsuhetesse kiilud lööb ning kogu üritust pedereerima hakkab. Maja tuleb üleval pidada, majaga kaasnevad küttearved, tilkuvad torud ja muu olme. Samas on maja ja ruum see, mis inimesed kokku toob. On, kuhu tulla. On, kus aega veeta ning mille erilisest keskkonnast osa saada. Kui Uue Maailma Seltsi maja selle aasta septembris suleti, sest selts ei suutnud maja ära osta ning omanik ei soovinud enam üüri-lepingut pikendada, tuli justkui kõike uuesti alustada. Majaga oldi harjutud, maja oli muutunud ruumiks, mis hingas seal olevate ja elavate inimestega samas rütmis. Nii ei ole midagi halba selles, kui maja aitab olla ühtne. Peaasi, et ta ei neelaks inimesi.

Uus Teater annab etendusi väljaspool Tartut: sõidab Rakverre, Pärnusse, Tallinnasse, isegi Riiga. Nii kodu, teekond kui ka rännak on arhetüüpsed. Ära olles tuleb oma koha puudumine veel enam jutuks. Kodu tähendus suurenebki ju siis, kui ollakse mujal. Seni, kui veel oma maja pole, on igatsus ja ihalus selle järele. Igatsus on aga kõikekäivitav jõud, kui see just aastakümneid ei kesta.

Tartu Uus Teater on saanud suurepärase võimaluse katsetada, kuidas oleks omada maja ja seal toimetada. 33 päeva on Tartu Uuel Teatril maja aadressil Lai 37, kus mängitakse muusikali „Raudmees“, toimuvad kirjandus-, kunsti-, muusika- ja filmisündmused. Külla tulevad teised teatrid, toimuvad kontserdid. Lai tänav 37 näitab Uue Teatri nägu. Ja milline see nägu on, seda on võimalik selle 33 päeva puhul teada saada. Loodame, et pärast seda ei nimetata kõnealust maja enam vanaks võimlaks, millest higihais kunagi välja ei lähe, vaid ruumiks (selle sõna laiemas tähenduses), mis on Tartu Uue Teatri kodu või siis vähemalt koduigatsuse märgiks.

Aga nagu teada, võib koduigatsus muutuda lõpuks psühholoogiliseks sõltuvuseks, nii et vahel oleks hea ka kodus olla. Ilma igatsuseta.

Kasutage päevi! Kõiki neid 33, mil YES33 Laial tänaval tegutseb.

Paavo Nõgene, Vanemuise teatri juht

Milline on teie seisukoht Tartu Uue Teatri ruumiprobleemide küsimuses? Kas linn/ riik peaks leidma võimaluse neid toetada? Kunstiliselt on end ju tõestatud, majanduslikult ei ole aga ilmselt ühelgi teatril võimalik end täiesti iseseisvalt ja vaid piletituludest üleval pidada, rääkimata nii suurest väljaminekust nagu iseseisvalt hoone ostmine/ rentimine.

Kindlasti peaks linn ja riik toetama Tartu Uut Teatrit. Juhin aga tähelepanu ka sellele, et linn ja riik on Tartu Uut Teatrit ka toetanud. Tartu linn toetab seda ka praegu läbi tegevustoetuse eraldamise ning regulaarsete toetuste kaudu Tartu Kultuurkapitalist, mis on samuti linna raha. Eesti riik on toetanud Tartu Uut Teatrit ja Genialistide klubi senimaani Eesti Kultuurkapitali ning uuest aastast ka tegevustoetuse kaudu. Seega, linn ja riik Tartu Uut Teatrit juba toetab ning uuel aastal minu teada veel rohkem. Olen loomulikult seisukohal, et linn ja riik võiks veelgi enam TUT-i toetada, kui selleks on rahalisi võimalusi.

Kas Tartu teatrimaastiku jaoks on oluline tekitada (kas Uue Teatri ruumidega ühes või eraldi) vabalava võimalus, mida võiksid kasutada nii Tartu teatrid kui külalised väljaspool Tartut või piisab selleks praegustest võimalustest?

Kindlasti oleks see positiivne, kuid ma ei ole veendunud, et seda on võimalik tekitada ainult riigi- või omavalitsuse toetusega. Osa sellest peaks tulema ka erakapitalist, või siis sümboolse rendi kaudu nendelt, kes seal esinema hakkavad.

Ajakirjandusest on läbi käinud teie pakkumine, et Uuel Teatril on võimalik kasutada Vanemuise ruume – kas pidasite silmas ruumide kasutamist tavaliste rendihindadega või võiks mõelda vastutulekut ka hinnas?

Vanemuise maju on võimalik rentida kõigil huvilistel. Eraldi hinnad kehtivad kommertsalustel rentnikele ja teatritele. Tartu Uuel Teatril on soovi korral võimalik kasutada maju kõikide teiste teatritega võrdsetel alustel. Kui tegu on pikema perioodiga, saab loomulikult ka eraldi läbi rääkida.

Lai 37 — vaheetapp võimla ja teatrisaali vahel.

Tartu Uue Teatri ja teiste Tartu etendusasutuste ruumiprobleemidega seonduvat soostusid Müürilehele kommenteerima Paavo Nõgene, Andres Dvinjaninov ja Margus Kasterpalu.

Andres Dvinjaninov, näitleja, lavastaja ja Emajõe Suveteatri juht

Kas Suveteatri jaoks on ruumiküsimus hetkel aktuaalne? Olete kasutanud näiteks Athena keskuse ruume, aga oletada võib, et taolised rendipinnad ei ole siiski Suveteatri jaoks kõige ideaalsem lahendus?

Ruumi võiks olla alati rohkem. Suveteatri nimest johtuvalt oleme leidnud koha põhiliselt vabas õhus ja seetõttu sisesaale harvem vajanud. Siiski on lavastused „Frankenstein“ 2005–2007 TÜ Vanas Anatoomikumis, „Pingviinid ja munad“ 2008 TÜ Naistekliinikus, „Teisel pool“ 2001–2002 tänases Teatri Kodus, „Romeo ja Signe“ 2008, „Väike hea kurat“ 2008 Laulupeomuuseumis, „Viimane tango“ 2011 Athena keskuses süvendanud veendumust, et teatri statsionaarsus on ülimalt vajalik.

Kas praeguseks võib juba kindlalt arvestada Saksa Kultuuri Instituudist sobivate ruumide saamisega? Kuidas nende ruumide kasutamine edaspidi toimuks – millist tüüpi teatrisaal võiks sinna tulla ja kui suures osas Suveteater seda tegevusega täita loodab?

Saksa Kultuuri Instituudi ruumid on Saksa Kultuuri Instituudi kasutuses kuni aastani 2017. Paljud veel sel aastal kõlanud lubadused jäid kahjuks lubadusteks.

Kas ja milliseid variante näete Tartu Uue Teatri olukorra lahendamiseks? Kas võiks mõeldav olla ka näiteks koostöö Vanemuisega?

Koostöö Vanemuisega võiks kindlasti mõeldav olla. Ka Suveteater on saanud huvitavaid pakkumisi Vanemuiselt, kuid kahjuks ei ole Suveteater sedavõrd finantsvõimekas.

Kas Uue Teatri praegune olukord näitlikustab teie hinnangul ka Eesti kultuuripoliitikat üldisemalt või on tegemist pigem Tartu-siseste probleemidega?

Tartu Uue Teatri praegusele olukorrale üldistava hinnangu andmiseks ei valda ma kahjuks kindlasti piisavalt adekvaatset informatsiooni, mistõttu pigem loobun sellest. Arvan aga küll, et uute tulijate ja väikeste olijate olukord on siiski ühemõtteliselt ebavõrdne, raske, keeruline. Mitmekesisus rikastaks! Ja seda mitte vaid Tartus, vaid ikka üle Eesti, kus uusi teatreid ja truppe tänaseks kobarates õitsemas.

Margus Kasterpalu, Eesti Teatri Festivali juhataja

Kui tõsiseks probleemiks on Tartu Uue Teatri ruumiküsimus hetkel?

Tartu Uue Teatri kodutus on väga kurb ja väga nõme. Täiesti selge, et ei saa öelda ja mõelda nii, et noh, kui kunsti tegemine teil nii hästi välja tuleb, eks teenige siis nii palju pappi ka, et endale maja saate lubada. Nii need asjad lihtsalt ei käi. See on tõeline kurb kurioosum — paremini, kui Tartu Uus Teater seda on suutnud, ei ole põhimõtteliselt võimalikki end tõestada, aga sellest ikkagi miskipärast ei piisa. See pisike riigipoolne toetus, mis järgmisel aastal Uuele Teatrile eraldada on lubatud, probleemi ei lahenda.

Kas võiks loota kompromissidele Vanemuisega, kelle käsutuses on kolm teatrihoonet?

Alati on küsimus, mis on selliste kompromisside hind. Kui Ird laskis Hermakülal Vanemuise all oma asja ajada, siis nende meeste jaoks oli kompromiss selles, et nad pidid Irdi lavastustes kaasa tegema. Tollal oli ilmselt ainus võimalus selline olukord alla neelata. Ma ei arva — isegi kui mitte rendirahast rääkida, et Uuele Teatrile oleks lahenduseks oma lavastusi aeg-ajalt mõnes Vanemuise majas mängida. Võib-olla leevenduseks, aga mitte lahenduseks. Ja see ei ole mingi pirtsutamine, lihtsalt nendes teatrites sündiv lähtub sedavõrd erinevatest antustest, et oma näo ja eripära alleshoidmine on eluküsimus.

Kas on võimalik , et Tartu Uue Teatri oma ruumi tekkimine on järjekordne täitumatu unistus? Kas oleks veel üldse võimalik kuidagi selliste otsuste langetajaid survestada?

Milline see surve välja näeks? Erinevalt kreeklastest oleme me üsna rasked tänavale või kuhugi midagi nõudma minema. Ehk on lihtsalt nii, et see „Raudmehe“ lavastusega algav Laia tänava maja täitmine kultuuriga veenab ise kedagi. See oleks ju nii enesestmõistetav ja õige. Ja kahjuks nii vähetõenäoline. Mingi aja jooksul on sõltumata oludest kõik võimalik, aga inimesed väsivad ära ja siis on üks võimalus jälle maha mängitud. Taustal toimuvat on lihtne ära kasutada ja öelda, et näete ise, mis ümberringi toimub, Euroopa hakkab varsti laiali jooksma, teie räägite siin mingist teatrist.

Statistika näitab samas, et masu ajal on kultuuritarbimine on hoopis tõusnud. Riigipoolsed toetused vähenevad, aga inimesed tarbivad kultuuri rohkem, viimastel aastatel on ka teatrikülastuste arv tõusnud.

Soomes lamaga oli sama asi, et inimesed hakkasid rohkem teatris käima. Kuskilt peab ju saama hingepidet...

Kas selline statistika ise ei peaks tõestama toetuste vajalikkust?

Muidugi peaks. Selline mõtlemine, et kultuuri pandud raha ei ole mitte kulutus vaid investeering, on maailmas täitsa olemas. Aga siin ja praegu see kahjuks enesestmõistetav pole. Ma loodan — veel ei ole. Ma soovin muidugi kõigest hingest, et läheks hästi, nii üldiselt kui Uuel Teatril. Et kui see ei ole see Laia tänava maja, siis oleks mõni muu. Enne kui enam ei jaksa.

Ivar Põllu, Janek Joost ja Evald Aavik Raudmehe proovis. Fotod: Henry Griin

Mõned keerdkäigud seoses Tartu teatrimajadega väljaspool Vanemuise teatrit

Jaama tn 14 (Vanemuise seltsi kunagine maja, praegune Laulupeomuuseumi hoone)

Tooming võitles 80ndatel oma stuudiole linna eelarvest rea välja ja sai niimoodi mõnda aega Jaama tänaval teatrimaja pidada. Toominga stuudiost kasvas 1989. aastaks välja Tartu Lasteteater. Hiljem, 2000. aastal asus samasse majja Tartu Teatrilabor (kunstiline juht Andrus Laansalu). Jaama tänava maja säilis, aga oli muutunud kasutuskõlbmatuks. (Margus Kasterpalu tellis ehitusinseneride käest ekspertiisi, mis ütles, et maja on nõnda ohtlik, et seal ei tohigi midagi teha.)

Lutsu tn 2

Teatrilabori järgmine peatuspaik. 2004. aastal lõpetab Teatrilabor juriidiliselt tegevuse, sisuliselt juba mõnda aega varem. Asutatakse SA Eesti Teatri Festival (mis pärib ka Teatrilabori varad nii umbes kümne prožektori ja klaveri näol, mida praegusel hetkel Genialistide Klubis näha võib). 2006. aastal võtab samas majas koha sisse Genialistide Klubi. Selle kõrvalt hakkab Ivar Põllu tasapisi teatrit tegema, 2008. luuakse Tartu Uus Teater. Enne seda on seal etendusi andnud nt Tartu Üliõpilasteater (aastast 2002 tantsulavastusega „How do you voodoo“), teatrimaja „avastas“ kuuldavasti aga Silver Vahtre, esimeseks lavastuseks oli Emajõe Suveteatri „Teisel pool“. Lutsu tänava majja aga hakati ehitama hoopis mänguasjamuuseumi laiendust. Loodi küll Teatri Kodu, aga selle lavaks on korraliku teatri tegemiseks sisuliselt kõlbmatu pisike saksa karp.

Küütri 1 (Athena keskus)

Algselt oli olemas kokkulepe, et Eesti Teatri Festival hakkab hoolitsema selle eest, et majal oleks sisu, ja renti eraldi maksma ei hakka. Üsna kiiresti selgus, et maksma peaks hakkama enam-vähem iga liigutuse eest, mida saalides teha tahetakse. Ruume kasutatakse siiani etenduste andmiseks (nt Tartu Üliõpilasteatri poolt), aga vabalava/ külalislava funktsiooni ei ole võimalik anda ka sellele kohale.

Jakobi 5 (Tartu Ülikooli võimla)

Järgmine katse — „kolme kiri“ Margus Kasterpalult, Andres Dvinjaninovilt ja Ivar Põllult, lootuses saada kasutusse ülikooli võimla (mitte Laia tn oma, kus hetkel YES33 toimub, vaid Jakobi tn oma), millest ülikool ise huvitatud ei olnud, tekitamaks külalislava/ vabalava. Läks taas teisiti.

Magasini 5

Genialistide klubi uus asukoht alates 2008. aastast, teise korruse saalis hakati lisaks klubitegevusele ka etendusi andma (lisaks Tartu Uuele Teatrile ka TÜT, Teatritehas, külalisetendused teisalt). (Vastupidiselt mõnel pool levinud arusaamale ei ole Magasini 5 ruumide Genialistide Klubi kasutusse andmise puhul olnud klauslit, nagu oleks see mõeldud ühtlasi ka Tartu Uue Teatri tegutsemiskohaks.) Ruumid ei ole pikemas perspektiivis tõsise teatri tegemiseks sobivad — ühes ruumikitsikusega säilib kohustus jagada saali klubiga.

Lai 37

Tartu Ülikooli võimla, mille Tartu Uus Teater enese käsutusse saada lootis, aga milleks enam kuigi suurt lootust ei anta. Hetkel on seal toimumas ürituste sari YES33, mille raames on võimlast saanud teatrihoone, mis on Tartu Uue Teatri käsutuses vaid 33 päevaks. Need päevad on alates 27. novembri „Raudmees. Odysseuse eksirännakud” esietendusest kuni aasta lõpuni täidetud otsast otsani etenduste (nii Tartu Uue Teatri kui teatri sõprade poolt) ja muu kultuuriprogrammiga.

KUIDAS PANNA NUKKU ELAMA?

Anneli Hallik

Kadri Kalda, Sandra Lange, Katri Pekri, Mirko Rajas, Kaisa Selde ja Katariina Tamm on Eesti Nukuteatri noored näitlejad, kes õppisid neli aastat Turu Kunstiakadeemias nukukunsti erialal. Minuga jagasid nad oma mõtteid nukkudest, koolist, tehnikatest ja sellest, mis on oluline.

Elav nukk

Mirko: Nukku pannakse elama põhiliselt tehnika abil. On kindlad selgeks õpitud rütmid, kuidas ta liikuma panna nii, et ta tunduks elus.
Kadri: Et ta mõtleks.
Mirko: Esimene asi nuku elama panemises on tehnika.
Kaisa: Ja energia.
Mirko: Kõigepealt on vaja võtta tehnika, see, kuidas nukk liigub. Mis me nende liigutuste juurde paneme, on energia. Kolmas asi on mõte.
Sandra: Eelmisel nädalal oli meil siin Hollandist Jim Barnard. Tema oli enda jaoks selgelt sõnastanud, kuidas tema nuku elama paneb. Nukk peab vaatama, tal peab olema fookus, teiseks peab ta hingama ja kolmandaks — me usume, et nukk elab, kui ta mõtleb. Need olid tema jaoks kolm punkti.
Mirko: Aga sinu jaoks?
Sandra: Ma nõustun temaga.
Mirko: Tehnika, energia ja mõte ongi kolm põhiasja.

Individuaalsus

Kadri: Iga nukku peab eraldi õppima.
Mirko: Igal nukul on eraldi tehnika, energia ja mõte. Mõte tuleb juba konkreetsest näitemängust, mida nukk peab väljendama. Nukunäitleja peab energia kõigepealt suunama nukku ja siis läbi nuku publikusse.
Sandra: Igal nukul on oma karakter. Sa pead leidma, kes see nukk on. Ja ma arvan, et need jooned kanduvad üle, neid võib siis kas heas või negatiivses mõttes kasutada. Karakter jääb ikka samaks, sest tal on…
Mirko: Siin tulebki kolmas aspekt — mõte. Kuidas mängida printsessi nuku peaga, kes oli enne nõid. Sinna tulebki mõttetasand juurde. Situatsioon on erinev.
Kadri: Aga kõik on võimalik!

Nukulikkus

Katri: Koolkonna mõttes on erinev see, mida Lavakas tehakse ja mida meie Turus tegime. Üks on ikkagi draama- ja teine nukunäitlejatele suunatud.
Katri: Kadri etenduses „Rapuntsel“ olid meil pooleks Turu ja Lavaka omad. Ja mis me avastasime, oli lihtsalt see, et me räägime samadest asjadest natuke erinevate terminitega. Kui sellest saab üle, siis ei ole väga vahet.
Mirko: Käisin vaatamas Linnateatris Nüganeni lavastust „Meie, kangelased“. Seal on lõpus pilt, kus vooditest saab kokku rong — läbi heli ja näitlejate tehnikate. Nad lähevad vooditesse ja hakkavad neid voodeid rütmiliselt loksutama. Ja valgus muutub. Seal ma tundsin kohe ära, et näe!, see on nukuteater. Väga ilusalt ja puhtalt tehtud, aga vast neil polnud sellist mõtet, et ma nüüd teen nukuteatrit.
Kadri: Aga meie, nukuteatri inimesed, läheme ja vaatame, et see on nii nukuteater.
Kadri: Mulle meenub VAT-teatri „Kalevipoeg“ ja „Pal-tänava poisid“. Meid huvitab väga visuaalne teater ja see, kuidas ühte asja kasutatakse mitmes kontekstis. Taaskasutus lava peal.
Mirko: Need kaks teatrivormi kindlasti täiustavad üksteist.
Katariina: Ma ütleksin pigem selle kohta, et meie kooliharidus on olnud selline, kus ise tuleb leida materjal ja lahendus sellele, mida sa öelda tahad. Ja see keel on visuaalne, selleks ei pea tingimata kasutama nukku...
Katri: … või siis sõna. Sest kuivõrd palju tegime me tekstiga teatrit Turus? Seda teksti oli niivõrd minimaalselt, aga lugu peab välja tulema ka siis, kui keegi ei räägi.

Turu kool

Katri: See arvamuste paljusus tuleb sellest, et koolis jäeti palju vabadust. Ma ei tea, kas nad seal Lavakas nüüd peavad just kõik ühte jalga marssima, aga selles mõttes meile jäeti see vabadus, et igaüks sai joosta või lonkida sinna suunda, kuhu ta tahtis. Sealt ongi igaüks kujundanud endale sihukese oma arvamuse, mis on tema jaoks nukuteater või nukumaailm. Seal me nüüd siis olemegi, igaüks suundub järgmisesse kohta edasi, me ei ole ju ka praegu valmis.
Kaisa: Võib-olla asi on ka selles, et meile ei pandud hindeid. Ei olnud nii, et igaüks teeb oma töö eri stiiliga ja siis öeldakse, et näe, Kadri saab kuus punkti ja Katariina saab neli, et vaata, Kadri töö on selle stiiliga, mida peaks nagu ajama. Meil oli arvestatud või mittearvestatud.
Sandra: Meil pigem oligi praktika. Et astud sisse ja hakkad tegema.

Katariina: Teooria oli pigem kaasaegsest teatrist ja…
Mirko: … läbi videote vaatamiste.
Katariina: Teooriat siiski oli, loenguid ka, dramaturgiat oli mingil määral. Väga tihti pidime ise olema loojad. Selles mõttes, et me ei kasutanud olemasolevaid näidendeid, vaid pidime ise looma dramaturgiat.
Katri: Konkreetselt nukutükke kui selliseid on ju vähe loodud. Üldjuhul läheb see seda rada, et keegi leiab mingi huvitava loo või romaani.
Sandra: Me ei pidanud ise looma. Seda nad ei nii väga ei ärgitanud, pigem adapteerimist.
Kaisa: Seda, kuidas panna lugu nukumaailma.
Kadri: Selline viis on väga inspireeriv, ma pean ütlema. Mul on võrdlus, kus ma olin koolis, kus olid hommikust õhtuni tunnid. Ja õpilased olid natuke nagu tühjaks pigistatud sidrunid. Kus sihuke seeme südames, et tahaks õudselt luua midagi, jäi puudu. Ja mis meil seal olid, videote näitamised ja välismaalt käisid õppejõud, kõik see oli väga inspireeriv.
Katariina: Kõik need *workshop*'id on intensiivsed, niipalju kui neid on. Sellel perioodil töötad hommikust õhtuni, teed kütet ja pärast seda kogud mõtteid. See aeg, mis sulle jääb, ongi see väljalaskmisaeg. See ei ole sihuke *chill*, vaid siis töötad sellega. Sul on aega ja ruumi sellega töötada.

Füüsilisus

Kadri: Me teeme trenni. Me püsime vormis.
Katri: Nukuteatri näitlejale on hästi oluline tema füüsiline vorm. Kui oled noorem, saad lihtsalt nooruse energia pealt valedes kehaasendites neid nukke hoida, aga hiljem annab see väga julmalt tunda. Ma lihtsalt tegin oma kirjaliku töö sellel teemal ja saan sel teemal sõna võtta. Nukke manipuleerides oleme väga palju staatilises asendis. Eks neil draamanäitlejatel ole ju ka pingutamist ja nii, aga ma arvan, et nukumaailmas tuleb seda natuke rohkem ette.
Kaisa: Sundasendeid.
Sandra: Selleks tuleb teada oma keha, et õigesti liigutada. Et põlved ja varbad läheksid ikka ühes suunas ja selg oleks sirge ja ei oleks pingeid.

Neutraalsus

Mirko: Oleneb, kas pead ise ka mängima näitlejana, kas pead suhestuma nukuga või mitte. See, kui oled nähtaval ja kui fookus peab olema nukul, on energia suunamise küsimus. Kui sa suunad oma energia ja tähelepanu nukku, siis publik ei vaata sind.
Sandra: Selles suhtes vaja võimalikult neutraalset kehaasendit. Mitte, et ma näen, et sa värised ja hoiad seda nukku.
Mirko: Ma arvan, et näitlejad saavad sellest energia suunamisest väga hästi aru. Kuidas energia nukku suunata ja ise samal ajal neutraalseks jääda. Tantsijatel on võib-olla raskem. Ma mäletan, et koolis oli üks tüdruk, kes oli tantsuga tegelenud. Tal kulus väga pikalt aega, et end nuku taga neutraalseks saada, ilma kaasa liikumata. Kui nukk hingas, siis ta hingas samas rütmis kaasa. Tantsijatel on see liikumine rohkem kehas.

Soov

Kadri: Ma arvan, et on oluline, et saaks teha võimalikult palju erinevaid asju. Ma olen veel liiga noor, et ennast kinni panna. Tahaks mängida erinevatele vanustele, võimalikult erinevaid teemasid, erinevaid tehnikaid, erinevate lavastajate käe all, erinevates riikides...
Sandra: Kui ma ise enda eest räägin, siis ma tahaksin teha midagi universaalset. Meil Soomes oli hästi tüüpiline, et easoosinguks oli 0-100. Ehk siis, mis iganes vanuses sa oled, sa tuled ja saad aru, sest teksti ei kasutata ja kui kasutataksegi, siis vähesel määral ja see, mida sa näed, on nii selge ja inimlik. Sul on midagi, mida jälgida. Muidugi noored naudivad pigem seda, et hehee, nukk liigub ja vanemad saavad mõttest aru ja mõtlevad kaasa. Mulle meeldib see idee.

Tühjus

Kadri: Kui pea on TÄIESTI tühi, siis hakkan oma päevikuid lugema, mida ma olen aastate jooksul kirjutanud.

Fotod: Kröt Tarkmeel

Kaisa: Tegelikult võib alustada kõigest. Alustad muusikast, vaatad-lehitsed ajakirju, vaatad seal toone-värvigammasid, mis võiksid sobida. Võibolla esimene ei peagi olema see, et mul on tegelased, vaid esimesena tuleb hoopis atmosfäär või see, mida ma tahan öelda.
Katri: Mul on ka tavaliselt nõnda, et täheldan üles erinevaid hetki. Kui keegi ütleb, et nüüd tee!, siis ma pigem ketran ja lappangi neid mõtteid-asju läbi, et kas seal leidub midagi.
Katariina: Minu jaoks see inspiratsiooni leidmine on ka just teadvustamine. Kui sa teadlikult hoiad silmad lahti ja pühendad natuke oma aega päevast sellele. Või mingil perioodil intensiivsemalt. Inspiratsiooni võid ju saada igalt poolt, aga küsimus ongi selle teadvustamises ja otsimises ja selles, et sa natuke jälgid inimesi. Käid kasvõi kirbuturul.
Mirko: Kunstnikuna pead olema avatud. See on oluline. Kui ma end kinni panen, siis ei oska ma end kuidagi väljendada.
Kaisa: Minul on alati kergem olnud see, kui ma tean, mida ma otsin. Ma tean, mida ma otsin, aga ma ei tea veel, mis see on. See on nii, et selekteerimine käib.

Elav nukk 2

Mirko: Tagasi tulles selle esimese küsimuse juurde. Tegelikult algab nuku elama panemine ikkagi mõttest. Enne panin mõtte täitsa viimaseks, aga tegelikult on kõigepealt mõte ja siis sellega kohandatakse tehnika.
Katri: Koolis tegime tihti nukud endale ise. Ma juba eelnevalt tean, kuidas see töötab. Aga kui ma saan nuku või mis iganes jubina, kellegi teise tehtud, siis selles mõttes algab kõik kõigepealt tehnikast, et kuidas kõik need nipid käivad, kuidas sa välja uurid, kuidas ja mida see nukk on võimeline tegema.
Mirko: Kui sa tahad nukku ellu äratada, siis algab kõik ikkagi mõttest. Ja tehnika tuleb sinna sellele lisaks, mida ma väljendada tahan. Mitte nii, tegin laheda nuku, vau!, nüüd võiks mingi etenduse teha selle nukuga. Kõigepealt on ikkagi mõte.
Kaisa: Võib võtta nii, et kõigepealt on energia. Muidu ma võin selle nuku panna kappi seisma ja inimesed tulevad vaatama. Mida publik esimese asjana näeb, on see, et nukk liigutab pead või hingab.

Tähtis

Kadri: Kas me seda juba kusagil mainisime, et „ilus on siis, kui sõnadeta on kõik arusaadav“? See on üks ilus asi visuaalse- ja nukuteatri kohta.
Mirko: See on jälle Kadri mõte.
Kadri: Okei, Kadri ütles: „Hästi ilus ja hea on, kui saab loost aru ilma sõnu kasutamata.“ Kas sulle meeldib, kui on palju teksti laval?
Mirko: Ei, ma ei ütle seda, aga mind see mõte küll ei kanna kogu aeg.
Katri: Täiskasvanud võiksid ka nukuteatrit vaatama tulla. Eesti puhul on ikkagi nii, et kui mainid sõna nukuteater, siis esimesena seostuvad sellega lapsed. Siis see, et mul ei ole kodus väikeseid lapsi, kellega koos teatrisse tulla. Aga tegelikult käisid minul ühed gümnaasiumiõpilased vaatamas n-ö 4+ lastetükki ja olid ikka väga sillas sellest. Mulle meeldis, et nad ütlesid, et ei teadnudki, et nukuteater võib sihukene lahe olla. Ja sellest lähtuvalt julgevad nad tulla vaatama ka täiskasvanute tükke ja muud.
Mirko: Just, et nukuteatrit ei pea pelgama.

Eesti Nukuteater

Mirko: Nukuteater on väga suur. Meil on tõsiselt vedanud, et meil on saale ja võimalusi. Oleks ainult, et mõte ka kannaks.
Kaisa: Et teha nukuteatrit, peab siiski olema fanatt, muidu ei tule energia läbi. Majas on meil väga toredad inimesed. Väga palju on selliseid fanaatikuid, kes teevad ja tahavad. Väga inspireerivad inimesed.
Kadri: Jaa, selle peab kirja panema, et meid on siin väga hästi vastu võetud. Ja meil on siin hea olla.

GRAPSIST SAI GUMP

Margus Kiis

Gunnar Grapsiga on jama — paljud mäletavad teda kui rokipeeru, vana ennasttäis hevimeest, rumalat ja tümakat, karikatuurse välimusega nagu pensionil Butt-Head. Kusjuures ta ise kultiveeris seda imagot elu lõpuni. Ei tea miks? See on ta mälestuse kahjuks peaaegu täiesti ära söönud.

Kuid Gunnar Graps oli eelkõige muusik, helilooja, üks andekamaid, keda Maarjamaa muld üldse on kandnud. Tema kirjutatud paarsada lugu, millest mitukümmend lindistatud, hämmastavad enamuses oma originaalsuse, leidlikkuse, iluga. Graps oli oma hiilgepäevadel ka võimas vokalist ja akrobaatiline lavaesineja. Ta laulis nagu Stevie Wonder, mängis trumme nagu Carl Palmer ja klahve nagu Graps, rääkimata tšellost, mida valdas surmani. Kogu komplekt oli lihtsalt võimas. Aga samas nii haavatav.

Ütlen kohe, et muusikaga on Uue Teatri lavastuses kõik korras. Feliks Kütti juhitud bänd mängib Grapsi väga eripalgelist ja sageli keerulist loomingut perfektselt, innu ja kirega. Näitlejad laulavad kõik üllatavalt hästi. Nauditav ja vaimustav. Tahaks ise lava ees heedbängida.

Paljud asjad tulevad kohe alguses väga tuttavad ette. Kahekordne lava, korterit meenutavad dekoratsioonid, videoprojektor. Mnjah, Vanemuine tegi ju mõned aastad tagasi menuka lavastuse ühest teisest legendaarsest bändist ja kombinaatteatri rokimuusikal on siin olnud kõva eeskuju. See väljendub loo suunamises komöödiažanri, rokiklišeede kuhjamises, mõningates totravõitu naljades, vilksatavates filosoofiakildudes ja lavastuse hektilises ülesehituses.

Millegipärast on libreto autor Ivar Põllu silmnähtavalt lähtunud eelkõige kirjasõnast, legendidest, säilinud videomaterjalist. Nagu Graps oleks elanud ammu-ammu, surnud ammu enne Ivari sündi. Ivaril justkui polekski oma Grapsikogemust. Kergesti on äratuntavad tsitaadid kõikvõimalikest tuntud raamatutest, intervjuudest, telesaadetest. Ja nii jääbki ülalmainitud Grapsi-müüt liigagi püsima.

Etenduse ajal ma vaatasin suht tagareas istudes mitu korda hoolikalt, kas Grapsi rollis pole järsku Jan Uuspõld. Sest Juss Haasma välimus, miimika, isegi kõnemaneer on mainitud koomikuga kohutavalt sarnased. Vägagi meenus kunagi saates „Wremja“ nähtud Rein Lang Pornokomisjonist, kes nõudis piniseva ninahäälega endale Robert Lepiksoni Eetikapreemiat.

Haasma uuspõllulikult mängitud tegelane EI OLE kahjuks Gunnar Graps. See on hoopis Forrest Gump. Totu poiss, kes imekombel, osavalt trummi põristades saab staariks. Ja kes elu lõpul imestab, kuidas see kõik juhtus ja viimaks otsa sai. Päris Graps võis välja paista naiivne, tema kõnemaneer lapselik ning vanuigi tehtud intervjuud vihjasid varajasele seniilsusele, kuid tegelikult oli ta lisaks ülevoolavale andekusele intelligentne, otsiv ja töökas. Sellele viitavad tema hämmastavalt kirev ja enamasti eksperimentaalne muusikaline pärand, väga huvitav, sageli intrigeeriv tekstidevalik (keegi teine ei tuleks ideele kirjutada lõbusaid reggae-lugusid lõdisedes lilli müüvatest vanamammidest , fankilugusid bussipeatuses külmetamisest ning hard-rock-lugusid kõige kaduvusest), tema huvid jooga, erinevate sporidialade ja parafüüsika vastu. Lavastuses on sellistele aspektidele vaid põgusalt viidatud. Seal on Graps suurekasvuline monstrum, alguses rumalavõitu poisike, hiljem ülbe, isegi tuim staar, kes vaatab ta ümber sebivat maailma läbi uduste silmade.

Kõrvaltegelased olid suhteliselt ähmaselt markeeritud. Konkreetsemate tegelastena käivad läbi väga isalik Isa, kes õpetab Gunnari muusikat armastama (Eevald Aaviku suurepärane sooritus), Grapsiga sarnaselt tohmakas sõjaväekaaslane Ivo (Linna, Janek Joosti väga naljakas, kuid mitte eriti tabav esitus), raugast nukuteatri lavastaja Ferdinand (Veike, jällegi Evald Aaviku roll). Suhteliselt anonüümselt on näideldud muusikud Jaak (Janek Joost) ja Mari Soometsa mängitud Aak (kellega seoses tehakse näidendis korduvalt teadagi mis nalja).

Naistegelased on enamasti ja kohati lausa rõhutatult negatiivsed. Näidend algab piinavalt pika ja inetu kodutüliga surma veerel Grapsi ning tema viimase naise Ülle vahel. Gunnari ema (Malle Pärn) keelab bänditegemist, kiimaline, kuid nüri nõukaametnik (Katrin Pärn) loeb tõusvale staarile sõnu peale, suvaline vanaeit (Malle Pärn) sõimab läbi, entusiastlik, kuid tühine raadiotibi (Maria Soomets) ei mõista vananeva rokkari traagikat. Ainus positiivne naistegelane on haldjalik õde Gaida (Maria Soomets), kes kehastab tõelist ja omakasupüüdmatut, kuid ebamaist armastust.

Lavastuse üldmulje on küll ebaühtlane, natuke sürreaalne ja liigagi killustunud, kuid omal moel lõbustav. Üllatavalt palju on rütmivigasid, mingid kohad venisid vähemalt esietendusel kummaliselt. Aga igav igatahes ei hakka.

Taustabändi ja Haasma esitatud rokipauer on ehe ja efektne. Haasma kiituseks peab ütlema, et nii laulja, trummari kui ka lavaesinejana on ta muljetavaldavalt võimekas. Ta esineb päriselt, ei näitle. Selles mõttes on väga kahju, et ta asub publikust enamasti kaugel, isegi esireas ei saa tunda higi lõhna, füüsiliselt tema energiat. Õnneks tormab ta lõpus põgusalt ridade vahele.

Mõneti on kurb, et kunagised muusikud Ivar Põllu ja Robert Annus (lavastaja) ei teinud lavastust PÄRIS bänditegemisest, sellest erilisest protsessist, kuidas rokkmuusika sünnib, sellest inimsuhete virvarrist ning raskest tööst, mis ühes ansamblis tehakse. Staaritsemine, fännid, keelajad-käskijad on vaid pisike ja üldse mitte kõige tähtsam osa kogu protsessist.

Aga kõige tähtsam on muusika.

Tartu Uus Teater
,,Raudmees. Odysseuse eksirännakud''
Lavastaja Robert Annus, libretist Ivar Põllu, kunstnik Kaie Kal, muusikajuht Feliks Kütt, valguskunstnik Rene Liivamägi.
Laval Juss Haasma, Katrin Pärn, Maria Soomets, Malle Pärn, Evald Aavik, Janek Joost jt. Bändis Karl Laanekask (kitarr), Erki Sepp (kitarr), Feliks Kütt (basskitarr), Madis Kari (klahvpillid, saksofon), Jaanus Salm (trummid) ja Juss Haasma (vokaal, trummid).
Esietendus 27. novembril 2011 Lai 37, Tartus

MEIE OMA VÄIKE NJUUJORK

Hans H. Luik

Fine5 tantsulavastus
,,Enne kui minna, ma ütlen''
Laval Tiina Ollesk, Rene Nõmmik, Dmitri Kruus, Rain Saukas, Simo Kruusement, Helen Reitsnik, Eneli Raud, Laura Kvelstein, Gert Preegel, valgus Airi Eras.
Esietendus 24. novembril 2011
Lai tn 9, Tallinnas

Fine5 tantsuteatri „Enne kui minna, ma ütlen“ pealkiri meenutab eleegilist laulu „12 Karamazovist“ — „I na posledok ja skazhu“. Originaalis pärineb laul vene filmist „Julm romanss“. Tõepoolest julm, kui Laia tänava ruumid tantsijate jalge alt just Kultuuripealinna aastal ära erastatakse. Tegelikult aga leidub Tallinnas igasugu harjutuspaiku ju küll, nii et pigem andis juhtum üüripinnaga tantsukunstile emotsionaalse telje.

Lavastus algab valsitaktis kiikumistega, läheb üle juhuslike tõukumiste ja kohtumiste markeerimisele, hiljem tulevad sisse põrandal rullimise tehnikad ning etüüdid põlvili. Igal hetkel toimub väikses saalis simultaanne tegevus. Soleerimist ei sallita (kuigi tantsijate erinev tase seda võimaldaks). Üksikute tantsijate etteasted tasakaalustatakse kohe teistega. Võib-olla ainult Rain Saukas oma silmapaistvalt atleetliku liikumisega teeb lavastuse kestel läbi selge tõusu tähelepanu eesliinile.

Ühelgi plastilisel paarissuhtel ei lasta kaua kesta, olgu see vennalik „mustlasmaadlus“ või mehe ja naise tundmaõppimise tants. Lavastaja tahaks justkui näidata, et tantsustuudios on kõik võrdsed.

Kõige riskantsemaks elemendiks nende tantsuproffide lavastuses oli kahtlemata jutt ehk narratiiv. Räägitakse igaühe saabumisest Fine5 kollektiivi. Jutud Dmitri, Laura, Raini ja teiste liitumisest trupiga on siiski õnneks piisavalt suvalised. Mingit kramplikku mineviku taganutmist ei teki. Sürri võinuks minu poolest tekstis isegi rohkem olla. (Muuseas mäletan aega paarkümmend aastat tagasi, kui stuudio juht Rene Nõmmik ise draamateksti tantsu vahele tsiteeris! Kusagil Von Krahli projektis.)

Etendus kestab ümmarguselt tunni. Kas miski tundus üleliigne? Oli vist küll üks etüüd, kus tütarlapsed Laura, Eneli ja Helen mängisid väga sisendavalt lähenemist mingile lavalt eemal olevale hurma-allikale, sellele järgnes aga võib-olla vähem põhjendatud meesnäitlejate poseerimine sotsialistlike skulptuuridena paberlennukit püüdes.

Muusikavalik oli esmaklassiline. Üldse, kogu simultaanne lavategevus, tantsijate žestikulatsioon, nägude hingestatus ja mitmes keeles esitatud repliigid mõjusid hea tervikuna. Ma ütleksin, et rahvusvahelisel tasemel. Veel enam, ütleksin, et ühe sellise etenduse mängimine 15 inimesele korraga Lai tn 9 proovisaalis on suisa talendi priiskamine. Niikuinii võis aimata, et osa publikust on ise tantsurahvas. Arvan, et kui näiteks Ekspress Grupi, Elioni või näiteks Transcomi naisterikkad kollektiivid teaksid, et neil oleks jõuludeks võimalik selline tantsuetendus tellida, ei oleks Fine5 kollektiivil kutsetest ja teenistusest puudu. „Carmina Buranat“ Birgitta festivalil kiideti ju taevani.

Tahan ka viimases valsirütmistseenis tantsijate hulka liitunud Rene Nõmmikule ja Tiina Olleskile öelda, et naudin väga just niisugust tantsuteatrit, ausa tantsulusti ja mitmekesise koreograafiaga, mitte aga „kontseptuaalset minimalismi“, mis minus mitme tantsulavastuse puhul on pettumust tekitanud. Kontseptsioone on tänapäeva arvutivõrk täis. Nautigem tantsukunsti!

LUMEST JA SÕNADEST

Kadri Naanu

Carolina Pihelgas
„Õnnekangestus"
Eesti Keele Sihtasutus, 2011

Carolina Pihelgase äsjailmunud luulekogu „Õnnekangestus" mõjub udunutuses novembripimeduses iselaadse ettekuulutusena eesolevale talvele: *külmaks / varsti läheb päris külmaks / kuulutab õhtune jahedus / natuke on aega / pisut veel / pimedate ilmade / ja lumeni / teepervel on / viimased-viimased õied* (45). Seda teost lugedes kangastuvad ilma suurema pingutuseta silme ette akende taga väänlevad vihmamärjad tänavad või veebruaripakane, mis tahtmatult tekitab soovi *tõmmata ette / kardinad* ja *magada / terve päev* (30). Pihelgase kaunilt kujundatud raamatu avaluuletus kutsub lugeja teekonnale üle talviste maastike, milles on lummejäetud jäljeradadena varjamatult kohal eelnevate talvede ränkkarge mälestus, ja kummalisel kombel ei lahku see ka mahedaid või lämbeid suveõhtuid kirjeldavatest tekstidest.

Autorile iseloomulikult on „Õnnekangestuse" üldstiil valdavalt tasane ning valitud väljendus selge ning konkreetne. Teoses esindatud luulekeel püüdleb (mõningate eranditega) väljenduse ökonoomsuse poole, mistõttu ei ole selle loomisel kasutatud ülevoolavaid sõnu ega üksteise otsa riita laotud ning aina suuremaks paisuvaid kujundikuhje. Nappide kõnekeelsete vahenditega loob Pihelgas kummaliselt meloodilise luule, kus harjumuspärasest erinevalt liigendatud värssides *nii vaiksed ja väiksed on kõige tähtsamad käänakud* (9). Tema luulekogu lehekülgedel värelevad värsiread koosnevad sageli vaid mõnest üksikust sõnast, mistõttu on nendes loodud luule ka iseäralikult siireterohke. Autori väljendus on kohati nii lakooniline, et see meenutab vormilt telegrammistiili ja ometi ei ole siin millestki puudu. Iga sõna ning selle otstarve oleks justkui hoolikalt läbi kaalutud, et mitte jätta ruumi tarbetule ning üleliigsele.

Sääraselt viimistletud lausumisi pidi astudes kirjeldab Pihelgas aina tumedamaks muutuva sügise üksildast hämarust, mil *päevad on / lühemad / vihm / valjem* (34) ning silmapiiri varjavad *hallid pilved täis / taevast kurbust* (15). Nende vaoshoitud ridadega vormitud meeleolupilte ei iseloomusta üle ääre ajav melanhoolia, kuid ometi on nendes midagi läbilõikavat, mis kõlab hästi kokku hilissügisel akende taga haigutava ilmaga.

Temaatiliselt kõlab Pihelgase otsingutega kokku ka „Õnnekangestuse" lehekülgedele põimitud tõlkeluule. Külalisautoritena on tema luulekogus esindatud katalaani kirjanik Jaume Subirana ning Põhjamaade poeedid Tomas Trans-trömer, Tor Ulven ja Stein Mehren. Nonde autorite luule kõneleb sarnaselt Pihelgasele vaikselt lumme mattuvast maailmast või puudutab otsapidi keelelise väljenduse küsimust, mõjudes nii kommentaarina teisele olulisele „Õnne-kangestuses" esindatud teemaderingile. Mainimist väärib ka asjaolu, et nendest autoritest viimaselt on Pihelgas laenanud oma luulekogu pealkirja.

Nagu eespool vihjatud, ei piirdu Pihelgas oma kogus erinevate hallikarvaliste looduspiltide kirjeldamise ja tasase lumeluulega ning temaatilist mitmekesisust lisab tema loomingusse küsimus häälest, keelest ja väljendusest. Autorit näib vaevavat kirjanike kutseparadoks: *duell / sõna ja / mõtte vahel* (74). See problemaatika on kõige ilmekamalt esil tsüklis, mis eendub luulekogu üldpildist nii sellest aimuva atmosfääri kui pisut rikkalikuma stiili poolest, kandes märgilist pealkirja „Katkine keel". Selles tsüklis toimub teose tervikut silmas pidades iselaadne murrang ja väljendub Pihelgase luulemina tüdimus talle omaseks saanud väljenduse vastu. Nii nagu tsükli pealkiri vihjab, murtakse siin keeleline väljendus mitmekordselt tükkideks. Selline lõhkumine toimub nii kogemata kui kaalutletult ja luuletaja on sunnitud küsima: *mida teha äraleierdatud sõnadega?* (64). Kentsakal kombel toob selle küsimuse eritlemine kaasa sõnade hulga mitmekordistumise ühe üksikluuletuse piires, sest Pihelgase värsiread venivad pikemaks ja väljendus eemaldub seni taotletud ökonoomsusest.

Leidmaks teed, mis viib eemale juba kasutatud ning seetõttu kasutuks muutunud sõnadest ning väljendustest, soovib Pihelgase luulemina uuesti alustada. Seeläbi ihkab ta teha kuuldavaks hääle, mis on end kusagil tema sees alati peitnud, et tuua see *välja sõna ja mõtte ja olemise kätte kus puhub kogu universumi / tuul* (64). See uus algus on kohati ehmatav, sest tähendab luulemina koost lahti võtmist ja selle võrdlemisi piinarikast alistumist keele ja kujundite pealesunnitud vägivallale: *kõigepealt karju kõri klišeedest kähedaks / seejärel lase lausetel end laiali lammutada // metafooridel mõistus mutta trampida / nii et iga kujund hammustab sinust tüki* (65). Väljenduse taoline lahtilammutamine peaks looma aluse selle uuele ja võib-olla pisut tervemale isesusele, mida ei kummita hilissügisene spliin ja eksistentsialismus: *märka end võta end tükkideks ja sa oledki tervik* (64). Ometi ei jõua see tervik vormuda, sest duell väljenduse ja hääle, sõna ja mõtte vahel ei saa selles luuletsüklis lahendust. Rakendatud rusikajõud on mõjunud pigem hirmutavalt kui konstruktiivselt.

Järgnevas tsüklis Pihelgas küll naaseb oma lakooniliste värsiridade juurde ja loobub põnevalt enese luule kontekstis „märatsemast", kuid pinge sõnade ja luulemina vahel säilib: *sõnad on nagu naabrid / kes keset ööd lõugama hakkavad / ja ei taha vait jääda /../ nad tulevad niikuinii / iga talv uuesti / just nagu näljased tihased* (81). Ometi on mingi nihe siin toimunud, sest luulekogu lõpetav tekst kirjeldab luulemina ekslemas talvistel maastikel, *kus ükski sõna ei tundu tuttav* (83). Selline murrang võib tunduda pisut kummastav, kui arvestada lapidaarset stiili ja sõnastust, mille juurde Pihelgas „Õnnekangestuse" viimases tsüklis tagasi pöördub, kuid vihjamisi kuulutab seda ette juba luulekogu sissejuhatav tekst, kutsudes seejuures üles ettevaatusele. Sõnad on tema teoses kui lumehanged, mis võivad mõnest väikesest impulsist häiritud saada. *Üks äkiline / liigutus ja hanged me ümber tõusevad / väikeste valgete lindudena lendu* (9).

Seega ei ole Pihelgase luule näol tegemist pelgalt meeleolupiltide kirjeldusega, mis oma vaoshoituses ning lihtsuses võiksid mõjuda poeetilise ekvivalendina liftimuusikale. Autori hoolikalt valitud väljendusse on peidetud mingit seletamatut soojust ja oma lakooniliste lausumistega loob ta varjatult pingelise luule, kus *iga sahin on / üks öeldud sõna / üks lõpuga lugu* (23).

Jaan Malin / Luulur

LUULE

KEELE MEEL

õudus,
õbluke õudus
kuhhhtus, sest suhhhtus
sügisesse

tuli aga talv,
vallge, lumega talv
(lumi, oo koerajulkasid kattev lumi!),
milles poomisnöör ei ootagi jõulu,
vaid hängib niisama,
sest temal on kama,
kes tema otsas ripub
ja mõtteis minema kipub

sügisõud *versus* talikülm
minu jõud *versus* tema hirm
mõskmata rind, laskmata lind –
kumb on parem
kumb on arem
kumb on varem
olemas olnud: siis, kui veel polnud
õudust meie õues
pelgu meie põues
hirmhirmhirm-HIRM
mmmmeeletu ilu ees
kkkkkeeletu kilu sees
(mida sa mõtled, mees!?)
õudusest mõtlen, kas sa aru ei ssaa!!!
et ma olen SEEEEEEE,
kelle-kelle-kellelEEEEE
pole meile kingitud elu EEEEEs
midagi ülemat, kui seesama kEEEEl

ÕLU JA VIIN

Oi, õlu, sa mees,
kuis kohised rinna sees!
Oi, õlu ... sse ehk õllu
võlusse ehk võllu
põlusse ehk põllu
kõlusse ehk kõllu
võrusse ehk võrru
sõrusse ehk sõrru
tõrusse ehk tõrru

tõru toru õlu – vaese õlu
sõru loru õlu – naese õlu
nõru voru õlu – kae, see õlu!

a meie sõprade põtrade viin –
kas kehtib see meile ka siin?
või laieneb looduslik piin
mu üle kui adrenaliin?

< algus lk 3

LINN JA SELLE ESITLUSED: AVALIKKUS JA AVALIK KUNST

Keiti Kljavin

Sahtlisse sai kirjutatud kolm aastat tagasi, kui ma Eesti avaliku kunsti pealinnast Tartust Tallinnasse tagasi kolisin. Avaliku kunsti masin on ikka veel rikkis, mõned arvavad, et igaveseks ajaks, kuid kontra-avalikkuse rattad ragisevad aina valjemini.

Linn ja selle ruum eksisteerivad üheaegselt nii poliitika ja kapitalivoogude väljal kui sümboolse korra, representatsioonisüsteemide ja identiteediloome teenistuses. Avalikkus laotub tervenisti üle selle välja, see tähendab avalik on linnale midagi väga omast, avalik on linlik. See pole üks antud entiteet, avalikkuse järelepärimisel tekib palju erinevaid adressaate. Avalikkus võib olla kindlate koordinaatidega ruum, kõikide linnade liidetud globaalne ruum, avalik võib olla ka isiklik, kodu või grupp võõraid tänaval. Järelikult tekib avalikkus nimetamise (kujutamise) protsessis. (Sheikh 2007: 1)

Kui avalikkus on linna olemuslik esitlus, siis osa sellest on ka kunst avalikus ruumis. Neoliberaalses ajaarvamises ja kultuuritööstuse lahinguväljal[1] on kunsti era- ja avaliku sektori tellimused viimastel aastakümnetel tõusnud, kasvanud on kunstipoliitika, sealhulgas administratiivstruktuuride ning kunstnike ja linnavõimu funktsionääride koostöö.[2] Kunst on muutunud avaliku huvi objektiks. (Hall 2004: 110)

Valgustusest paralleelformatsioonideni

Ajalooliselt on kunstiinstitutsioonid valgustusajastu tulemus. Koos revolutsiooniga hakati kunsti avalikult tarbima, sellest sai maitse mõõdupuu ja mõjutusvahend, mida uue ühiskonna ideologiseerimisel kasutasid rahvusriikide valitsejad, kuid eelkõige kodanlased. Avalik kunst, näiteks monument väljakul mäle(s)tamise pärast, oli ilmselge kodanliku elustiili demonstratsioon. Sellised 19. sajandi ideaalid taaselustas Jürgen Habermas raamatus „Avalikkuse struktuurimuutus. Uurimused ühest kodanikuühiskonna kategooriast" („Strukturwandel der Öffentlichkeit" 1962, tõlge eesti keelde 2001). Sellise egalitaarsusprintsiibi järgi on avalikkus homogeenne mass inimesi, kuhu ei mahu subkultuurid, naised ja need, kellel puudub märkimisväärne sissetulek, vara. Kodanlikus avalikus ruumis sai ennast kehtestada vaid ratsionaalsel viisil, rääkida ühiskonnas ja ühiskonnast väljaspool isiklikke huve. Seega seatakse avalikkuse piirid maskuliinselt, kui mitte öelda šovinistlikult, ja kinnitatakse materiaalse sissetulekuga.

Habermasi nominatiivse mudeli kriitika juhatab kaasaegse avalikkuse mõistmiseni. Simon Sheikh[3] viitab režissööri Alexander Kluge ja sotsioloogi Oscar Negti kahasse kirjutatud uurimusele[4], mis nimetab Habermasi mudeli ideaaliks. Kaasaegses maailmas on avalikkus hajunud ja kollektiivne avalikkus kujuneb kohtades, mida traditsiooniline kodanlus ei pea avalikuks. (Sheikh 2007: 5) Need on nn personaalsed ruumid, nagu kodu, töökoht, kool ja nii edasi, kus me õpime sotsialiseeruma. Sheikh jätkab mõttekäiku ja määrab need paigad *queer*-teooria abiga *kontra-avalikeks (counter-public)*.[5] Kontra-avalikud on keskkonnad, mis sarnanevad nn suure avalikkusega, see tähendab, et need eksisteerivad ettekujutatud ruumina. (Sheikh 2007: 5) Kindlate kontekstuaalsete eelduste, uute meetodite, tingimuste korral võib *counter-public* pakkuda kummastavat sotsiaalsust, kus leiavad aset vastandlikud diskursused ning praktikad, kodanlik ratsionaalsus ja universaalsus pööratakse ümber. Avalikkust representeeritakse uuesti, identiteedid nihkuvad, tekivad paralleelformatsioonid — muuseumis toimub reiv, avalik park muutub magalaks, kultuurihall asotsiaalide pelgupaigaks, endine tehasehoone interdistsiplinaarseks ja alternatiivseks kultuuripargiks.

Avalikkuse representatsioon – ratsamonument, raadiokõrv ja residentuur

Nii nagu on muutunud mõistmine avalikkusest, on arenenud ka kunstiproduktsioon — poliitilisest ratsamonumendist institutsionaliseeritud minimalismini ja edasi. Representatsioonipoliitika vahetab nahka nagu vana madu, me justkui teaks väga hästi, mis asi on avalik kunst, kuid tegelikkuses räägime me tihti valitsevast *status quo*'st. Tavaliselt viitame avalikule kunstile kui objektile, mis galerii poodiumi asemel istub või seisab linna keskväljakul, mis on raskest materjalist, abstraktne või representatiivne, tihti ajaloolist, aga alati universaalset keelt kandev taies. Taolise kunsti igavikuline iseloom ja igameheõigus „killukesele" selle pärandiloost tähendab ühiskondlikul areenil keskmisest suuremat lärmi, kuid ka sisulist diskussiooni. Mõnikord enne, kuid alati ka pärast. Sellise institutsioneeritud avaliku kunsti ideaaljuhtum on ja oli modernistlik dekoratiivskulptuur. Dekoratiivskulptuuri vorm on juba iseeneses avalikkus, representatsioon teenib selgelt ainult võimu. Selline oli kord 1960.–1970. aastatel Nõukogude Liidus, ka meil Eestis, kui avalikkuse, arhitektuuri ja kunsti maatriksid „klappisid". Polnud ruumi nuriseda, modernismi ansamblid mühisesid ja võimu ning vaimu, avalikkuse ja kunsti süntees kõlas harmooniliselt, raadiomaja sai kõrva ja kolhoosikeskus rahvakangelase pea.

Modernismiidealism loomulikult lagunes. Institutsioonikriitiline kunst, kultuuriuuringud, kunstiajalugu, urbanistid, feministid, anarhistid ja paljud teised distsipliinid on viimased kaks aastakümmet selgitanud, et ideaalne kunsti ja koha suhe on illusioon, kuna pole olemas ühtset avalikkust, samamoodi pole „enam" olemas ka ideaalset avalikku kunsti. Kunst on alates 1960. aastatest dematerialiseerunud, sealhulgas on avalik kunst astunud suure sammu avardatud väljale.[6] Kontseptualistid, minimalistid, osaluskunstnikud ja paljud teised on riisunud võimuinstrumentidelt maske, astunud valgest kuubist välja, kes loodusesse, kes ehitatud keskkonda.[7] Formalism ei kehti, tähtsaks on saanud kogemine, mida ei loeta enam ainult teose ja koha summana, vaid isikliku, vaataja klassi, rahvuse, soo, poliitilise maailmavaate mitmekesise kooseksisteerimisena. Duaalne suhe kunstiteos-kontekst muutub kolmeliikmeliseks. (Sheikh 2007: 3) Avalikkus saab sõna kas Charles Esche uues institutsionalismis, Nicolas Bourriaudi suhte esteetikas või kuskil mujal, kuid see info jõuab siiski vaid väikse hulgani.

Kunsti katkine masin, averuse stress ja tarbimissurutis

Patricia Phillips pöörab 1989. aastal Artforumis üsna jõuliste argumentidega tähelepanu avaliku kunsti katkisele masinale, mis toodab ambitsioonitut, keskpärast midagi, mis tekitab kõigis hea tunde. Miks? Tänapäeval on Habermasi absoluutse avalikkuse mõiste vahetanud välja turu terminid: olla tähendab tarbida. Enamik avalikku kunsti kinnitab eliidi visiooni, kunst on surutud linnaruumi kaubastatud ja sanitaarsel kujul, maskina polariseerunud majandusest ja sotsiaalsest ebavõrdsusest. (Hall 2004: 111) Avaliku ruumi adressaadid ilmnevad identiteediparkide, elustiilikeskuste, kommunikatsiooni ja meelelahutuse rüpest. See on arusaamine avalikust ruumist sotsiaalse eufemismina, mis on jäänud üle müüdud, renditud või muudest kommertspindadest. (Phillips 2004: 192) Iga kord, kui ma külastan kunstiinstitutsioonide institutsiooni — muuseumit, pean ma ostma sealt raamatu või vähemalt postkaardi, sest mulle ei piisa lõbusast või katartilisest kunstielamusest, ma pean kinnitama oma identiteeti ostuga.

Phillipsi järgi sünteesitakse minnalaskmise kunsti edasi, kuid eesmärk pole enam vorm iseeneses, vaid *public-private partnership*. Kunstiga taasturustatakse ja elustatakse allakäinud linnaruume. (Hall 2004: 111) Aga mitte ainult allakäinud, kultuurituse puudujääke püütakse kompenseerida tühjade representatiivsete võtetega, kaubanduskeskuste nurgale asetatakse inimesi hirmutama suur Veenuse moodi Hämarik ja muidu töötajate söögi- ja sigaretipausi ruumile kleebitakse valged tähed: kultuurikeskus.[8] (Härm 2009: 61–63)

Järelikult avalikkuse pluralism ja erinevad kogemusruumid ei ole neoliberaalsele mudelile sama õõnestavad, kui need olid kodanlikule. Hajusust saab jaotada turusegmentidesse ja kaubastada. (Sheikh 2007: 7) Kui majanduslikul mänguväljakul saab kõik valmis ja teenuseid on nõrkemiseni, on võimalik ka inimsuhteid ja kultuurilist kogemust kaubastada. Näiteks maksime me aastaid pealinna peaväljaku kasutamise eest lõivu. Nii on avalikkuse fragmenteerumine korrelatsioonis muutustega majanduses ja majanduse kaudu ühiskonnas ehk ümberjaotumine on meie seisundiks. Kultuuritööstus otsustab ise, milliseid valikuid teha, lammutab Karla katedraali ja ehitab elustiilikeskuse Solarise, kus kinoskäimist kompenseerivad kauplused ja surnud hiinlased, sümboolne kapital suureneb butiigi arvelt. Kõik on rahul, mina, keskmine *sale slave*, kaasa arvatud, sest meelelahutus on mu politsei ja koos õpime kaotuses pühitsema võitu.

Kontra-avalikkuse õlekõrs

Siinkohal soovitab Sheikh üksikute interventsioonide (näiteks ainult galerii elitaarses kunstis) asemel pidevasse kontra-avalikku voogu investeerida. Sellisel juhul ei kõnetata vaid ühte kokkulepitud publikut, vaid iga kord nimetatakse uus kuulajaskond ja avalikkus tekib erinevalt. (Sheikh 2007: 7) Näiteks erineb rulasõitja avalikkuse ajaline ja ruumiline tunnetus totaalselt poodleja omast. Ian Borden (2004) nimetab rulasõitu kriitiliseks sekkumiseks, linnaruumi alternatiivseks taaselustamiseks. Rulatajate subkultuur on näide uue avalikkuse kujutlemisest linnaruumis, kus füüsilist planeerimist asendab rulasõidu kompositsiooniline linnakogemus ja avalikkust esitletakse tegevuse kaudu. Linnaruumile ei peagi suruma kunsti selle esteetilise lisaväärtuse, harimise, mäletamise või poliitika ega ka nende inimeste nimel, kes konkreetses kohas elavad. Iga avaliku interventsiooniga sünnib uus publik, ei tasu korrata korratud võtteid, kui need on ambitsioonitud. Miwon Kwon kirjutas 1997. aastal avalikust kunstist ja linnaidentiteetidest. Ta toob välja Ühendriikides ühena teiste kõrval avaliku ruumi kunstipraktikatest aktsioonid linnaruumi marginaalse elanikkonnaga. Sotsiaalsest olukorrast lähtuvad organiseeritud sekkumised, mis tegelevad inimestega marginaalsetest ühiskonnagruppidest, nagu kodutud, koduvägivalla ohvrid, lapsheidikud, AIDSi-haiged, vangid, pätid ja nii edasi. (Kwon 1997) Kujutledes uusi institutsioneerimise viise võib muuhulgas kujutleda ka uut sotsiaalset valikut: olla kodutu. Kodutud on mobiilsed ja kohatundest riisutud, nad ei sobi enamuse illusioonidega (Habermasi mudel) ideaalsest avalikust ruumist. (Lippard 2004: 269) Siinkohal kahtlen ka uuemas, turuloogikal toimiva avaliku ruumi vastutustundes. Näib, et kodutute eest ei taha vastutada keegi ja kui tahab, siis eeldatakse, et vägivald on iseenesestmõistetav. Lucy Lippard on kirjutanud sotsiaalselt marginaalsetest gruppidest, sh ka kodututest. Essees „Home in the Weeds" nimetab ta mitmeid sotsiaalkunsti osalusaktsioone ja kodutute dokumenteerimisega tegelevaid projekte. Need on kunstiaktsioonid, mille avalikkuse nimetamine on langenud kunstimaailma silmapiirile.[9]

Aga mida teha? Kõiges kahelda, sealhulgas ka kunsti loomises, selle formaatides, projektis, konkursis, näituses, institutsioonides, väärtustes, meetodites, eriti endas ja keeles. Phillips (2004: 195) toob näite varasema Ameerika avalikust, linlikumast ruumist *common*'ist (ühismaa, kogukonnamaa, sageli tarastamata), mis representeeris kohta ja kehastas demokraatiat. *Common* ei tähendanud absoluutset ette-ennustatavust ega vaikivaid nõusolekuid, vaid elavat konflikti, pidevat

„Naiste plaaž. Women's beach"

Liisa Täherand

Viru keskuse ette, maskuliinse postmodernse arhitektuuri pehmendamiseks skulptuuritud Hämarik on isikupärane naine. Eraldiseisvana, lahutatuna kontekstist mõjub Hämarik võimsalt, temas on jõudu. Ta hakkab suhtlema hoopis teiste keskkondadega, ta on edukas ja populaarne, tõeline emantisipeerunud naine.

dialoogi tagasihoidlike ja vastuoluliste kompromisside üle; linlik avalikkus elas selle taasloomises. Sarnase avalikkuse kontseptsiooni nopib Sheikh (2004) välja Chantal Mouffe'i mõttevarast[10] — *agonistlik* (agoraa, avaliku väljaku paljusus) avalikkus, kus antagonismid muudetakse agonismiks, vastuolud transformeeruvad mitmehäälseks, hääled vastandatakse. Konsensuslik demokraatia asendatakse konfliktse demokraatia mõistega, avalikkus muutub vastuoluliseks. Järelikult on väiksemad, kontra-avalikud projektid hoolimata alternatiivse mõiste ülefetišeeritusest need, mis loovad uut avalikkust. Kvaasi-institutsioonid, multidistsiplinaarsed aktsioonid, rahvusvaheline suhtlus, residentuurid, kodanike sekkumine, sotsiaalne ettevõtlus ja paljud teised on uuema avaliku kunsti taimelava. Teha koostööd nii etableerunud kui tundmatute organisatsioonidega, vähendada struktuure ja standardeid, vabastada kunstiruumid nende kodeeritusest ja kontekstist. Ja kunst puudutabki kunstimaailma kaudu pärismaailma.

[1] Pierre Bourdiue ja Hans Haacke on nimetanud avalikku sfääri lahinguväljaks, kus ei ole ühtset valitsevat arvamust; konfliktne erinevate arvamuspositsioonide, isiklike, poliitiliste, ideoloogiliste, opositsioonide tander.
[2] Vt sambasõda, protsendikunst, tunnelikunst.
[3] Simon Sheikh on kuraator ja kriitik, Malmö Kunstiakadeemia kunstiteooria ja kriitiliste uuringute professor; elab Berliinis ja Kopenhaagenis; Overgardeni direktor; oli viimane NIFCA programmi koordinaator (kuni 2004).
[4] „Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlichen und proletarischer Öffenlichkeit", 1972 (i.k „Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere").
[5] Michael Warner „Publics and Counterpublics", 2002.
[6] Vt Rosalind E. Krauss „Skulptuur avardatud väljal" (i.k „Sculpture in the Expanded Field", 1978).
[7] Näiteks Marcel Broodthaersi 12 erinevat installatsiooni aastatest 1968–1974, tuntuim „Museum of Modern Art. Department of Eagles".
[8] Karmim valang neoliberaalse Eesti eduloo pihta, vt Anders Härm „Semionaudi päevaraamat".
[9] Vt www.homelessmuseum.org. Ka HoMu (riimub lõbusalt KUMUga, kes oli ka pikka aega kodutu!) tegemistes kasutatakse institutsioonide formaate, nad avavad näituseid, uusi filiaale ja laiendusi, neil on oma marketing ja muuseumipoliitika: „We don't settle down". Kuid kogu formaadimängu eesmärk on institutsioone ironiseeriv tegevus, neil ei ole eelarvet ega töötajaskonda, teosed on korduvad dadaistlikud vembud, pilav on ka peamine eesmärk pakkuda kultuurilist dialoogi kunsti ja kodutuse lõimumise teemal.
[10] Chantal Mouffe „For Agonistic Public Sphere", 2002.

Kirjandus

Borden, Ian. (2004). A Performative Critique of the American City: the Urban Practice of Skateboarding, 1958–1998. / The City Cultures Reader, lk 291–297.
Habermas, Jürgen. (2001). Avalikkuse struktuurimuutus. Uurimused ühest kodanikuühiskonna kategooriast.
Hall, Tim. (2004). Opening up Public Art's Spaces: Art, Regeneration and Audience / The City Cultures Reader, lk 110–117.
Härm, Anders. (2009). Semionaudi päevaraamat, lk 61–63.
Kwon, Miwon. (1997). For Hamburg: Public Art and Urban Identities. [www] http://www.art-omma.org/issue6/text/kwon.htm.
Lippard, Lucy. (2004). Home in the Weeds (1997). / The City Cultures Reader, lk 269–276.
Phillips, Patricia. (2004). Out of Order: The Public Art Machine (1989). / The City Cultures Reader, lk 190–196.
Sheikh, Simon. (2007). The Public and the Imaginary / Guest lecture: Seminar 3 — Working in Public: Quality and Imperfection, lk 1–12.
Sheikh, Simon. (2004). Public Spheres and the Functions of Progressive Art Institutions. [www] http://www.republicart.net/disc/institution/sheikh01_en.htm.

LUULEST KÄSIKIRJA „MOLL"

Loožis, trepil[1]

Leskproua Falvai sõnul külastas ta Muusikaakadeemiat viimati 1957. aasta novembris, mil seal esines üks Bulgaaria laulurühm. Ta oli üksi. Ta vaatas eeshallis ringi ja lonkis mööda treppe. Tükk aega ei kohanud ta ühtki tuttavat. Koor oli juba pikalt laulnud, kui proua Falvai märkas, et ühes vasaku tiiva loožis istusid kunagine Partei esimene sekretär ja tema abikaasa. Poliitikust mees oli tõmbunud looži hämarusse, kuid abikaasa toetus küünarnukkidega vastu rõdu sametist piiret ja nautis uhkeldades programmi. Ühel hetkel langetas abikaasa teatribinokli ja tema ning proua Falvai pilgud kohtusid. Ta vaatas proua Falvait üsna tungivalt, korraks oleks ta isegi nagu silma pilgutanud — proua Falvai pööras pilgu punastades kõrvale. Just enne vaheaega, kui maitsekalt valitud rahvalaulubukett oli läbi saanud, tundus proua Falvaile, et kummardamast tõusev koorijuht vaatas talle otse silma ning isegi noogutas flegmaatiliselt naeratades. Kas neil on ühiseid saladusi? Tõenäoliselt ajavad nad ta segi kunagise peaministriga, kes oli küll mees, kuid kelle kolpa proua Falvai peakuju ilma igasuguse kahtluseta meenutab. Kuigi soengud on neil siiski erinevad. Vaheajal jõi ta ühe kohvi ja uuris ettevaatlikult põrandamustrit ja seejärel inimeste nägusid. Ta tajus enda ümber koonduvat tavatut armastust, nagu olekski just tema see peaminister. Ta tundis end kunagise riigijuhi nahas hästi, leskproua austas ja armastas teda siiani. Teise bloki töölislaulu ajal sai talle äkki kõik selgeks. Koorijuhiks on ju seesama siseminister, kes mõne aasta eest hukati, just selle peaministri ja selle sekretäri käsul. Siseminister oli järelikult üles tõusnud, tema vastu patustanutele andestanud ja alustanud uut elu kontsertlavadel. Sellest peab võimudele teada andma. Kui ta noogutas hoonest lahkuvale esimesele sekretärile ja tolle abikaasale, torkas talle pähe, et ametlikult ei tohiks praegu kumbki neist Ungaris viibida, sest nad mõlemad peaksid olema pagenduses. Ja see teatud peaminister? See ka. Kui nad on koju tagasi tulnud, on nad seda teinud illegaalselt. Proua Falvai oli kahevahel ega teadnud, mida teha. Ta läks tagasi saali oma ridiküli otsima. Ta vaatas, kas neid loože üldse oligi. Ta ei teadnud, kelle ümber ja missugune armastus koondub.

Ungari pruut

Kas neitsi unustab oma ehte,
pruut oma paelad?
Aga minu rahvas on unustanud minu loendamatuil päevil!

Jeremija 2:32

„Miss Omnipotents,
Miss Ambivalents, armas!
Kirjutame teineteisele, justkui peaksime
kaksikpäevikut, kõrvus kõlamas
meie endi teravate häälte kaik;
ja kui kaja asemele jäänud vaid müra,
paneme teineteisest armutult mööda.
Peidan end su eest,
kuni selgub: ei jää üle muud,
kui sinuga elada. Kuid seni
põgenen su eest, jah,
mul on võõrastes aedades jälki menu.
Olgu see kes tahes, ainult mitte sina.
Lähedus kõrvetab, iga armastusepomm
toob kaasa hävingu."

„Miss Tolerants,
Miss Nulltolerants, kallis!
Veel kord pööran
su südames pistoda: sa ei kuule
minust terveid päevi!... Säraval hommikul
hõõrun akent, kuni
näen seal jälle iseend."
Mida enam ta mulle vastu vaidleb,
seda inimlikum ta on.
Seda suurem ta on.
Ajab suisa nutma, kuivõrd
ta on naudingu ära teeninud.
Kui ta palub, siis piinan teda, et lasta end piinata.
Ta piinab mind, et lasta end piinata,
sellest ta kirg ainult kasvab.
Ungari naine, kuidas küll
ta on piinamise ära teeninud!
Ajan ta hulluks,
et võiksin teda ohtralt piinata.

Leinatöö[2]

Ödön Abrudbányay-Rédiger, noor Kolozsvári apteeker, armus tuhande üheksasaja kümnendate aastate keskpaiku ühte nägusasse ja haritud tüdrukusse, kellega ta ka kihlus. Kuid üheksateistaastane pruut Magdus suri ootamatult kolm nädalat enne pulmi segastel asjaoludel. Abrudbányay oli sügavalt vapustatud. Ta kogus kokku surnud kallima maise vara ja leinas Magdust sügavalt ja siiralt. Pärast Esimest maailmasõda, uute piiride tõmbamise aegu pidi ta sünnimaalt lahkuma ja kolis Pécsi[3], südames mälestus kallist Magdusist. Aastaid elas ta üksi, rändas Euroopas ringi ja kosis lõpuks ühe reisil kohatud naise. Neil sündisid tervisest pakatavad lapsed, kes said ka kohase kasvatuse.

Kolmekümnendate lõpuks oli doktor Abrudbányayst saanud lugupeetud mees. Pärast teist Viini otsust, Põhja-Transilvaania taasühendamist Ungariga otsustas ta, et laseb surnud pruudi tuha Lääne-Ungarisse üle tuua ja lasi vanu plaane teoks tehes ehitada Magdusile mälestusmaja. Ta otsis kaua ideaalseimat kohta, kuhu villa rajada. Põhjaliku uurimistöö järel otsustas ta lõpuks Fonyódi linna lähedal asuva Vilepillimängija mäe nõlva kasuks. Koht meenutas täiesti Napoli lahe kõige uhkemat paika, kalju tipus seisvat Anacaprit, ja nii nagu sealt avaneb vaade kogu Napoli lahele, nii näeb ka Vilepillimängija mäelt Keszthely linnast kuni Tihanyi poolsaareni. Vastas rohetavad Balatoni põhjakalda mäed ja vaataja jalge ees virvendab pudelikarva järv. Abrudbányay hoidis viimase hetkeni pere eest saladuses, mida ta keldrisse teha plaanib, tema ideele langes valgus alles pärast tellingute mahavõtmist. Ta oli lasknud süütu armastuse mälestuseks ühel Pécsi kujuril villa soklikorrusele tahuda tõelise mesitoa: ta oli tellinud laia punasest marmorist abieluvoodi ja vasklampidega varustatud öökapid. Sängis lebasid voldilise kiviteki all elusuuruste kujudena Magdus ja Ödön. Vitaalsuse andmiseks oli mõlemal üks põlv üles tõstetud, justkui oleksid nad vaid pikniku ajal korraks aasal pikali heitnud. Ödöni silmad olid avatud, parem käsi lebas Magdusi vasaku käe peal. Kui tõeline abikaasa ühel hommikul allkorrusele läks ja seal Abrudbányay leinatöö tulemust nägi, kriiskas ta vaikselt, kuid teravalt: „Lõpuks teed sa, Ödön, oma rahaga ikka seda, mida ise tahad." Perekond kolis teisele korrusele rajatud tubadesse.

On kindel, et Magdusi tuhk ei jõudnud iial Fonyódisse, sest järgmise sõja järel liideti Transilvaania uuesti Rumeeniaga. Abrudbányayte perekond sai imekaunist vaadet nautida 1949. aastani, mil nende varad riigistati. Villa, see Veneetsia punane kuubik, mille kontuurid on selgesti näha ka vastaskaldale, ehitati ümber linnanõukogu korteriteks, hiljem kujundati see arstikabinetiks. Uued omanikud lubasid austusest härra Abrudbányay vastu ta pere liikmetel suvitada villa hoovis asuvas kõrvalhoones. Aja möödudes jäi pere ka sellest kõrvale. Arstipunktist tehti kolikamber, niinimetatud krüpt avati aga aastate pärast rahvale morbiidse vaatamisväärsusena. Tänapäeval on võimalik ette helistades seda igavese armastuse maja, seda korda seatud ja tuulutatud kolikambrit külastada.

János Térey

Ungari keelest tõlkinud Lauri Eesmaa

Intervjuu Antheaga

Ta on brünett ja rangesilmne kaunitar
justkui Parmigianino *Anthea*.
Nirk siugleb ta õlalt alla,
ta laseb looma jooksma. Anthea hääl on tugev.
Küsigu ma aga julgelt, tal on minu jaoks aega.

„Proua, kuidas möödus teie nädalavahetus?"
– Parkisime auto hiiglasuure
laeva kõhtu. Ja seejärel suund Ischiale.
Juba sadamas hakkas sadama,
kallas nagu oavarrest,
terve päeva jagu taevast õnnistust.
Seisime tekivahes nagu kaks
paralleelsetel orbiitidel liikuvat agenti,
hiljem nagu pettunud mesinädalised.
Kui laht on ideaalselt ringikujuline,
siis on alust kahtlustada, et see on kunagi olnud kraater.
Nagu sealgi: soojema planeedi kustunud kraater.
Selle väljaheitest — andesiidist —
on tehtud sadama muul ja tuletorn.
Kaldal kriiskas meile kriimulise näoga
poisike: „*Moneta*, *moneta*!"

„Ja mis on planeedi toimimisprintsiip?"
– Ta liigub, olles antud elementide käsutusse,
täpsemalt — elementide maise meeskonna kätte,
mis on peagu seesama.
Kuldajastu isekus ehitab villa
ja kõrgendab tamme.
Maa lainetab keskmiselt viiekümne
aasta tagant. Mis siis?…

„Mis meeldis teile saarel kõige rohkem?"
Anthea tõmbab käega üle kleidivoltide.
– Sadamas seisnud muusikat mängiv kiikhobu!
See laps ratsutas kolm korda meie raha eest,
ta oli täiesti vastupandamatu.
Meeldis ka lõpmatu kurbus
ja see, et mineraalvee nimi oli Lete.
Mehed pole seal kuigi kaunid, kuid üks
kongus ninaga leegionäri meenutav turist oli kena.
Meeldis tänavanurgal kederluuni vihmavees püherdav
tervisest pakatav araabia perekond. Ja öö antratsiit.

„Kus te end kõige paremini tunnete?"
– Kvaliteetelu Muuseumis.
Selle seinad on Pompei punased
nagu iga korralik hoone meiegi kandis.
Mu mehe jutt oli
nagu nõrutatud mesi,
kui me seal laupäeviti käisime.
Siis olime tema ja mina
kaks solidaarset siluetti.

„Mis on teie lemmikmäng?"
Anthea surub kinnastatud parema käega
vasaku käe kinnast.
– Mäng nimega „Põrgu on
teine inimene". Teisiti öeldes, „Eskaleeruv
armastus". Sellest pole võimalik tüdineda
ja õnneks pole see kunagi verine. Meile see igal juhul sobib.

„Anthea, kas sooviksite poissi või tüdrukut?"
– Madonna näo ja suure ahtriga tüdrukut.
Tal oleksid sinised silmad nagu mu abikaasal;
riietaksime teda nagu väikest täiskasvanut, et ta harjuks satääniga;
pink ülaosa sobiks hästi ta blondide juustega.
Laseksime tal käia ruudulises seelikus.
Ja lisaks oleks tal ikka veel kaisukaru, aga juba ka rinnad.

„Ja kuidas te end pärast lahutust tunnete?"
– Mind piinab maismaahaigus.
Sest ajast, kui ei pääse enam üle vee,
magan halvemini. Viskan posti
seda lugemata minema. Väljendamata
probleemid! Arst ütleb:
„Mul on puudu avatud vaidluse voolust."

„Ja mis on sest saati sealpool toimunud?"
– Usun, et saar on tühjemaks jäänud.
Usun, et pärast meid valitseb villas vaikus,
laualambi teekollane on kustunud.
Usun, et meie koha peal on rohi end taas püsti ajanud.
Bugenvillea lehtrid õitsevad
samamoodi. Nii see on. Kõik muu õitseb.

„Ja kuidas te valmistute talveks?"
Ta juuksed hargnevad tihedast patsist lahti.
– Võtan Kristuse kuuena üll.

Kliimaajalugu

Kliimaloolane uurib kriisi aastaaegu.
Suved olid seal tollal neljakümnekraadised.
Vihm oli katmata betoonist piilaritest üle käinud.
Juulis küütles kogu silmapiir.
Ainus tugipunkt märjaks kastetud kail oli massiivne pollar.
Metall käis vastu metalli — see oli vabasadam.
Lüüs avanes hauavaikuses väärikalt.
Nagu *mingisuguse* allmaailma värav.
Surnud ja uuesti ellu äratatud tööstus.
Seejärel jooksis punastest tellistest molli lõbusõidulaev.
Pitsitustunne ei piinanud ühtegi reisijat.
Kuigi sõit viis surnute saarele.
Kerge tekiga laev; neiud, puuvillapunases.
Paat kadus üürimajasuuruse ookeanilaeva taha.
Ilmnesid uus ajastu, uus arhitektuur.
Büroohoone iluliistude värvid: *pink*, *magenta*.
Ehitusaugud kadusid nagu kuriteo järelkajad.
Alsteril on salajased väikesed orvad, mugav vaadata.
Järvel võib näha sihvakate luikede talveks reserveeritud puhkepaiku.
Sissepoetavad, tillukesed nurgad.
Koduteel toretses noobel Chilehaus.
Endisele ehituskrundile rajati püsiv hoone.
Seega mingisugune planeerimisprintsiip kindlasti kehtib.
Kuid pole olemas *ühtainust* teleoloogiat.
Eufooniline elu, kohvikud ilusti reas.
Gravüür, millele avaneb pilk kajutiaknast.

Armastuseta Margit

Margiti näonahk oli novembrikarva lilla.
Ta oli naisterahvas, kelle kõrval külmetatakse.
Jääkülm proua oli nii meisterlik kokk
kui ka viljakas, töökas emake;
kõik jääkülma proua lapsed
olid kauni välimusega, kuid hingelt torsod:
marraskil südame, nõgusa moraaliga,
uskmatud ja närvilised.
Margiti sinakas nahk varjas saladust:
ainult esimene armastus võib olla õnnelik –
valgustatud liuväli, imeline kodutee.
Kaks armastajat astusid arkaadi varjust välja
ja üks läks vihmavarju kaitse all
ühele, teine teisele poole…!
Unarule jäänud tüdruku võttis ära hoopis üks teine,
ja Margit sünnitas, aina sünnitas, ilma armastuseta,
käib-kah-mehele.
Kakskümmend aastat hiljem tõstis Margiti lemmikpoeg
oma isa, selle kuumava abitusekämbu vastu mässu.
Hästi, ühele pojale võis armastuseta Margit
erandi teha. Teisi, sealhulgas tütart, ta vihkas.
Hiljem mattis ta oma käib-kah-mehe,
kuulu järgi oli too oma naise kõrval *külmetanud*.
Silmad, käed, maks,
laup, kõik oli tal külmetanud.
Räägitakse, et ta oli keset suve
külmetunud ja kolmandal päeval
selle kätte surnud. Bihar[4].

[1] Proosaluuletuses „Loožis, trepil" viidatakse 1956. aasta revolutsioonile eelnenud stalinistlikel aastatel diktaator Rákosi juhitud segastele võimuvõitlustele, mil valitsused vahetusid tihti ja paljud riigitegelased kas saadeti maalt välja, tapeti või likvideeriti muul viisil.
[2] „Leinatöö" kuulub Térey dokumentaalvärsside hulka ja selle kontekstiks on Ungari kuningriigi jagamine 1919. aastal, mil Transilvaania (keskus Kolozsvár, rumeenia Cluj) liideti Rumeeniaga, 1940. aastal sai Põhja-Transilvaania natside toel korraks Ungari osaks ning läks pärast sõda taas Rumeenia koosseisu.
[3] Pécs on linn Lõuna-Ungaris.
[4] Ajalooline Ungari maakond Bihar (rumeenia Bihor, asub Loode-Rumeenias), mis autori sõnul on „piisavalt külm kant".

Foto: Péter Kollányi

János Térey

János Térey (sündinud 1970) on üks ungari keskmise luuletajatepõlvkonna kõige silmapaistvamaid autoreid: viljakas luuletaja, dramaturg ja tõlkija, kellel on tänaseks ilmunud seitse luulekogu, üks valikkogu, kaks värssromaani, kaks draamakogumikku, lisaks hulk luule- ja värssdraamatõlkeid ning stsenaariume.

1990. aastatel avaldas ta pigem ununenud klassikalistes värsivormides luulet ning luuletõlkeid, miksides sealjuures leidlikult erinevaid keeletasandeid; nullindatel on ta pöördunud rohkem teatri poole. Térey läbimurdeteoseks sai Onegini stroofis kirjutatud värssromaan „Paulus" (2001), milles kohtuvad apostel Pauluse, kindral Friedrich Pauluse ja Budapesti häkkeri Páli lood. Sarnast kaasaja eluolu kujutamist ajalooliste narratiivide ning erinevate allkeelte ühendamise kaudu on ta jätkanud ka värssdraama-tetraloogias „Nibelungide asum" (2004), nn „Ungari draamatriloogias" ja välisministeeriumi protokolliülema elu kujutavas värssromaanis „Protokoll" (2010). 2004., 2008. ja 2009. aastal pälvisid tema draamatekstid aasta parima näidendi auhinna.

Térey on ungari kirjanduses väga omapärane nähtus — moodne „lüroeepik", kes sammub kangekaelselt ja vabalt oma rada. Eraldi osana võib tema loomingus käsitleda linnapoeesiat (Dresdeni, Varssavi, Berliini, Budapesti jt linnadega seotud luuletused), millest üht, Hamburgi luuletust („Kliimaajalugu") saab lugeda ka siinses valikus.

Käesolevad tõlked on valminud 2009. aasta Tallinna Kirjandusfestivali jaoks ning pärinevad Térey 2013. aastal ilmuva luulekogu „Moll" käsikirjast. Varem on Téreylt ilmunud eesti keeles ajakirja Vihik Ungari erinumbris (2005) poeem „Hadrianus redivivus".

Lauri Eesmaa

OLEMISE KUNINGAD

Kaspar Jassa

Mulle kassid väga meeldivad. Kõlab banaalselt? Jah, ent mis sellest, inimese elu ongi banaalne. Ma ei tea, kas ka kasside oma. Tegelikult ei tea ma kassidest midagi, aga igal juhul saan ma neid inimestega võrrelda.

Kassi puhul tuleb tõdeda, et ma pole oma elus näinud ühtegi teist organismi, kes oleks sellises kammerlikus kooskõlas ümbritsevaga. Ma ei ole näinud veel kassi, kel oleks halb tuju. Nad võivad olla vihased või kurjad, seda küll, kuid nad ei küpse omas mahlas nagu inimesed. Võib-olla on kassid tegelikult pidevas stressis. Noh, nende välimuse järgi seda ei ütleks. Samas kui inimesed tõmblevad ringi, vaim ja keha pinges, kadedad ja ahned, omadega puntras. Kassidest uhkab aga rahulolu, värskust ja kergust. Neil on suurepärane rüht ja graatsiliselt liikuv keha. Nad ei tee trenni, kuid on alati heas vormis. Nad oskavad sujuvalt istuda ja enesestmõistetavalt mõnuleda. Nad ei käi tööl, see oleks neile liiga alandav. Nende aeg on sisustatud õilsa jõudeeluga.

Kassid liiguvad üsna vähe. Ilmselt pole neil selleks vajadust. Konutades kusagil elegantses poosis, jälgivad nad möödatriivivat elujõge. Nad on rahul sellega, mis on nende ümber, nagu hedonistidele kohane. Peaasi — oleks söök ja koht, kus magada. Kassid satuvad liikumisse ehk ainult siis, kui on vaja jagada territooriumi, partnerit või kaaslast. Siis on nad kiired, täpsed ja halastamatud.

Välimuselt tunduvad nad olevat hulga õrnemad kui inimesed, kuid tegelikult on kassid ümbritseva suhtes hulga vastupidavamad. Inimesele on vaja miljonit asja, et funktsioneerida ja elus püsida. Kassil pole suurt midagi vaja. Inimestele on vaja elamise rutiini. Kasside elugi on rutiinne, kuid rutiin ei rulli neist sellist käkki nagu inimesest.

Kassid on jultunud pätid, aga siiski mitte kunagi matsid. Nad on oma olemuselt aristokraadid ja neist ei saa kunagi orja, nagu seda juhtub tihti koertega. Kassi juba ära ei osta. Olgu, sa võid võita ta tähelepanu toiduga, kuid see veel ei tähenda, et sa oled temaga sina peal. Ta tolereerib sind ja see on ka kõik.

Kassid ei ole kuigi targad loomad. Ja see on mõistetav, olemise puhul tuleb tarkus ainult kahjuks. Kassid taipavad intuitiivselt, mis on tegelikult nauditav ja mis mitte. Nad võivad mõjuda naiivselt ja kohati isegi kitšlikult. Kuid see on näiline. Kass oskab alati üllatada. Kuna kass ei mäleta, kuidas ta eelmine kord käitus, ei püüa ta seda ka kramplikult korrata. Kassidel on üldse selline mälu, mis vabastab nad paljudest inimesele tuttavatest jamadest.

Kassidel on vaba aega ja see töötab nende kasuks. Tegemist on loomulike parasiitidega, keda inimestel on au sunnivabalt üleval pidada. Inimesed muretsevad kassidele kõik vajaliku. Kassid aga võtavad vahel naljaviluks ette mõne hiirejahi.

Illustratsioon: Vahram Muradyan

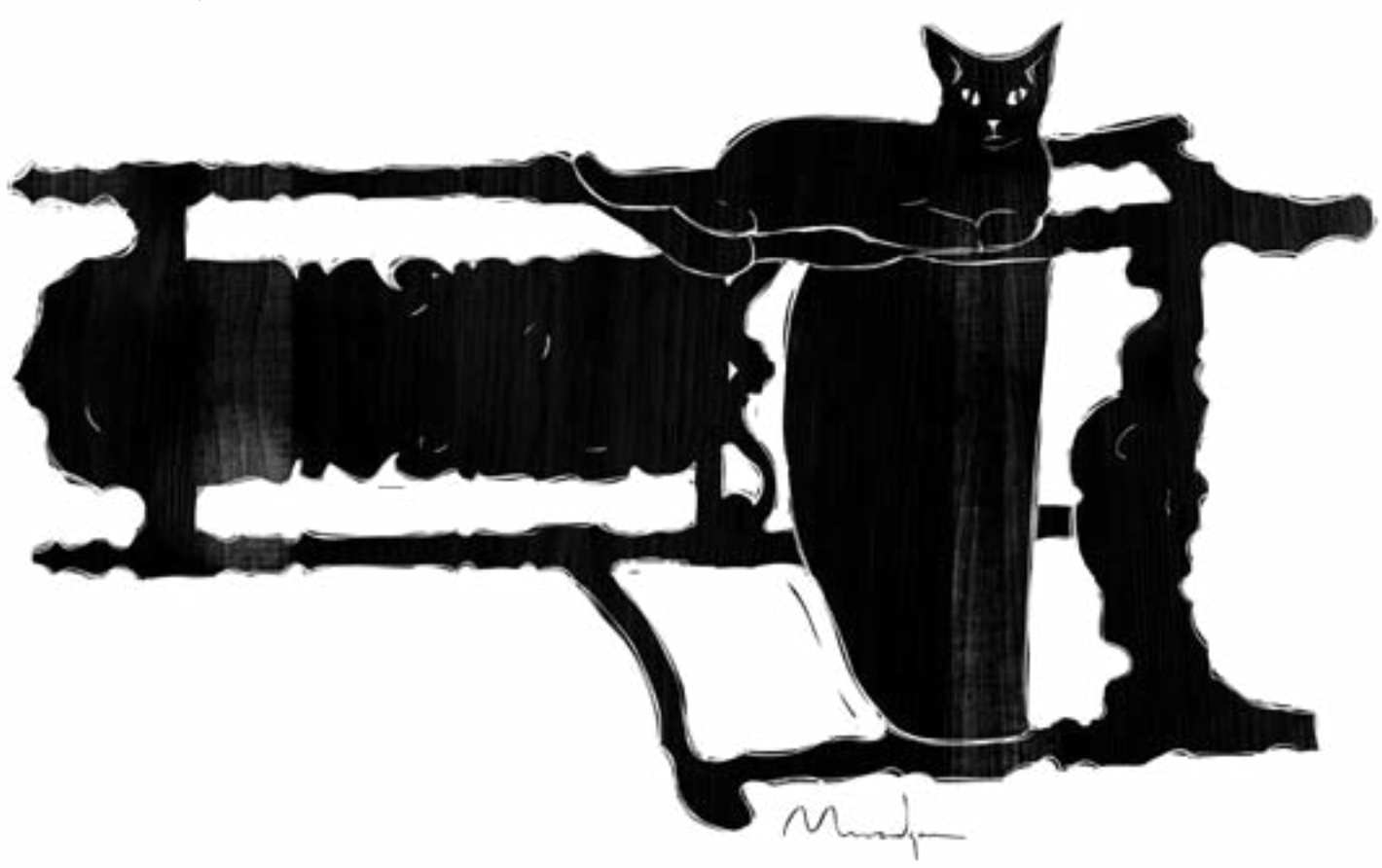

TARTU VEINIKELDRID

Markus Toompere

Veinisõpradel on põhjust rõõmustada: Tartusse on tekkimas talutav hulk veinipoode. Siiani oli veinisõber sunnitud uitama kaubanduskeskuse veiniriiulite vahel, suutmata otsustada, mida seekord valida, ja otsustades lõpuks ikka kindla ja proovitud variandi kasuks. Nüüd on kesklinna piirkonnas neli veinipoodi ja ma loodan, et mõni tekib veel juurde. Olen külastanud neid kõiki — mõnda rohkem kui muid — ja annan järgnevalt neile oma hinnangu. Kriteeriumiks kümne euro kandis maksvate veinide hinna ja kvaliteedi suhe ning ostuelamus ise. Kuid alustaks olulise repliigiga: viisakas on osta veinipoest vähemalt kast veini — see toob kaasa müüjate suurema tähelepanu ja on ka majanduslikult kasulikum.

75 cl (Küütri 16 / Kompanii 4)

Kui teil on isu hea prantslase järele, minge sinna. Oma süstemaatilist veinidega kurssiviimist alustasin sealt. Joel (müüja/osanik) on väga osav, ta räägib teile veini lahti ja juba poes hakkab teil hea. 75 cl-ist ilma Médocita lahkuda on keeruline ja seda ma ka ei soovita. Oluline tähelepanek: varuge sularaha, saate 3% odavamalt. Kui ostan kasti, toimub tavaliselt ka muid soodsaid ümardusi. Alati kaasnevad ostuga ka soovitused: mis temperatuuril võiks veini serveerida, mis järjekorras veine juua, mis söök mingi konkreetse veiniga eriti hästi sobib. Need on väga olulised soovitused, ja isegi kui pole võimalik neid järgida, soovitan need kõrva taha panna.

Bollicine vinoteek (Küüni 5b)

GMP Plaza esimesel korrusel on itaallane. Kui teil on vaja korralikku itaallast, minge sinna. Ja pange vaim valmis: suhtluskeeleks on inglise/itaalia. Kui te lähete itaallase juurde ja kurdate, et olete tüdinenud Chiantist ja tahaksite teha veinide alal reisi läbi Itaalia, läheb tal nägu särama ja ta on nõus pool päeva teile pühendama. Minul läks seal esimesel korral poolteist tundi. Taaskord olgu öeldud, et seda, mida veinimüüjad räägivad, tasub meelde jätta. Kuigi tihti võib see tunduda blufina, garanteerin ma, et see ei ole nii. Itaallane kirjutas mulle paberi peale välja, mis järjekorras veine juua tuleb, ja nii ongi. Viimane vein (Negroamaro) viis minu meeled kõrgustesse — moment, mil tunned, et kõik muu on tähtsusetu peale selle ühe lonksu. Mingil imeväel on see maitse siiani minuga ja aeg-ajalt tunnen ma seda aistingut oma suulaes ja ninas.

Wilde veinikelder (Vallikraavi 4)

Kuigi seal müüb sommeljee, on minu meelest tegu suhteliselt veidra kohaga. Nende valik on arusaamatu ja müügitöö nõrk. Kui ma tahan head prantslast või itaallast, lähen ma ülalmainitud kohtadesse, saan veini palju soodsamalt ning lisaks ka ostuelamuse. Wildes on olukord keerulisem. Ma lahkusin sealt kasti prantslase ja itaallasega, kuigi läksin hispaanlase ja portugallase jahile. Hispaanlane ei võrdu Rioja — kahjuks seal veinikeldris mind väga ei usutud. Portugallasi lihtsalt pole. Hinna ja kvaliteedi suhtes on koht tõrtsu kallim, samas kasti ostes saad 20% allahindlust, aga see ei kompenseeri elamuse puudumist. Kui ma lähen 75 cl-i, siis hakkab minu veininautlemine pihta enne, kui ma poodi jõuan, poes saab see reaalsuseks ja päev läbi keerlevad erinevad maitsebuketid mu peas — lõplik joomine on tegelikult pika protsessi paratamatu kulminatsioon. Wildest veini ostes ei hakanud kahjuks midagi tööle.

Kauplus-vinoteek Veinimaailm (Fortuuna 1)

Ülepaisutatud supermarketi veinilett. Ma ei saanud aru, miks see kodanik seal leti taga on. Peaasjalikult suhtuti seal minusse, nagu oleksin läinud sinna vargile. Jätsin veinid ostmata ja läksin tuttavasse 75 cl-i. Enne kui müüja pilk mind lõplikult poest välja ajas, suutsin ka hindu piiluda: sisuliselt sama mis Selver. Tegelikult on see sama tark koht nagu Kaubamaja toidumaailma veinilett: korraliku valikuga (olgu, tegelikult palju suurema valikuga), aga elamuseta koht.

ILMA NÄLJAHÄDATA NÄLJAST

Laura Paju

Mida võiks pakkuda üks koht, mille nimeks on Nälg? Kui küsisin ühe tuttava käest, sain järgneva vastuse: ,,See võiks olla tühi, pime, kõle, kütmata ruum, kus pakutakse üksnes jäävett .''

Ise läksin Nälga reede õhtul kella kaheksa paiku tõeliselt näljasena. Olin õhtuseks ooteks krõbistanud üksnes mõned küpsised ja joonud kanget musta teed. Seega oli üsna meeliülendav võtta kätte menüü ja valida kergema nälja kustutuseks rostbiifisalat punase sibula ja ürdivinegretiga. Sinna juurde tellisin klaasikese punast majaveini, milleks oli Santa Carolina Cabernet Sauvignon. Võib-olla oli see hoopis Merlot? Antud hetkel ei omanud see küll mingit tähtsust. Veini maitse pidigi ehk olema kergelt pretensioonitu ja justkui mittemidagiütlev — miski, mis jätab sind, kui lubate, näljaseks veel millegi ootuses.

Rostbiifisalat koosnes salatilehtedest, mungoa idudest, granaatõuna- ja päevalilleseemnetest ning külmadest lihalõikudest, mis kõik oli üle valatud mõnusalt kleepuva vinegrettkastmega. Peaks ütlema, et liha oli suhteliselt vintske ja ei avaldanud mulle erilist muljet, kuid salat iseenesest pakatas värskusest ja hellitas maitsemeeli põneva granaatõuna-päevalilleseemne-veiniäädika kombinatsiooniga. Salat teenis minu käest tugevad plusspunktid oma tervislikkuse tõttu.

Minu kaaslased tellisid maapirnisupi põdravorstiga ning värske *tagliatelle* koorese köögiviljakastmega. Maapirnisupil oli üsna õrn maapirni maitse, seda kahjuks ei anna kuidagi võrrelda maailma parima maapirnisupiga, mida tavatseti pakkuda endises Genialistide Klubi köögis. Kuid koorese supi kombinatsioon põdravorstiga meenutas üllatuslikult lapsepõlvest pärit vorstikastet, mistõttu hingemattev nostalgialaks oli tagatud. Koorene *tagliatelle* oli nagu üks korralik pastaroog kunagi, kuid selles jäi pisut puudu omanäolisusest. Mõningase mekutamise järgselt võis siiski kogeda kergelt seenest järelmaitset, mis selle roa veidi salapärasemaks muutis.

Selliste roogade nautimise tulemusel tekkis mõistagi iha veel midagi proovida. Õnneks olime tellinud mitme peale sinepised ahjuräimed köögiviljapüree ja värske salatiga. See roog osutus tõeliseks maitseelamuseks. Ahjuräim oli pehme ja mahlane, seda kattis kreemjas sinepikiht. Räimede kõrvale pakuti hõrku peedi-kartuliputru ja värsket salatit. Sellise toiduga esitleti eestlasele tuttavaid komponente üllatavalt uudses võtmes. Kuigi ma pole proovinud kõiki Nälja menüüs olevaid toite, võiksin julgelt soovitada seda Nälja firmaroaks —antud toit on omamoodi vanamoeline ja tuttavlik, ent samas uudne. Miski, mida võiks häbenemata nimetada tänapäevaseks rahvustoiduks.

Magusat me seekord ei tellinud, sest soolaste toitude manustamisega jäi sisse omalaadne meeldiv värelus. Kui rääkida jookidest, siis tuleks kiitust avaldada tasuta vee eest. Alles see oli, kui klaasikese vee eest pidi baarides hingehinda maksma. Vett sai endale Näljas ise valada eraldi lauakese peal asetsevatest maalitud klaasiga kannudest, mis olid kellegi kunstniku tehtud. Seega polegi ehk kujutlus nälja ja jäävee seostest nii eksitav. Näljas pakutav vein oli ütlemata soodsa hinnaga (1.80) ja ka õlu mitte kuigi kallis (2 eurot). Punaseks majaveiniks oli juba mainitud Santa Carolina ja valgeks miski Kendermanns. Hinna ja kvaliteedi suhte poolest igati tudengisõbralik.

Nälja stiilielemendid on üsna eklektilised. Ühelt poolt on selles nostalgiat tabamatu sajandialguse Eesti järele, milletaolist võib vajaduse korral leida näiteks „Wikmani poistest". See seguneb veidi värskemate mälestustega vanast heast nõukaajast. Vanaemadeaegne serviis valge linikuga kaetud laual, sealjuures justkui endisest kommunaalkorterist välja kantud mööbel — ei puudu ka kohustuslik raamaturiiul, kust igaüks võib endale kohvi kõrvale sobivat lektüüri valida. Lisaks on selles kõiges midagi baltisaksalikku. Nagu mõni sajandialguse auraga kohvik, kus võiks vabalt ette kujutada paare keset põrandat rumbaruutu tantsimas.

Kuid asi polegi selles rumbaruudus. Oli üks lokaal, kus sai Berliinis olles käidud. Sealgi oli mingi 1920ndate aura, samas nõukaaegsed ahjud, lambid ja mööbel. Pakuti itaaliapärast toitu, samas oli laes diskopall või muud säärast. Läksime teisele korrusele, kus oli just lõpetanud mängimise keelpilliorkester. Pillid olid jäetud toolidele, küünlad põlesid, aga ei ühtegi hingelist selles tumedast puidust saalis. Küllalt müstiline kogemus. Ühtekokku väga eklektiline, aga seejuures ikkagi kuidagi ehe.

Samamoodi pole ka Näljas stiilide mitmekesisuse kiuste häirivat meeleolukontrasti. Eri aegadest pärit detailid segunevad harmooniliseks tervikuks. Lõpuks ei saa kuidagi öelda, et see oleks „puhas retro" või millegi äratuntav kopeerimine. Ehkki seal otseselt ei teki tunnet, et koht oleks vana ja traditsioonidega, saavutatakse mingi aus omanäolisus. Ülevoolavalt nostalgilised elemendid sisekujunduses tekitavad vaikselt ligihiiliva igatsuse millegi sõnastamatu järele.

Tartu kontekstis on Nälg segu Genialistide Klubi kohvikust ja kunagisest Maailmast, ent mitte ainult. Nälg kannab endas siiski mingit oma maailma, mis ehk veel lõpuni defineeritud pole. On kurdetud Nälja veidi kõledat tühjust ja pelutavaid neoontulukesi, mis sissekäigu juures vilguvad. Mulle need valged seinad igatahes meeldivad, olen ammu unistanud sellisest Tartu kohast, kus oleks veidi tühja ruumi ja hermeetilisust. Ma ei mõtle neid avaraid *lounge*'e, kus *new jazz*'i mängitakse, pigem pean silmas sellist potentsiaaliga tühjust, mis tekitab nälja uute mõtete või kogemuste suhtes, mis ilmuvad ruumi sisemistest peegeldustest.

Nälg on küllaltki riskantne nimetus, millega ühel lokaalil end siduda. On see ju tavaliselt lihtsaim viis osutada viletsusele ja vaesusele. Samas on ka paljud intellektuaalid ja kunstiinimesed oma elu jooksul nälga tunda saanud ja sellistel konnotatsioonidel võib ülikoolilinnas teatav mõju olla. Lisaks tuleb öelda, et ega igaüks näe neid mõisteid nii tumedates värvides — jääveeklaas on mõne inimese laual alati pigem pooltäis kui -tühi.

Nälga võib mõista ka pideva ihana uute naudingute järele. Sellises võtmes seondub nälg tugevalt popkultuuri elementidega, millele lokaal tänu DJ-nurgakesele, õhtusele programmile ja neoontuledes vilkuvatele vanakooli arvutitele niigi rõhub. Ning ega menüügi pole teab mis askeetlik — suisa vastupidi, rõhku on pandud subtiilsetele hõrgutistele. Nälja kohta ei saa päriselt öelda, et ta nälja kustutab, aga rahuldatud saab mingi muu nälg. Olgu selleks siis nostalgialembus, maitsemeelte turgutamine, ideede voolu sugereerimine või niisama mõnusas seltskonnas ajaveetmine.

Berk Vaher kommenteeris hiljuti Facebookis üht Postimehe artiklit Tartu kokkade kohta: „Olen märganud, et üks toidukoht teise otsa, aga süüa pole (peaaegu) kusagil. Nälja saab kustutatud, aga kuhu jääb nauding? (Õige — koju.)" Nüüdsest võib igatahes minna Nälga neid (kulinaarseid) naudinguid otsima.

Nälja juurde kuuluvasse poodi ma seekord ei jõudnudki, kuna söökide nautimise ajal pandi see ootamatult kinni. Seega jääb praegune ülevaade tagasisideks ainult ülakorrusel asuvale lokaalile.

Veel mõned soovitused veinitarbijale

Kui võimalik, dekanteerige vein (valage karahvini), see äratab veini üles. Veinidel on soovituslik serveerimistemperatuur, see ei ole lihtsalt mingi number, selle juures töötabki vein kõige paremini. Ma kummutaksin ka müüdi, nagu kaoks palju veini juues ära nautlemise moment. See on puhas vale ja seda räägivad inimesed, kes ei raatsi õhtuseks sõpradega istumiseks kasti korralikku veini osta. Oluline on see, et ei tarbitaks mingit peeti — siiski ei tasu ka üle pingutada, kaheksandaks pudeliks Amaronet või Pomeroli jooma hakata on ilmselge liialdus. Ent kui õhtu jooksul on menüüs korralikud Médocid, Montepulcianod, Barberad jne, siis igaüks neist annab oma maitsenüansiga õhtule juurde ja ma olen veendunud, et parem on dekanteerida kuues pudel klassikalist Bordeaux'd, kui avada kümnes pudel Alexandrit.

Soovitused veinipoodnikele

Mul on neile ainult kaks ettepanekut: hirmsat moodi tahaks valikus näha portugallasi. Teiseks: veinipudeli mõõdud ei lõppe standardiga 750 ml. Ma põhimõtte pärast ostaksin veini Jereboamis (3 l pudel) või Metuusalas (6 l). Ning kohe kindlasti hoiaks kas või söögi pealt kokku, aga kui kuskil oleks müügil viisakas vein Nebukadnetsaris (15 l), võiks seda varsti minu kodus näha.

Fotod: Gabriela Liivamägi

VALGUSKUNST TALLINNA SÜGISESES LINNARUUMIS

Kalle Keskrand

22. septembri sügiseses õhtuhämaruses astus Tallinna Rotermanni kvartali keskväljakult Vabaduse platsi poole teele üks omamoodi rongkäik, umbkaudu viiekümnest inimesest koosnev, sõna otseses mõttes valgustatud kolonn. Igaühel näpus või jope küljes rippumas mingit sorti valgusallikas — LED-lamp, helendav valguspulk või punane plinkiv jalgrattatuli. Toimumas oli MTÜ Valgusfestivali, üleeuroopalise Teadlaste Öö, VI Disainiöö ning rahvusvahelise kunsti- ja teadusprojekti „Lux Scientia" ühise ettevõtmisena korraldatud kunstisündmus, mille käigus eksponeeriti Tallinna linnaruumis erinevaid valgusinstallatsioone ja videoprojektsioone, toimusid *performance*'id ning Valgusklubi omaalgatuslik „valgusrünnak" nimega „Gerilja valgustus" erinevate tühjalt seisvate ja lagunevate hoonete pihta Tallinna Linnahalli ja kultuurikilomeetri lähiümbruses.

Valgustatud jalutuskäik tegi esmalt tiiru ümber Rotermanni kvartali, tutvudes sealse väljapanekuga. Keset platsi paiknevad suured metallist ventilatsioonitorud olid haaratud efektselt moekunstniku Britt Samosoni installatsiooni „Flat Cut 3D — Architecture". Õhtuhämaruses muidu tontlikult tumedate ja massiivsetena kõrguvad kaks eraldiseisvat toru olid ümbritsetud õhuliste valgusmullidega, mis need ühtseks pehmeks ja soojaks moodustiseks kokku sulatas, luues omamoodi silla kahe valdkonna — moe ja arhitektuuri — vahele.

Parkla vastas oleva vana ja tühja tööstushoone seinal jooksis poola kunstniku Dominik Lejmani monokromaatiline videoprojektsioon „60 sec. Cathedral". Kaootiliselt liikuvad valged laigud muutuvad suurenedes hõljuvateks inimkujutisteks, kes justkui kõrgelt kaljult allalükatuna on langemas kuristiku põhja suunas. Ent tegemist on siiski langevarjuritega, kes moodustavad lõpuks maapinna poole hõljudes ja üksteisel kätest kinni haarates aimatava gooti katedraali kujutise, mille vorm sümboliseerib teatud mõttes arhitektuurilist diagrammi, hõlmates eneses kristlike väärtuste ja eetika struktuuri.

Jõudnud Vabaduse platsile, hajub rongkäik ühtlaselt ja kaootiliselt laiali ja seguneb teiste inimestega. Üksikult vilkuvad kogud üle Vabaduse väljaku moodustavad iseenesele teadmata tähistaevast meenutava laotuse, suhestudes hästi sealsamas eksponeeritud eesti kunstniku ja disaineri Leonardo Meigase valgusinstallatsiooniga „Hartmanni võre", lisades sellele ruumilisuse mõõtme ja võimendades selle kaudu veelgi installatsiooni esiletulekut.

Hartmanni võre (saksa arsti Ernst Hartmanni järgi nime saanud) on maakera ümbritsev nähtamatu kiirgusväli, mida on võimalik teatud instrumentide abil visualiseerida. Võre koosneb nähtamatutest, põhja-lõuna- ja ida-lääne-suunalistest seintest, mida Meigase installatsioon valguse abil nähtavana esile toob. Kõige intensiivsema energiaga punktid on lainete ristumiskohad, mis väidetavalt inimesele kahjulikku mõju avaldavad, kui nendel pikalt viibida. Jääb iga vaataja enese otsustada, kas uskuda seda või mitte, kunstiteos end sellest häirida ei lase. Ohutuse ja kompositsioonilise kooskõla mõttes on installatsioon siiski üles ehitatud selliselt, et külastajal on võimalik valgusseinte vahel liikuda, sattumata seina enese peale või nende ristumiskohtadele. Pulseeriv valgus markeerib energia liikumist ning seinu moodustavatele klaasribadele langevad juhuslikult Vabaduse platsist mööda sõitvate autode tuled, mis loovad sümbioosi igavikulisest liikumisest ja juhuslikest ettemääramata sündmustest selles saamise ja muutumise ahelas, mis iga vilgutuse kaudu omaenese ja kogu olemasoleva maailma lõppu jõudmist edasi lükkab.

Edasi Raekoja platsile siirdudes sai näha briti kunstniku Simeon Nelsoni animeeritud valgusprojektsiooni „Plenum", mis on inspireeritud universumi tekke nii teaduslikest kui mütoloogilistest aspektidest. Heliloojate Nick Rothwelli ja Rob Godmani koostöös sündinud muusika taustal kulgeb vaatajate silme ees täisekraanisuurune pildirida täiusliku korra seisundist kaose tekkeni, visualiseerides seda valguspallide liikumise kaudu. Anonüümsed valguslaigud leiavad tee ühtse keskme kui loometsentri poole ning muutuvad seeläbi üksteisele vajalikuks, et tekitada korrastatus kõikehõlmava kaose keskele, mis staatilisena sellele liikumisele vastu seisab. Vastasseis saab mõneks ajaks ületatud ning universum saab loodud. Ent nii mütoloogiad kui ka teadus näevad ette sellise korrastatuse kaudu moodustunud universumi apokalüptilise lõpu saabumist, mil kõikehõlmav kaos saab võitu meie olemisest ja universumist. Siiski on lõpuni veel aega ning järgmiseks suundub nüüdseks juba kaootiliseks hajunud rongkäik edasi Linnahalli ümbrust valgusega ründama.

Valgusklubi korraldatud „Gerilja valgustus" andis võimaluse osaleda linnaruumi kujundamises ja muutmises valgustuse abil. Taskulampide ja plastist joogitopsidest ning värvilisest kilest konstrueeritud valgusfiltritega asuti kaunistama kultuurikilomeetril asuvate erinevate hoonete välisfassaade, tekitades nii pimeduse saabudes muidu tumedatest ja tähelepandamatutest moodustistest valgusskulptuurid. Jalutuskäik päädis Disainimaja juures toimunud Kristiina Saksa ja Elo Liiva *performance*'iga „Lumen Interius". Etteaste süsteemi moodustavatest mustritest ja võrgustikest, mis loovad liikuva ja muutuvana uusi ja ühendavad vanu, taastootes nii kogu meid ümbritsevat ja identifitseerivat süsteemi. Kas sellises süsteemis on üldse võimalik olla vaba? Vabadus on kui valgus, millel pole piire, see tungib läbi mustrite ja raamistike, tuues esile jooned, mille kunstnikud valguses helendavate markerite abil üksteisele peale joonistavad. See on valgus, mis toob võrgustiku esile, ent see on ka valgus, mis seeläbi omaenese võrgustiku loob. Vabadus on, aga ka sellel on omad piirid ja kehtivad reeglid, mille valgus ise kunstnike kui vabadusetekitajate jaoks loob.

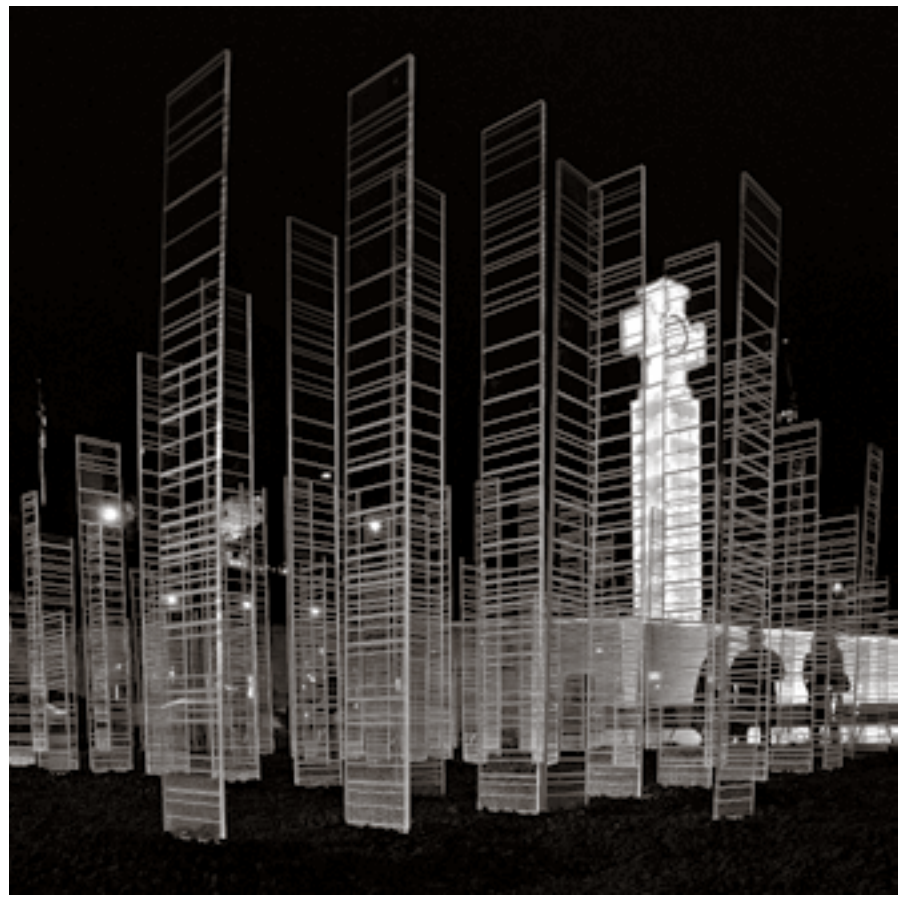

Leonardo Meigase valgusinstallatsioon „Hartmanni võre" Vabaduse väljakul. Foto: Kristian Saks

„IDIOOT" EHK KUULDUS SURMAST ON LIIALDATU

Kadri Rood

Kuuldes, et Rainer Sarnet teeb filmi Dostojevski „Idioodi" põhjal, jäin huviga ootama, mis sellest asjast välja tuleb. Oli julge valik võtta algmaterjaliks nii kanooniline ja tuntud teos, mida eelnevalt juba ka palju ekraniseeritud, kuid Sarnet tuli raske ülesandega toime. Ta tegi materjalist enda materjali ning kattis selle oma isikliku väljenduskeelega. Tulemuseks pole lihtne ümberjutustus, vaid iseseisev kunstiteos, mis realiseerib alusteksti potentsiaalseid tähendusi tänapäeva kontekstis.

Üheks kõige silmatorkavamaks autorilahenduseks on filmi markeeritult tinglik ruum: filmi peamiseks võttepaigaks oli Narva Aleksandri kirik. See toob kaasa hulga huvitavaid ruumiga seotud tähendusaspekte. Ühelt poolt oleks kogu ruum justkui sakraalne (sellega hakkavad kaasa mängima ka Dostojevski teose tugevad religioossed konnotatsioonid), samas aga on kiriku sees loodud hulk erinevaid argiruume: seal on elutoad, magamistoad ja salongid, vajadusel toimivad kirikupingid rongiistmetena, vahel kaob sootuks isegi eristus sise- ja välisruumi vahel. Tegu on ühtse või vähemalt seotud ruumiga, mis siiski omandab filmi jooksul palju erinevaid funktsioone, vorm vahetab pidevalt oma sisusid. See tinglikkus on rõhutatud ja väljapeetud ning lahkneb selgelt Dostojevski teose ruumist, kus paigad on täpselt eristatud ning realistlikult kirjeldatud.

Lisaks abstraktsele ruumilahendusele kulgeb „Idioodis" ka aeg omapärases kontseptuaalses ebamäärasuses. Tegemist pole ei 19. sajandi ega tänapäevaga. Filmi tegevus toimub omamoodi akroonias, ajavälisuses, kus aja- ja ajastuspetsiifilisi elemente on võetud nii siit kui sealt, tõstetud need kõik filmi tinglikku ruumi kokku ning pandud korraga tööle. See on filmi enda aeg, millel pole erilist tegemist välise reaalsusega. Nii nagu ajastu, jääb määratlemata ka astronoomilise aja kulgemine. Ööl ja päeval võib vahet teha vaid harvadel hetkedel (näiteks Jepantšini tütarde sulgpallimäng ja päevitamine toimusid ilmselt ikka päeval), kuid ühtmoodi kunstlikult valgustatud siseruumides ei tekkinud enamasti isegi küsimust ööst ja päevast. Ehk ainult stseenis, kus Mõškin Rogožinit külastas ning tema toa pimeduse üle kurtis, kuid seal oli ilmselt kõige enam tegu puhta Dostojevski-viitega: tema tegelaste eluruumide valgustatus väljendab sageli nende hingelaadi ja -seisundit. Ka kogu filmi tegevustiku üldine ajaline kestus on enamasti määratlemata ja võinuks selliseks jääda lõpuni välja. Ühel hetkel sissetulev kaadritagune jutustaja, kes räägib Mõškini muutumisest ning sellest, kui kaua Nastasja Filippovna ühe või teise mehe juures elas, mõjub pigem tarbetu kinnipidamisena raamatu kronoloogiast. Kuna aga filmi suurim omapära seisneb just omaenda aja ja ruumi loomises, oleks raamatu aja võinud rahulikult kõrvale jätta. Eriti kummaline tundus jutustaja sissetoomine seetõttu, et sama info möödunud aja kohta kordus hiljem Mõškini ja Rogožini dialoogis.

Ajalis-ruumiline määramatus päästis filmi nii mõnestki probleemist, mille Dostojevski ekraniseerimine muidu kaasa tooks. Realistlik, teosele ja ajastule truu ekraniseering oleks olnud lihtsalt igav kordamine, surmtõsine süvapsühholoogiagi võib jääda kellelegi teisele, sest kas on eestlased üldse need kõige õigemad tõlgendama vene hinge? Sarnet aga

SED POSTMODERNISMI UD

Foto: Gabriela Liivamägi

julges mängida, parodeerida, üle kirjutada, absurdi langeda ning kaasaegsetest pop- ja subkultuuridest elemente laenata. Lisaks veel intertekstuaalsus filmis esinevate kunstiteoste näol ja hulk tõlgendusruumi jätvaid kujundeid, nagu siil, kelle Aglaja Mõškinile saatis, kivid Mõškini vestluse juures Ippolitiga ja skorpion tõvehoost toibuva Mõškini voodi ees, ning saamegi tulemuseks ühe tõeliselt postmodernistliku tähendustepesa. Tundub, et pole see postmodernism veel nii surnud ühtegi, kui vahel väitma kiputakse.

Filmis esinevad kunstiteosed oleksid lausa omaette teema, neid on seal palju ning need saavad ka üsna palju ekraaniaega. Maalid tegi spetsiaalselt filmi jaoks kunstnik Laurentsius, muuhulgas kuulub talle ka Hans Holbeini „Kristuse" reproduktsioon. Originaaliga võrreldes on Laurentsiuse Kristus läbinud üsna märkimisväärsed muudatused ning näeb välja kõvasti piinatum ja dramaatilisem kui Holbeini maalil. Dostojevski teoses olnud Nastasja Filippovna pilti asendab filmis lausa ikoonimaal, mille suurejoonelist raami on täiendatud fallose kujutisega. See viide Nastasja suhetele meestega ning tema saatusele olla meeste jaoks müügiobjektiks on ehk isegi tarbetult selgelt, kuigi samas siiski efektselt välja toodud.

Sündmuste kulgemine filmis järgis üsna täpselt raamatut, kuid tegelaskujudele oli lähenetud palju loomingulisemalt. Esmapilgul näis, et tegemist ei ole sugugi dostojevskilike karakteritega, et nende rollid tegevuse arengus on küll samad, kuid isiksused hoopis teised. Filmi edenedes hakkas aga üha enam tunduma, et tegelased on lõppude lõpuks vägagi dostojevskilikud. Režissöör on lihtsalt võtnud igast tegelaskujust tema kõige domineerivama joone, võimendanud selle erinevaid vahendeid kasutades üle ning jätnud peenemad nüansid kõrvale. Tulemuseks on Dostojevski tegelaste üsna kange, kuid vähemalt minu jaoks üsna tõetruu kontsentraat. Nii esindaski Risto Kübara moosinäo-naeratus hästi vürst Mõškini absoluutset, kuid naiivsevõitu hingesiirust, Aglajast sai harja pähetegemisega väikekodanlike normide vastu võitlev ärahellitatud plika, Rogožini tulist ja pahelist hingelaadi näitas Tambet Tuisu rokkstaari ja maffiabossi vahepeale jääv kuju. Gootilikud värvitud silmad ja verised huuled sobisid hästi Ippoliti kibestunud sarkasmiga, kuigi tema filmi sissetoomise mõttekus jäi pärast tema manifesti väljendusjõust ilmajätmist veidi kaheldavaks. Filmi esteetilisele küljele andsid lõpliku lihvi naistegelaste kostüümid, mis kõikusid silmatorkavuse ja absurdi vahepeal, kaldudes pigem viimase poole. Pärlid ja kalliskivid olid rõhutatult plastist ning kokku polnud nende hulga pealt hoitud. *Camp* vohas pidurdamatult ja täies hiilguses, taaskord nii, nagu postmodernismile kohane.

Filmi kandsid lõpuni välja head näitlejatööd. Eesti näitlejate kahurväe hulgas oli Ragne Veensalu väiksem kogemus küll näha, kuid tegelikult oli lapselikkus ja teatav rabedus ju sees ka tema tegelaskujus endas, nii et ehk oli osatäitjavalik siin isegi taotluslikult väiksemale näitlejakogemusele suunatud. Pisut oleks film võinud ehk lühem olla, kuna lõpus kippus barokne detailirohkus vastuvõtuvõimet tapma ning nii mõnigi põnev nüanss võis kaduma minna. See aga annab põhjust vaadata „Idiooti" veel vähemalt teistki korda.

EDUKAS EBANÄITUS

Mariam Selge

„Bosch & Brueghel. Ühe maali neli jälge" ületab piire nii ajas kui ruumis. Kuigi silmale nähtamatuks ei jää enam midagi, pole kõik ometigi nõnda, nagu esmapilgul paistab. Mõistatuslikud kunstiteosed pakuvad avastamisrõõmu, ent varjavad endiselt väga palju.

Eesoleva talve hittnäitus toob välja neli 16. sajandi Madalmaade maali, mida on seostatud selle perioodi suurnimede Hieronymus Boschi ja Pieter Brueghel vanemaga. Kadrioru kunstimuuseumi külastajatel on lisaks rahvusvahelise uurimisgrupi tööd tutvustavale multimeedialahendusele õnn näha kõiki teoseid kõrvuti — Kopenhaagenisse ja Glasgow'sse neli versiooni „Kaubitsejate ja rahavahetajate templist väljaajamisest" enam koos ei reisi.

Pärast äärmiselt suuremahulist teadustööd pole endiselt selge, kas mõnda näitusel olevaist maalidest võiks atribueerida Boschile elik Brueghelile, mõnele emma-kumma töökojas tegutsenud kunstnikule või on tegu lihtsalt tollasel kunstiturul armastatud stiili järgimisega. Puuduvatest lõplikest vastustest tähtsam on aga hoopis protsess, mille käigus neid otsiti.

Tervelt kolm neljandikku näitusest moodustab maalide valmimist, tähendust ja uurimismeetodeid tutvustav multimeediainstallatsioon. Astudes 16. sajandi kunstniku töötuppa, saab lähedalt tutvuda värvipigmendikuhjakestega ning puutetundlikul ekraanil nende saamisloo ja päritolu ruumiliselt paika panna. Pime ruum, elektroonika ning salapärased tausthelid loovad mõnele kaasaegse kunsti näitusele omase õhkkonna. Siiski leidub peaaegu pooletuhande aasta taguse ajaga nii mõndagi ühendavat. Kuulsin korduvalt pealt noorte külastajate imetlust ultramariinsinise üle — selle suursuguse pigmendi erksus vaimustab vaatajat praegugi.

Värvides peitub Glasgow' maali saladus, mida aitavad paljastada kunstiuuringutega põimunud reaalteadused. Nimelt maaliti neljast teosest kõige boschilikumana mõjuvat visuaalselt vanemaks, segades värvidesse tuhka. Eba-Bosch pole aga näituse ainus pilt, mis tegelikust varasemat aega esindada püüab. Ekraanil vaadeldavaid maalide rännakuid Euroopas sümboliseerib hoburakend, mis loob esmapilgul kujutluspildi kihutavast postitõllast. Lähemal vaatlusel selgub aga, et nii hobuste jalakaitsmed kui ka kutsari ja tema abilise kiivrid ning T-särgid paigutavad pildi kaasaegsesse rakendisporti. Näituse väärtust tervikuna see muidugi ei kahanda.

Teatud mõttes sellised ebakõlad isegi sobivad kokku maalidega, mis kujutavad ilusat Kristust ümbritsetuna pahupidi pööratud maailmast. Lisaks kaubitsejatele, kes ei peaks templis olema, leiab piltidelt rohkelt paganlikku sümboolikat, ebajumalaid ja loomulikult ebaarsti. Maali staarpetisele on loodud Facebookis ebaprofiil, mille andmeil Marcelliuseks ristitud doktor töötab Kadrioru kunstimuuseumis, naudib folkmuusikat ja huvitub astroloogiast. Ebaarsti figuuriga on tabatud otse kümnesse — kahe kuuga on ta kogunud rohkem sõpru kui Indrek Ibrus. Just nimetet meediateadlane võttis hiljuti hoogustunud uue meedia alases debatis sõna, pakkudes väikese Illimari karakterile aktiivsust sotsiaalvõrgustikes. Ebaarst Marcelliuse näitel võib Facebooki kõrgkultuuri turunduses igati heaks kiita.

Näitusel kasutatud multimeedia aitab vaatajal pääseda pildi sisse, millist võimalust ka minu kaaskülastajad aktiivselt kasutasid. Interaktiivsus teeb tähelepanelikuks ning paneb märkama detaile, muutes meile ajaliselt kauge kunsti ühtaegu haaravaks ja haaratavaks.

Näitus on Kadrioru kunstimuuseumis avatud kuni 4. märtsini.

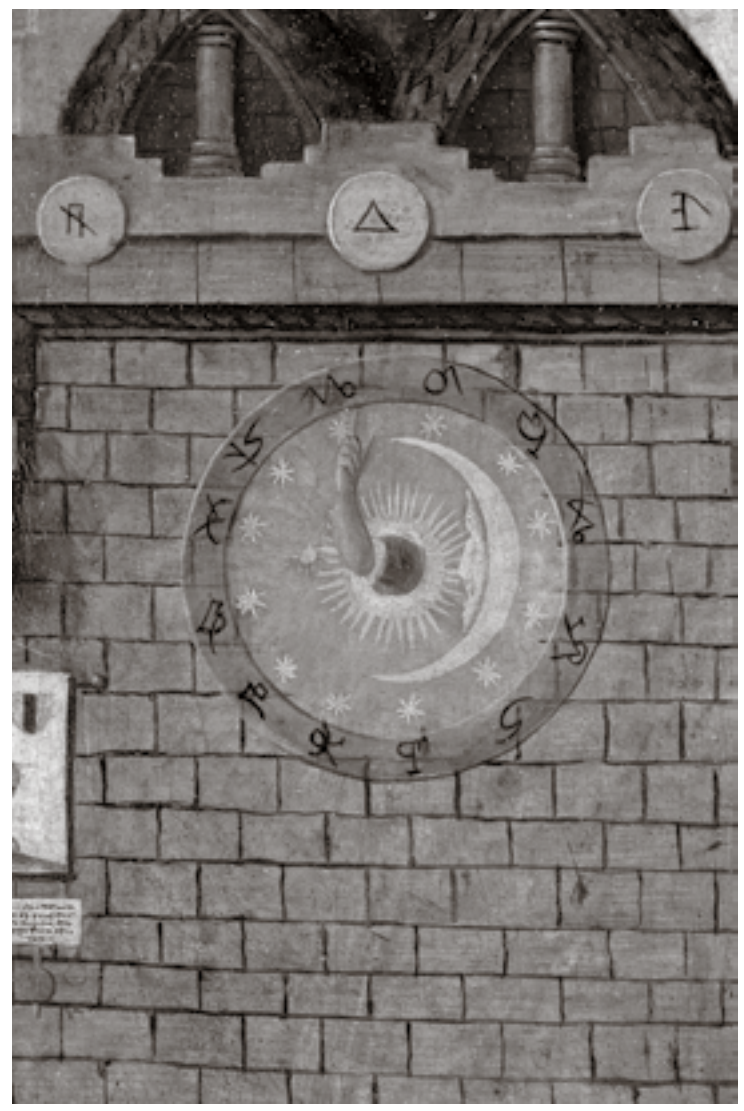

Hieronymos Bosch ja Pieter Bruegel "Kaubitsejate ja rahavahetajate templist väljaajamine," u 1570. Foto: EKM

HOBILABOR

Robotmutukas on lihtne ja lõbus projekt, mida meisterdada ja suurem osa jubinaid võib juba kodus olemas olla - näiteks katkistes mänguasjades või kodutehnikas.

Kui on olemas mootor, paar traadijuppi ning patareid, siis võib alustada ehitamist. Projekti saab ka ise edasi või ümber ehitada näiteks asendades traadist jalad vildikatega. Tulemuseks on vahva joonistusrobot.

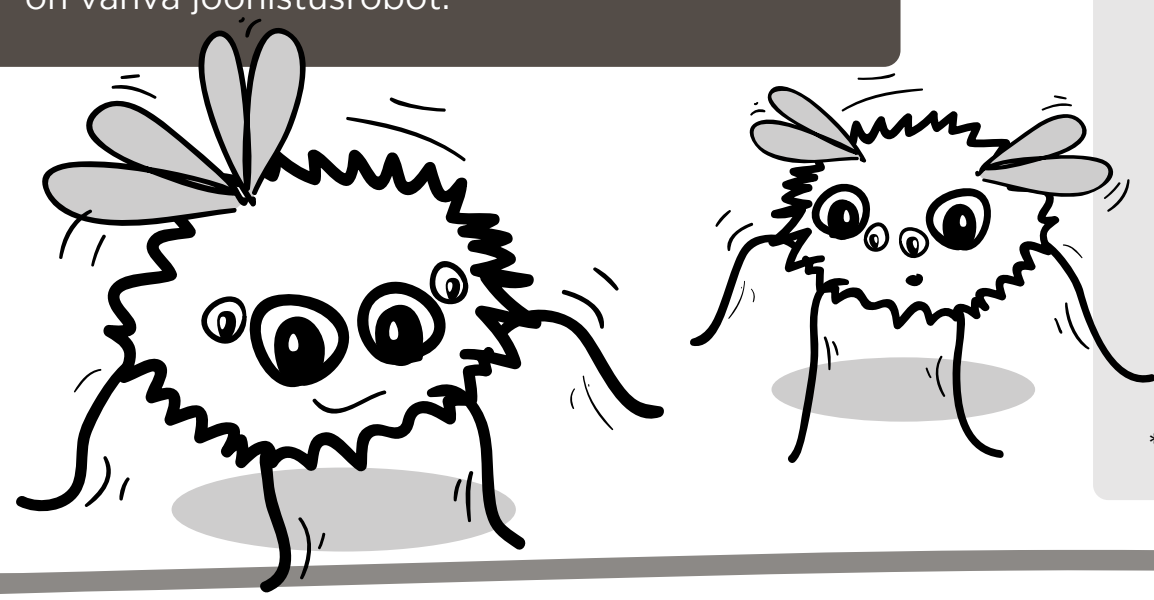

MIDA VAJA LÄHEB?

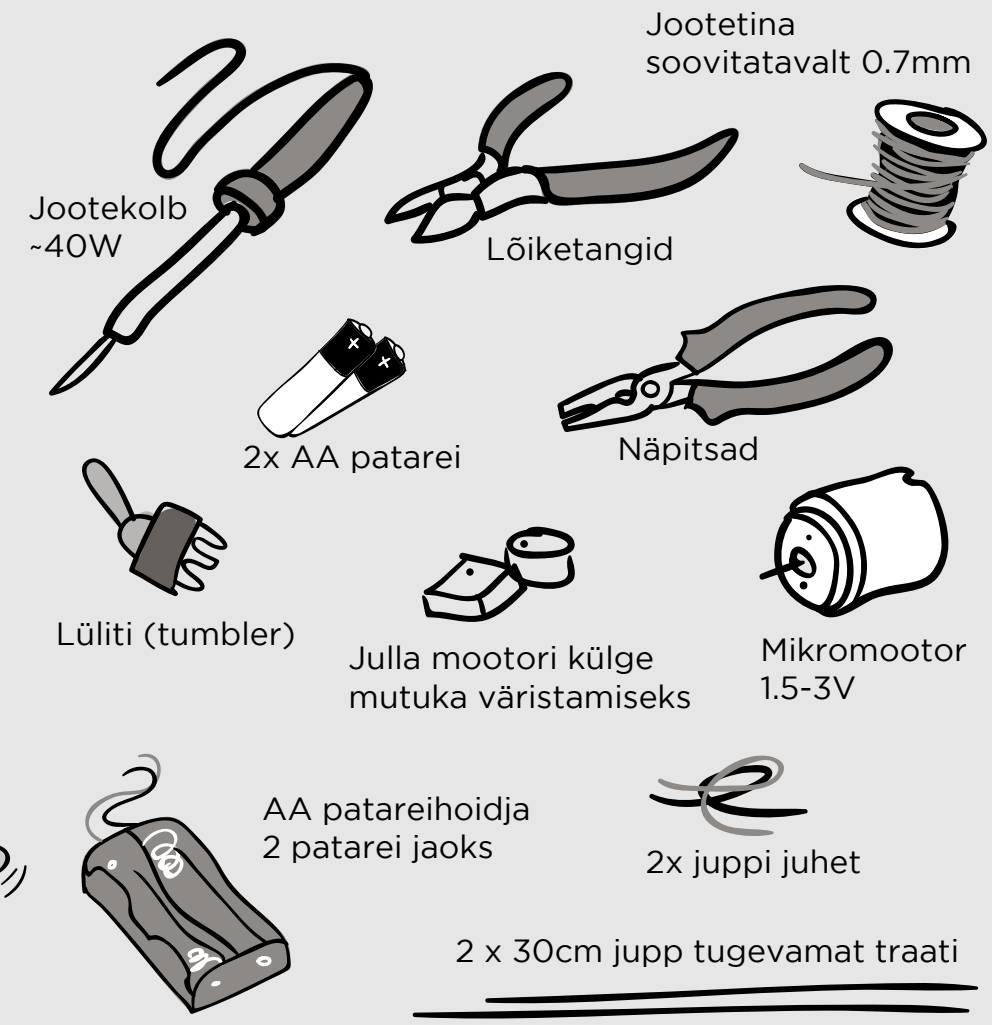

2 x 30cm jupp tugevamat traati

* võib kasutada traadist riidepuud.

* Kõiki juppe saab osta ka elektroonikakauplustest.

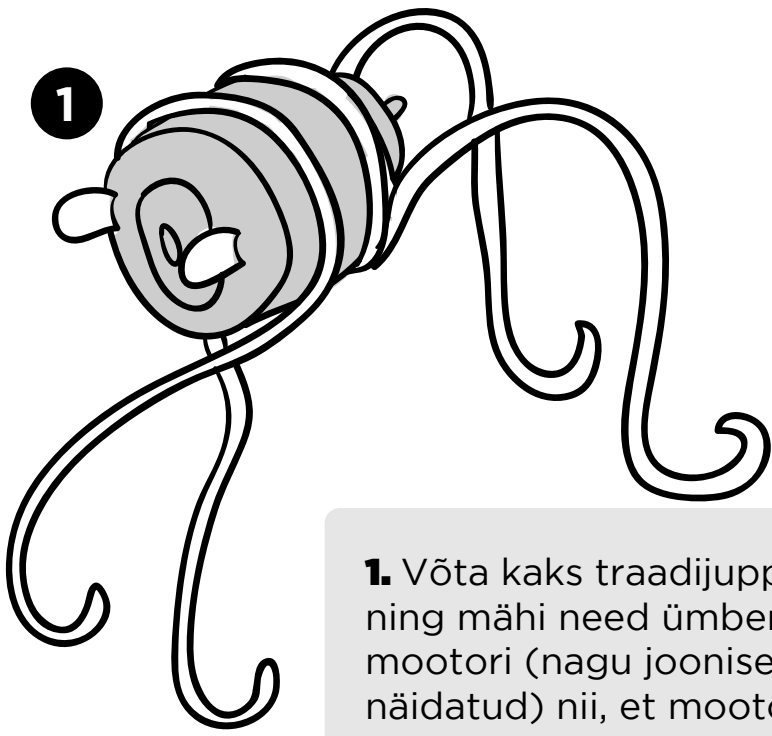

1. Võta kaks traadijuppi ning mähi need ümber mootori (nagu joonisel näidatud) nii, et mootori alla tekiksid mutuka jalad.

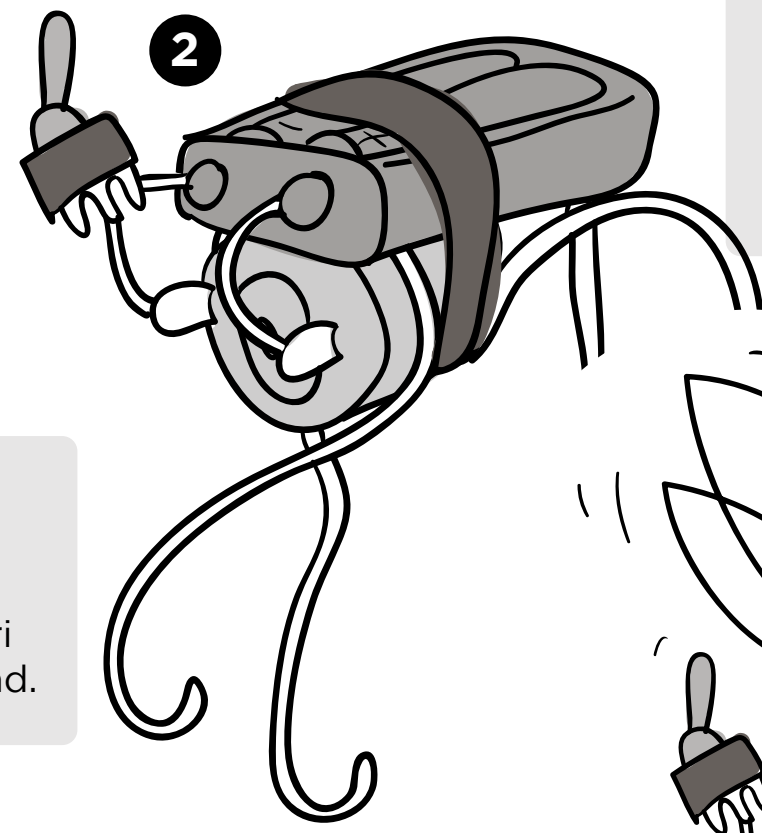

2. Tinuta juhtmete abil kokku mootor, lüliti ja patarei pesa. Pane patareid pesasse. Teibi jalad ja patareipesa mootori külge.

3. Pane mootori otsa näiteks puu või plastmassi tükk, mis keereldes eluka värisema paneb. Ärata mutukas ellu ja pane põrandale. Painuta jalgu, et leida sobiv liikumisstiil.

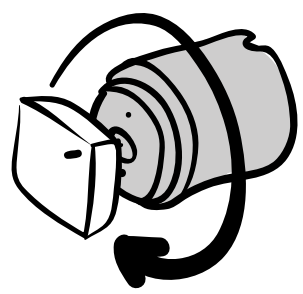

4. Nüüd võid mutukale silmi, tiibu ja karvaseid lisajäsemeid lisada, et ta lõbusam välja näeks. Ongi valmis!

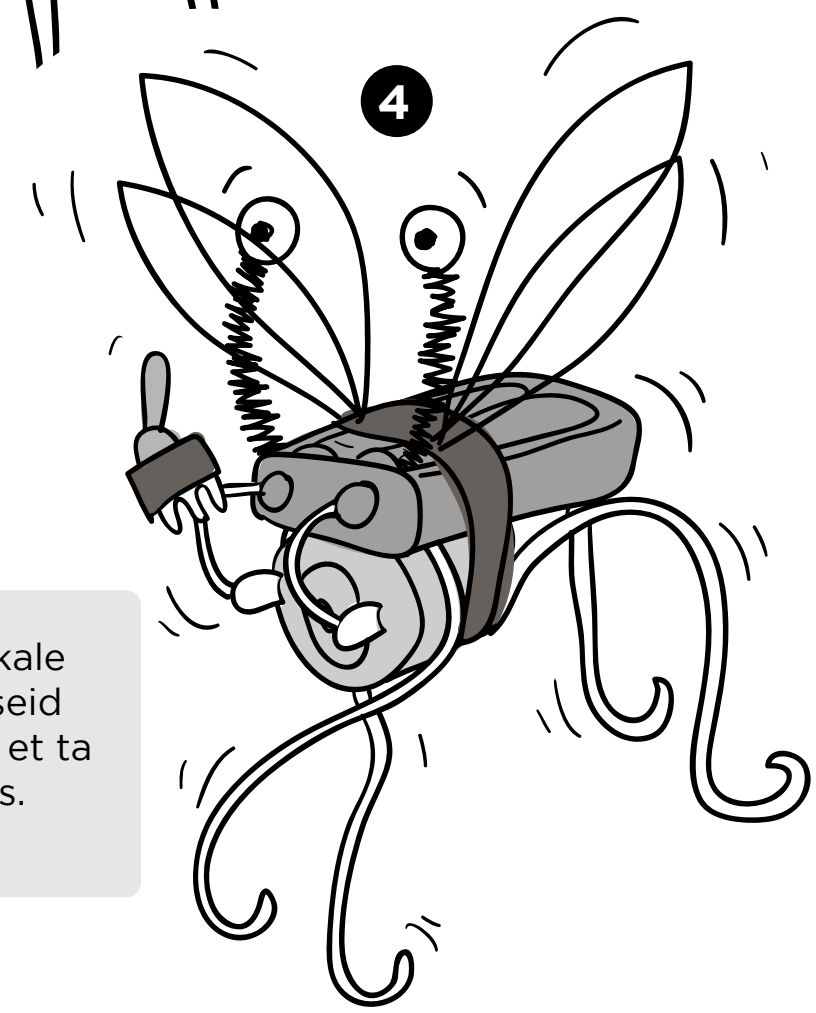

Vaata ka: **www.hobilabor.ee**

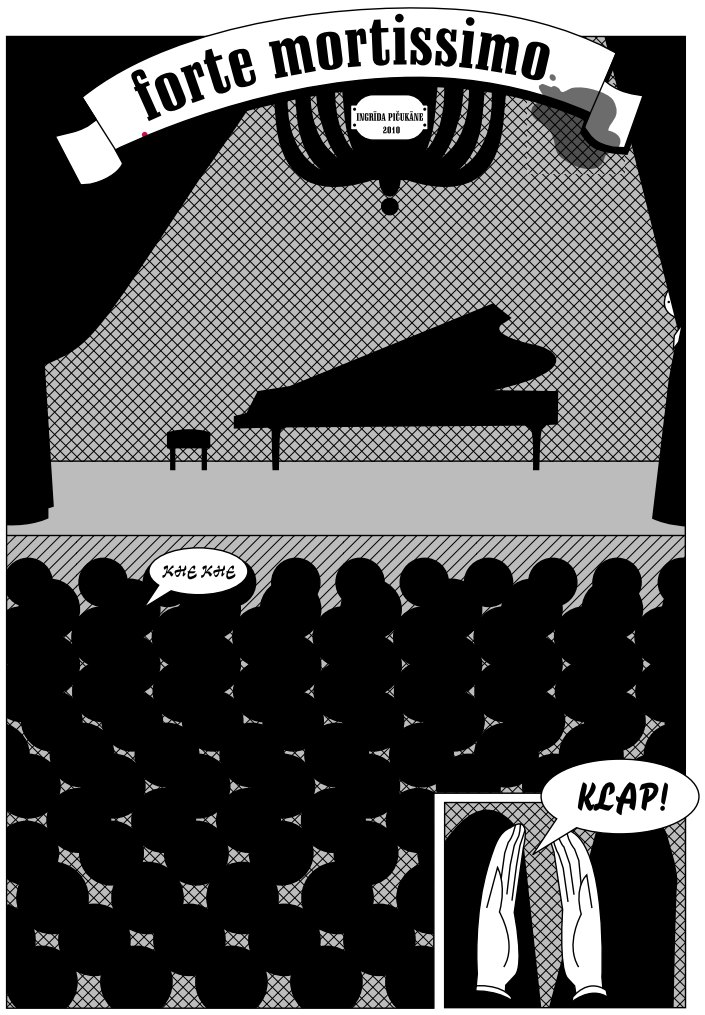
forte mortissimo
INGRĪDA PIĒCUKĀNE
2010
KHE KHE
KLAP!

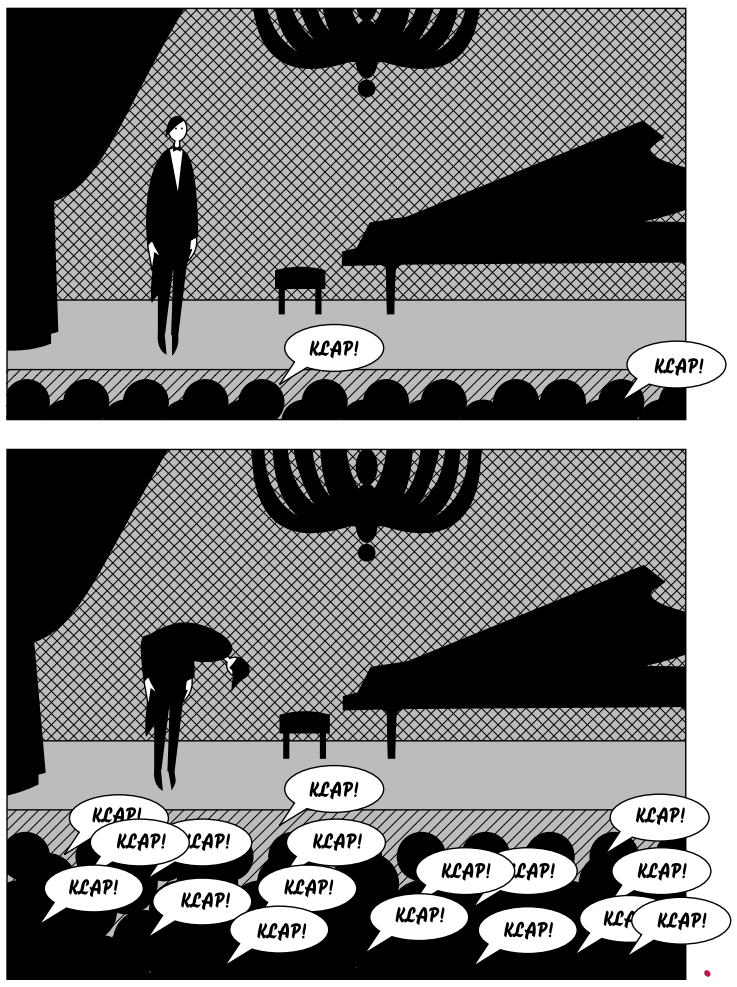
KLAP!
KLAP!
KLAP!

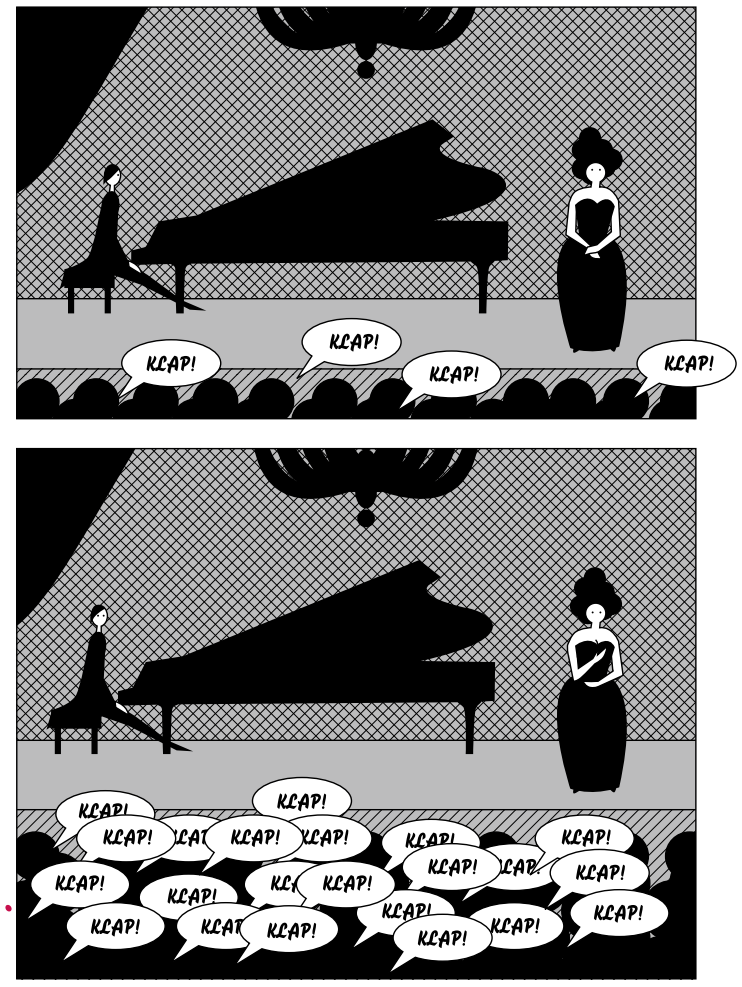
KLAP!
KLAP!
KLAP!
KLAP!

TARARAM
TARARAMam..
tan tan ta

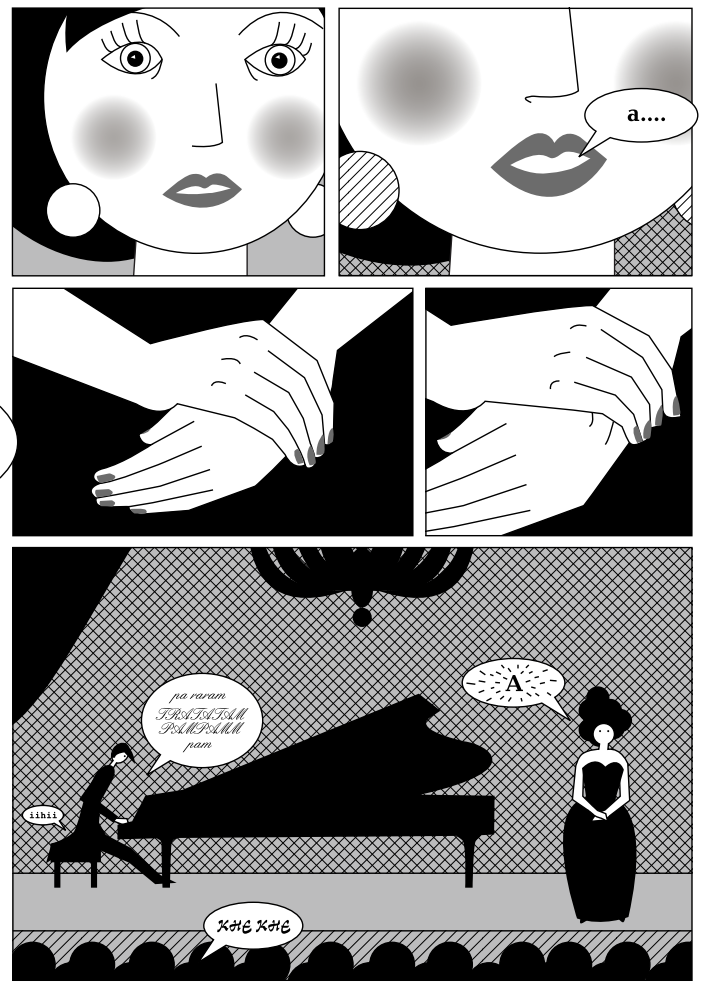
a....
pa raram
PARAPARAM
PAMPAMM
pam
iihii
A
KHE KHE

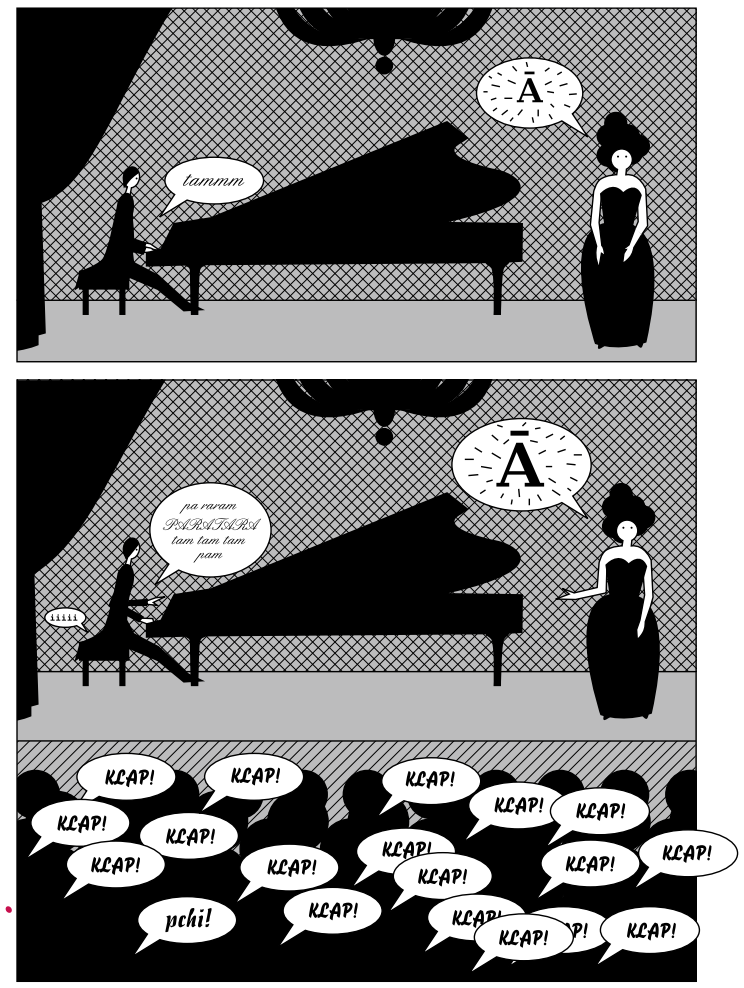
tammm
Ā
pa raram
PARAPARA
tam tam tam
pam
iiiii
Ā
KLAP!
pchi!

jätkub >

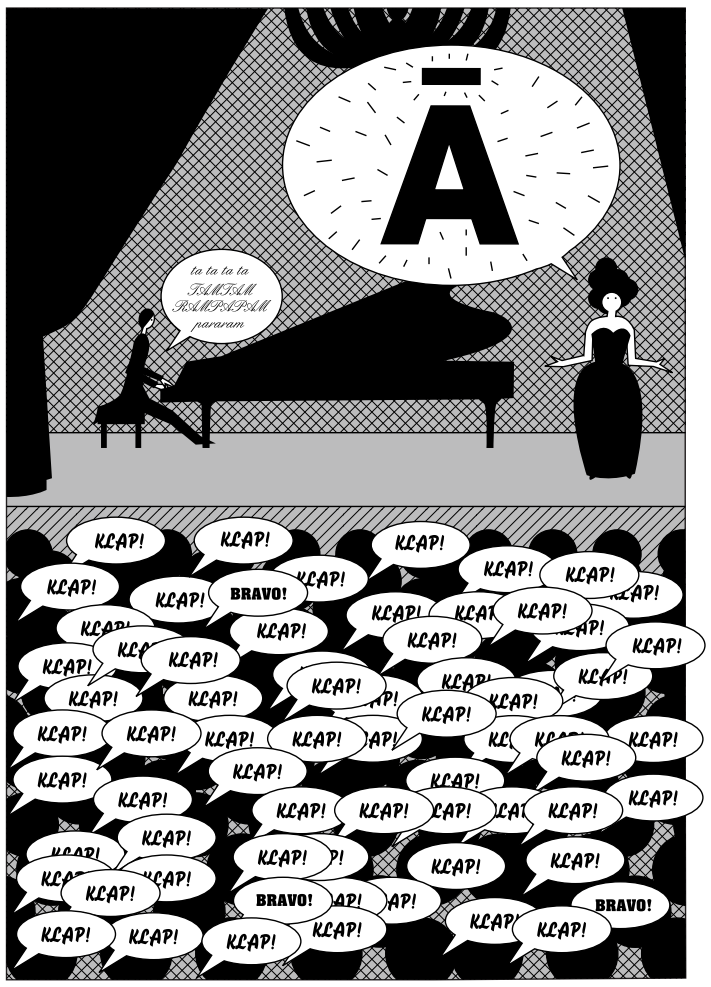

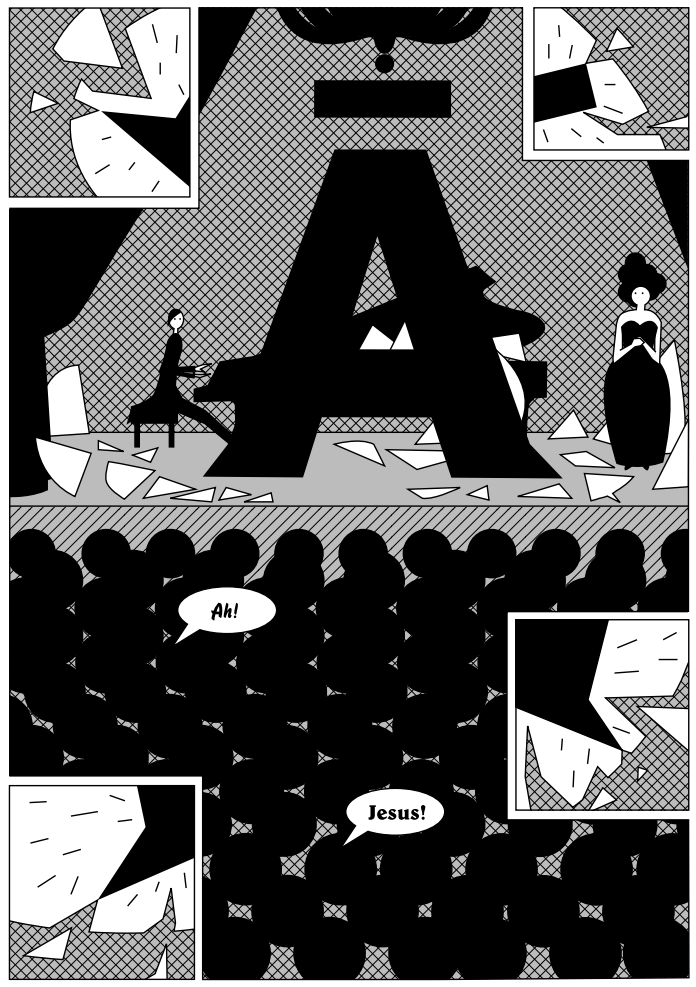

< algab